

Polonia, sive De situ, populis, moribus, magistratibus, et republica regni Polonici libri duo

<https://hdl.handle.net/1874/388941>

Cl

2

POLONIA

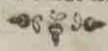
Siue

DE SITV, POPVLIS,
MORIBVS, MAGISTRATI-
BVS, ET REPUBLICA

regni Polonici libri duo.

*Authore Martino Cromero,
Coadiutore, ac designato
Episcopo Varmiensi.*

Adiuncta est Sacerdotis cuiusdā Polo-
ni ad lectorem admonitio, de Si-
lesiorum nouis annalibus.

*gauthini
russi 13*

COLONIÆ.

Apud Maternum Cholinum.

M. D. LXXVII.

Cum Gratia & Priuilegio Cæs. Maiest.

THE COLLEGE OF THE CITY OF BOSTON
BOSTON, MASS.

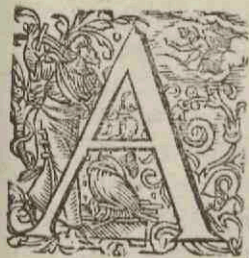
THE COLLEGE OF THE CITY OF BOSTON
BOSTON, MASS.

THE COLLEGE OF THE CITY OF BOSTON
BOSTON, MASS.

THE COLLEGE OF THE CITY OF BOSTON
BOSTON, MASS.

THE COLLEGE OF THE CITY OF BOSTON
BOSTON, MASS.

MARTINVS CRO-
MERS CANDIDO
LECTORI.

Nte complures an-
nos, post editum o-
pus id, quod de ori-
gine & rebus gestis
Polonorū conscrip-
si, cum essem in aula
& ministerio D. Si-
gismūdi Augusti re-
gis, operæ precium me facturum esse
existimaui, si de situ quoque & natura
terræ Poloniæ, & de moribus, magi-
stratibus, atque omni Republ. gentis
aliquid conscriberem, quod quasi cla-
uis foret ad annales illos nostrates faci-
lius intelligendos. Et orsus quidem
sum opus, multis nominibus perdiffi-
cile: Sed abstractus ab eo eiusdem regis
iussis ad obeundas subinde peregrè le-
gationes: & in aula optimi Imperato-
ris Ferdinandi in septimum annum
commoratus, intermisi, ad finem qui-
dem deductum, sed rude & impolitum

PRAEFATIO.

nec satis fortassis exquisitè conscriptū:
 Cum amicis tamē aliquot, quale tunc
 erat, communicavi. Quamuis autem
 postea plus à publicis functionibus o-
 cij nactus essem, non resumpsi tamen
 id in manus, siue tadio ac desidia qua-
 dam senili, siue alijs curis ac muneribus
 ecclesiasticis impedit^o: cogitabamq;
 id quasi abortiuum foetum intra do-
 mesticos parietes sepelire. Sed aliter
 Stanislao Carnouio Episcopo VVla-
 dislauiensi viro non solum iuris pru-
 dentia, verumetiam elegantiore lite-
 ratura, theologia, pietate, & omni vir-
 tute ornatiss. meique amantiſſimo vi-
 sum est. Nam ante annum tertium cū
 Henricus Valesius (quē non sine præ-
 fatione honoris nomino) Francisci
 Francorum regis F. tunc Andegauen-
 sium dux, nunc autem post obitum
 Caroli fratris Rex Francorum, magno
 ordinum Regni Polonci & annexarū
 ei prouinciarum consensu, liberisque
 suffragijs rex creatus esset, & ad suscipi-
 endum id regnum adueniret, suasisit &
 persuasit mihi Carnouius (cuius ego
 iudicio plurimum tribuo) vt opus id
 ipsi

PRAEFATIO.

ipſi offerrem. Fore enim ei gratiſſimū
 & venienti ad oras & gentes ſibi incog-
 nitas accommodatiſſimum, vt iam in-
 de à primo quaſi limine eas ſalutans
 pernoſceret, neque diutiùs apud eos po-
 pulos, quibus præfuturus eſſet, in eo-
 rumque republ. peregrinaretur. Obſe-
 cūdaui: Reſuſcitauit opus abortiuum:
 Reſumpſi in manus: Recognoui, quo-
 ad breuitas temporis, quo rex aduenta-
 bat, & negocia muneris mei eccleſiaſti-
 ci patiabantur. Et cum ipſe Regi obui-
 am prodire commodè non poſſem,
 obtulit ei munuſculum meum ipſe
 Carnouius, qui tunc eum in finibus
 regni nomine vniuerſæ Poloniæ pu-
 blicè ſalutabat, & fauſtum aduentum
 ipſi gratulabatur. Ex illo autem exem-
 plari caſtigatiſs. deſcriptum eſt poſtea à
 neſcio quo (ne ſcio an à pluribus dein-
 cept) opuſculum. Quod naſtus VVe-
 chelus typographus Francofurtenſis,
 vt erat deſcriptum, ita excudit: nempe
 mendoſiſſimè, non ſolum proprijs &
 vernaculis hominum, locorum, & ma-
 giſtratum nominibus, ab imperito
 quopiam Poloniæ linguæ, ſed etiam
 (.) 3 latinis

PRAEFATIO.

latinis verbis. ab illeterato prorsus scrip-
 tore deprauatis atque corruptis, ita vt
 à nemine intelligi, à me verò vix agno-
 sci posset. Præfatio tamen loquebatur
 quasi per coniecturam, à me id con-
 scriptum esse. Cuius ita excusi exem-
 plum cum mihi fuisset exhibitum, pu-
 duit me magnoperè, non tam meo,
 quàm patriæ meæ nomine, cui tam ma-
 la opera nauata esset: & quo opere il-
 lustrari ea deberet, non sine infamia
 quasi traduceretur: Misertum est etiã
 eorum, qui id lecturi essent non sine
 iactura temporis & molestia, & pro
 thesauro, vt est in prouerbio, carbones
 reperturi. Et cupiebant id VVechelus,
 & aliquot alij typographi castigatiùs re-
 cudere. Proinde non existimaui mihi
 committendum esse, quin existimati-
 oni cum meæ tum patriæ meæ consu-
 lerem, ac tibi, optime lector, iuxta, ac
 Materno Cholino, nostri studiosissi-
 mo, qui nostrarum lucubrationum nõ
 minimam partem hactenus excudit,
 gratificaret. Misi atque idem exemplar
 ita, vt tunc Regi oblatum est, castiga-
 tum. Admonendus autè mihi es, can-
 dide lector: ne requiras in tali opere
purita;

PRAEFATIO

puritatem & elegantiam sermonis latini. Neque enim in eo ab vſitatis vulgò verbis, & nominibus vernaculis temerè diſcedendum fuit, ſi non quaſi per ſomnium, ſed ὕπαρ, vt græco verbo vtar, id intelligendum, deque eo conferendum eſt. Nonnulla quidem alia, ſat ſcio, requires, nimirum de principe prouincia Lithuania & Lituanis: De Pruſſis etiam & Pruſſia, ducali præſertim: Itemque de Liuonia, Volynia, Po-leſſia, & magna parte Podoliæ, cuius metropolis eſt Kiouia: Quæ prouin-cia cum quodam tempore (Liouonia excepta) à Polonia ferè ab alienatæ fuiſſent, quemadmodum ſuo loco à nobis memoratum eſt, nuper ad eò poſt conſcriptū hoc opus in ditionē Polo-norū reuenerè. Requires & ea fortaliſis, quæ proximis aliquot ſuperioribus an-nis publicè in comitijs Polonicis acta & cõſtituta ſunt. Sed ea partim nõ hui⁹ ſunt operis: partim huius quidẽ modo ſunt, tũc autẽ nõ fuerũt, cũ id nobis cla-boraretur, vel certis de cauſis à me omiſſa, & alijs ſcriptoribus, qui exactiùs ea noſſent, & conſcribere poſſent, reli-cta ſunt, Supplere autẽ nunc ea, quæ nõ

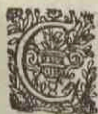
PRÆFATIO.

iniuste desiderari possunt, ætas, & munus mihi impositum prohibent. Non deerunt, spero, qui florentes annis & ingenijs, emunctioribus iudicijs, & stylo elegantiori præditi, maiore cura ac diligentia non solum illa residua perquirent, persequentur, & attextent, verum etiam hæc nostra ornabunt. Tu lector amice, quæ dantur, & qualia dantur, boni consules, & quartam librorum de origine & rebus gestis Polonorum editionem, ab hoc ipso typographo, quando ei commodum erit, expectabis. Vale. Ex arce nostra Heilsbergensi prid. Non. Ianuarij.

1576.

SACER-

SACERDOS AMICO LECTORI.

Um opus hoc non nemine postulante in publicum proditurum esset, obtulerunt se mihi Gentis Silesiæ annales cuiusdam, qui se Ligium (etymo nimirum linguæ suæ Germanicæ) haberi vult è fabulosis campis Elysijs. Qui quamuis sedulò dissimulare studeat, quo animo scripserit, & vnde pleraque omnia compilarit, prodit tamen sese petulans eius malevolentia & maledicentia. Non tam authorem autem huius operis, & eius, quod est, De origine & rebus gestis Polonorum (quem suppresso nomine immerito nunquam perstringit) quàm gentem Polonam omnem (cui se amicum esse simulat) & res gestas eius deprimere & insectari sibi proposuit. Et tamen homo modestus & integer contra alienas calumnias sese præmunit. Non est autè operæ precium hoc tempore eum refellere, quandoquidem ipse reprehendit modo nostratia nudis verbis, aut citandis authoribus non grauisimis, & in sua ipsorum gentisque suæ causa non minus, quàm nostrates ipse iudicat, suspectis, neutiquam cohærente sibi alicubi rerum serie. Commonefacere tamen te, optime lector, mihi visum est, vt cogites, quan-

EPISTOLA

tam fidem habere debeas ei homini, qui, quem
 non rarò citat Dlugoffum, ne nominare quidè
 nouit, tantum abest, vt legerit, opusque illud
 de origine & rebus gestis Polonorum quod
 sibi ad mordendum in primis proposuit, Dlu-
 gossi epitomen esse dicat. Nec animaduertit,
 homo lepidus, alios quoque authores in eo ci-
 tari, & Dlugoffum nonnunquam reprehendi,
 & leniter refelli. Adhæc onerat is suspitioni-
 bus vniuersè Polonicam historiam eo nomine
 quòd à Polonis, & ijs quidem sacerdotibus,
 conscripta sit. Cur autem non iisdem de causis
 etiam Germanicæ suspectæ sint, à Germanis &
 ipsa conscriptæ, & ferè à sacerdotibus & mo-
 nachis? Quod nomen gregalibus istius pseu-
 deuangelicis longè abominabilius est. Quasi
 verò non apud omnes populos peculiaris cura
 sacerdotum fuerit antiquitus, conseruare pu-
 blica literarum monumenta, & prodere in pu-
 blicum res gestas. Et quasi non maxima fides
 semper eis habita sit. Idonei scilicet ijs rebus &
 actionibus sunt magis coci, vel baiuli, vel leno-
 nes, aut certè medici, quorum ars ferè omnis
 coniecturalis est, historiæ scilicet in primis con-
 sentanea. Nec sanè à professione sua iste in e-
 ruendis & recensendis Ligiorum & Elyfiorum
 suorum, & nescio quorum non portentorum,
 vel, vt ipsius verbis vtar, terribilium nominū,
 quæ ipse maiores suos appellat, originibus vel
 latum, quod aiunt, vnguem discedit, non rarò

DE ANNALIBVS SILESIAE.

ex vna aut altera litera coniecturas captans. Qualia sunt, quòd Suiones, Sidinos, & Sitones, Sueuos vult esse: Nimirum quia in his omnibus nominibus prima litera eadem est: Nortuedos item, quia duæ mediæ v & e, Misnios à Mysis, Lignicienses & Libuffenses à Ligijs, Saxonas à Sacis deducit: Liuonas Lemouios, propter primam itidem literam, Silesios Elyfios propter duas, quàmuis interpolatas, esse autumat: Burios, Byrrias Comicos, Brugos, Bituriges, Phryges simili ratione coniungit: Et ne linguarum diuersitas ei obstet, Gotos, (quos etiam cum his eiusdem stirpis esse censet) Gallica, hoc est, Heneta lingua loqui asserit. Quasi non δια δια πασῶν hæ tres linguæ inter se differant, si modo Heneti, Poloni & Slauii sunt, è Paphlagonia profecti, vt ipsi cum præceptoribus suis Melanchthone & Peucero videtur. Sic nempe ille in præbèdis ægroto phar macis butyrum pro buglossa, aconitum pro acoro fortassis administrat. Cur autè idè Germanos non à Carmanis (Quæ duo nomina nõ vna aut altera, sed omnibus fermè literis inter se congruunt) potius, quàm aliunde deducit? Cur autem mauult tam infirmas & incertas cõiecturas, aut verius somnia sua, nulla Sueuicæ linguæ aut cuiusquam de tribus illis etymologia adstipulante sequi, & excisa olim cum ipsis populis nomina ab orco reuocare, quàm oppidorum

EPISTOLA

dorum, locorum, & populorum nomina non
 vetustissima, eorumque etyma Polonis & Sla-
 uis à quibus ipse non diffitetur loca illa habi-
 tata & culta esse) relinquere? Est hoc candoris
 eius: est eximiæ scilicet erga gentem Polonã
 beneuolentiæ. Nemo sanè vel mediocriter pe-
 ritus linguæ Polonicæ non intelligit, Polonica
 esse, & Polonicas habere etymologias Suid-
 niciam, Legniciam, Bregam, Glogouiam, Bo-
 leslauiam, Gorliciam, Odrum, & penè innum-
 mera alia locorum vocabula, eo tempore indi-
 ta, quo Poloni extirpatis priscis illis istius ma-
 ioribus eas oras tenuere: Slesiam verò & Vra-
 tislauiam Boëmica, posteriori vsurpari cœpta,
 Nec scio, an gentilitium ipsius nomen eiusdem
 notæ sit, à gallo gallinaceo sumptum: Nisi for-
 tè Polonicæ originis eum pudet. Nos quidem
 eum inuitum nobis non vindicabimus, vt olim
 decem Græciæ ciuitates de Homero contem-
 disse memorantur. Sit sanè Sueuus, vel Phryx,
 vel Elysius, vel Ligius, vel Stygius denique,
 dummodò Polonis Venedicam Sarmaticam-
 que originem ne inuideat. Sed non est nobis
 propositum suauis & vnguenta oleatis homi-
 nis, atque etiam ma(hoc est, valde) theologi
 ineptias refutare. Rectè autem is & ordine fe-
 cit, quòd religionem suã nō dissimulauit; & le-
 ges historiæ videlicet, non transfiliuit: eadem-
 que opera optimum Cæsarem Maximilianum,

cui

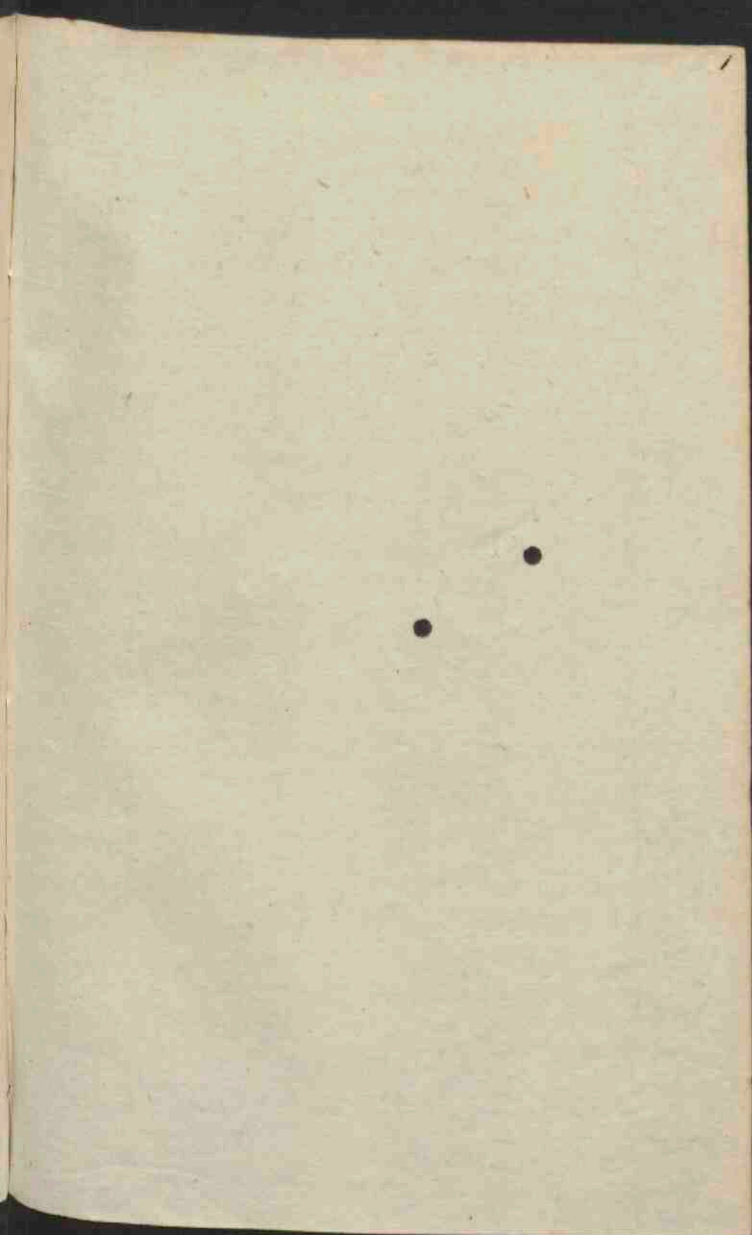
DE ANNALIBVS SILESIAE

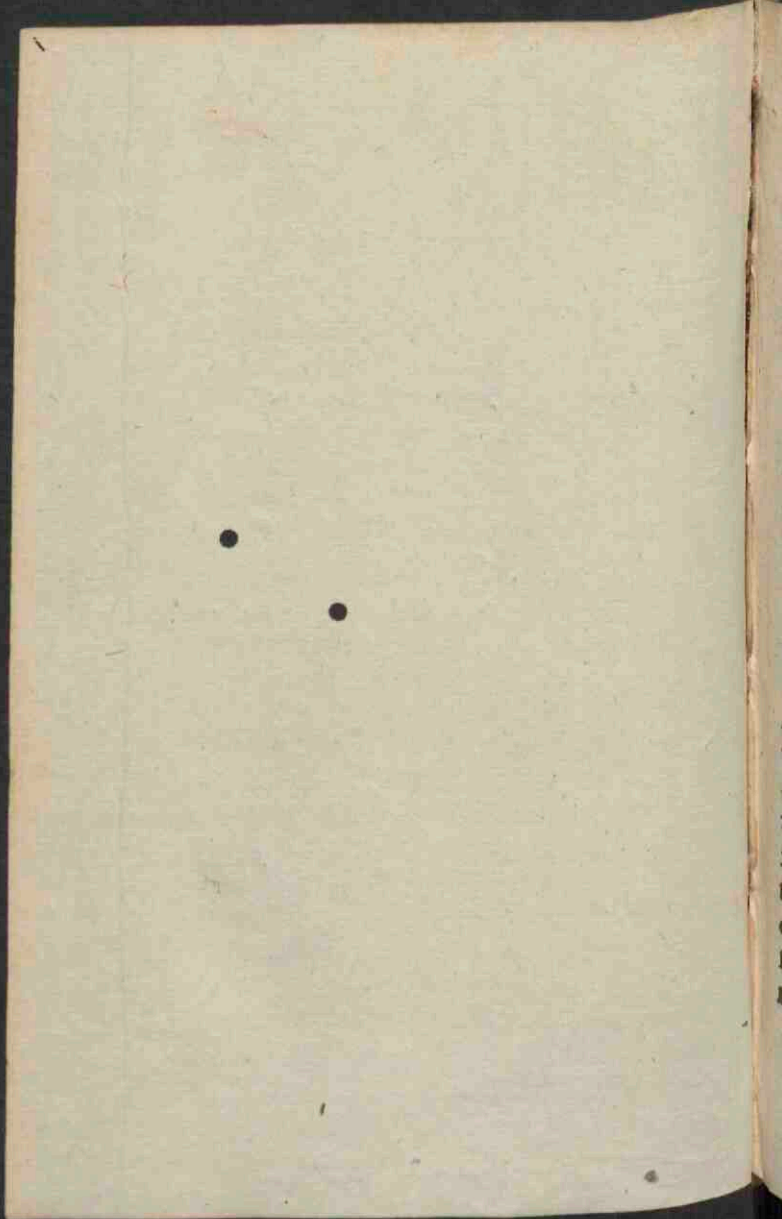
cui opus illud suum dedicauit, non idem secum
sentientem, vna cum d. Patre, & maioribus, &
liberis eius inclytis, non semel impietatis con-
demnauit. Nimirum hoc sibi proposuit (vt &
Sleidanus, & personatus Carion, & Magde-
burgensis centuriatores, & alij eiusdem farinae
historici) historiae praetextu virus haereticum
incautis obtrudere. Sed vellem, apertius is no-
bis explicasset, quemnam in praeclearo isto e-
uangelio suo & verbo Dei ducem, vel inter-
pretem cum suis Ligijs & Elysijs sequatur.
Non Svvenfeldium, opinor, ciuem suum, li-
cet permultos is habeat sectatores in ea gente.
Confessionem Augustanam, ni fallor. Ea ve-
ro quamnam? Primæne, an mediarum, an vlti-
mæ editionis, (Quandoquidem eæ diuersæ
sunt) Siue, vt eam Flaciani, an vt Interimistæ &
Melanchthoniani, an vt Calviniani probant.
Omnes enim, quamuis admodum dissentien-
tes inter se, & pro haereticis se inuicem dam-
nantes, eam sibi vendicant. Authoris eius, opi-
nor, & praecceptoris sui sensum cæteris ante po-
nit. Pie: Et nemo rectius & sinceriùs leges
interpretatur, quàm qui eas condidit. Sed
cum Melanchthon ante mortem suam, & post
mortem Lutheri, aliter de praecipuis quibus-
dam dogmatibus senserit, quàm antea sente-
rat, (quod in confesso est) quæram ex isto pri-
mosne sensus eius sequatur, an postremos?

Hos

EPISTOLA

Hos nodos vbi soluerit, tum demum fortassis
 patiemur nobis persuaderi, nihil eum ne in hi-
 storia quidem fingere, nihil odio vel gratia de-
 prauare, nihil denique calumniari. Quinetiam
 non indulgentem affectibus, probabiliora se-
 cutum esse. Cæterum leges historiæ cum non
 transiijisse, nullum honestum ordinem saucia-
 re voluisse, Polonicæ nationi amicum esse, vt
 credamus, ne ita quidem adduci poterimus.
 De eo verò, quòd ea, quæ mutili, vt ipse vult,
 Polonici historici omiserunt, ipse suppleuerit
 (quæ duntaxat alicuius momenti sint) ampli-
 us deliberandum censebimus. Quod si quid ei-
 usmodi pferetur, admirabimur hominè, è mu-
 cis elephantos facièté. Laudabimus etiam acu-
 men oculorum, qui Carpathum montem ma-
 iori Poloniæ proximum esse perspexerit. Sed
 non vacat ineptijs diutius immorari. Satis est,
 lector cãdide, nos tibi qualè qualè gustũ fi-
 dei, synceritatis, & integritatis annalium
 illorum, subdolè aliena scripta factaq;
 sugillantium, & venena incautis
 instillantium, præbuis-
 se. Vale.
 (.)

POLONIAE
MARTINI CROMERI
LIBER PRIOR:

De situ Polonia, & gente Polona.

In ijs libris, quos tri-
ginta de origine &
rebus gestis Polono-
rum conscripsimus,
ostendimus, Polo-
nos gentem esse Sla-
uicam, & Sarmati-
cam: Quæ quodam

Polono-
rum origo

tempore è Sarmatia progressa, trans-
misso Vistula flumine, in ijs Germa-
niæ locis, quæ prius Venedi & Vandali
tenuerant, confederit, finesq; domicilij
& imperij sui versus occasum & Sep-
tentrionem longè lateq; protulerit,
ita, vt à Sarmaticis montibus in Sep-
tentrionem quidem secundum vtran-
que ferè eius fluminis ripam, in occa-
sum verò secundum dorsum Herci-
niæ sylvæ, quo Boëmia clauditur, at-
que

Poloniæ
prisca fines

A

que

Populorū
nomina.

que inde porrò secundum Albim fluvium, ad eius ipsius, atque ad eò usque ad Visurgis seu Vesperæ ostia, & finum Venedicum siue Baltheum, quicquid terrarum est, eius gentis ditione tenebatur. Ac vniuersè quidem eos populos Slauos, seu Slaui nos sese dixisse: Afinitimis verò cum Venedos, seu Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum nominibus appellatos esse: Peculiariter verò, eos, qui versus occasum Germanis erant viciniore, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, siue Luzitios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios, Vetabos, Retarios, Licicauicos, Heueldos, Vuloinos etiam: quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse. Quos omnes Slaui cæ nationis atque linguæ fuisse, & partim domesticis satraparum ac ducum defectionibus & pactionibus, partim armis in finitimorum Saxonum, & Germanorum ditionem nomenque postea transisse memoriæ proditum est. Polonorum autem nomen vernaculum, an commune fuerit horum

Polonorū
nomen.

rum omnium, an peculiare vnius cuiusdam populi: & vetustumne, an recentius, non liquet. Ante septingentos quidem annos, nusquam in annalibus vllis externis id inuenio. Nec vn eius etymon memoratur, quemadmodum alibi ostendimus. Nonnulli enim à Lecho, seu Lacho, duce Polachos, quasi posteritatem Lachi dictos esse: Alij vero à campestri planicie, quam incolunt, vel à venationibus, quibus impensius delectantur, Polacos & Polanos, mutataque vna litera Polonos, & ab ijs regionem Poloniam appellari volunt. Eius autem non iidem semper fines fuere. Nam Russiæ permagnam partem cum Podolia subactam, & Prussia non nullam, & Polesensem tractum barbaris lazibus siue lazingis ademptum quodam tempore, Poloni suo adiecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorum occidentalium detrimenta, posteriori tempore Silesia ferè omnis Polonis se subduxit, & Pomeraniæ Cassubiæque reliquæ magna pars detracta est. Decesserat & Russia Podoliæque pars mag-

Poloniæ fines accisi & prolati.

na, & Volynia, & Polesſenſis tractus. Culmenſis quoque ac Dobrinum, & Maſouia ferè. Sed hæ prouinciæ his duobus, non amplius, ſeculis recuperatæ ſunt: Recuperata eſt etiam nonnulla pars Sileſiæ & Caſſubiæ, Pomeraniæq; ea, quæ nunc Pruſſia continetur. Ruſſus tamen Lithuani, ſecuris fœdere & ſocietate ipſorum Polonis, Polesſenſem tractum ferè omnem, & Volyniam, & magnam partem finitimæ ei Ruſſiæ & Podoliæ a uorum noſtrorum memoria, regibus vel fauentibus, vel conuiuentibus, ad ſe reuocarunt, quæ admodum ſuo loco expoſuimus. Sed ij populi nuper ad eò extremo regni Sigismundi Auguſti tempore, cùm hoc opus nos ad finem perduxiſſemus, relictis Lithuanis, vtrò in ius & ditionem Polonorum æquo fœdere prorsus venerunt. Quin & Lithuani ipſi, exemplum ſecuti, ſeſe cum Polonis, renouato & ampliato antiquo fœdere, coniunxere. Inſtituta tamen ſua, & magiſtratus, & Iuriſdictionem peculiarem retinere. Cæterùm nos quemadmodum illa ſuperius recensita Poloniæ detri-

Lithuani
ſe cum Po-
lonis con-
iunxere.

detrimenta in hac descriptione præter- Quatenus
 riuimus, ita modò commemoratas ac- describitur
 cessiones cuiuspiam alius operi refer- hic Polo-
 uamus, alijs iam distenti studijs, & oc- nia:
 cupationibus. Nec Liuoniam attingi-
 mus, cuius, à vicinis principibus misce-
 rè discerptæ, maxima pars ante paucu-
 los annos in ditionem eiusdem regis
 venit. Ne Prussiam quidem ducalem Prussia du-
 exactiùs describemus. Licet enim ea iu- calis.
 stis armis repressa ac domita, ex fœdere Hist. lib. 27
 maiestatem regis Poloni à centum am-
 plius annis comiter agnoscat, neque
 linguam tamen, neq; instituta & leges
 Polonorum accepit. Sed deletis penè
 priscis Prussis, à Germanici sanguinis
 hominibus habitatur & regitur: ea par-
 te excepta, quæ finitima est Masouia:
 Quæ à Polonis colitur antiquitus, &
 Polonici ferè iuris olim fuit. Nec cite-
 rioris autem Pomeraniæ partem eam, Lembur-
 in qua est oppidum Lemburgum, & gum & By-
 arx Bythouia, complectemur, propter- thouia.
 ea, quòd ea beneficio regum superio- Pomera-
 rum in ius ducum vltioris Pomera- niæ duces
 niæ transijt. Quo nomine sunt tamen Vasalli re-
 & ipsi beneficiarij regis Poloni, iurant- gis Polon.
 que

Pruss. dux
& magistri
Vasalli Po
lonorum.

Valachia
& partes
eius.
Hist. lib. 25.

Bessarabia
Hist. lib. 3

Valachia
in clientela
Polonorum

Poloniae
situs geo-
graphicus.

que ritu solenni in verba eius, quemad-
modum & dux in Prussia, & ante eum
nostra memoria creatum, Magistri cum
primoribus ordinis Crucigerorum,
seu Teuthonicorum Sanctae Mariae mi-
litum, cum eius provinciae dominaren-
tur, iurabant. Valachiam quoque prae-
termittimus: quae fuit & ipsa intra hos
ducentos annos in clientela regum Po-
lonorum, sed suis legibus, sua lingua,
suisque ducibus utens, qui Voienoda
seu Palatini dicuntur. Qui duo pri-
mum fuere, Transalpinensis, & Mol-
dauicus: quorum hic à nostratibus pe-
culiariter Valachiae Palatinus dicitur:
ille verò Multanicus. Verum extitit
postea tertius Bessarabicus ad pontum
Euxinum, diuiso inter fratres principa-
tu Moldauico. Ac Bessarabia quidem
iam pridem subacta est à Turcis: Reli-
quarum autem duarum Palatini & ip-
si iam dediti sunt eiusdem gentis, pa-
trum, auorum, & proauorum nostro-
rum memoria in verba regum Polo-
norum, nonnunquam Vngaricorum
quoque, & ipsi iurare soliti. Nunc igitur
Polonia, quae quidem vno regno &
iure

iure continetur, quatenus à nobis de-
 scribitur, secundum longitudinē terre Longitudi-
do.
 habitabilis, è sententia geographorum,
 & in primis secundum deliniationem
 amici mei Venceslai Grodecij, à trice-
 simo octauo gradu, ad quinquagesimū
 secundum, vel tertium (incerti sunt e-
 nim in illa solitudine Scythica fines ei-
 us) ab occasu æstiuo versus ortum hi-
 bernum obliqua protenditur, amplius
 quàm per ducenta milliaria Polonica: Milliaria
Polonica
& Russica,
 quorum vnumquodq; quatuor Italica
 in se continet. Tametsi Russica & Bo-
 dolica sunt aliquanto longiora. Quin-
 certis literarū monumentis doceri po-
 test, Ociacouiam arcem ad ostium Bo-
 risthenis 54. gradu longitudinis sitam,
 aliquando in ditone Polonorum re-
 gū fuisse Latitudo
Poloniae. Latitudo autē Poloniæ, quā
 maximè Orientalis, & quā Occidētalis
 est, triginta plus minus milliariorū est.
 Et Occidētalis quidē habet imā poli ele-
 uationē quinquaginta duorū summā
 54. graduū, & 40. ferè minorū. Oriēta-
 lis verò summā quidē 51. ferè, imā
 autem 49. graduum. Pocuensis ta-
 men Russiæ tractus, à quadragesimo
 octauo

octauo incipit. Cæterùm in medio,
 quâ latissimè centum miliarijs patet
 Polonia, & cùm in meridiem paulu-
 lum recuruatur, tum in Septentrionē
 magis ad mare Balthicum seu Venedi-
 cum, & secundum extremam oram
 Masouia dorso prominet, imam qui-
 dem poli eleuationem habet in ora Sce-
 pusij quadraginta nouem graduum,
 summam verò in litore maris, & in
 Puscensi ora quinque fermè, & quin-
 quaginta: ita vt figura eius intensi ar-
 cus speciem præ se ferat: cuius neruus
 paululum reductus, ad meridiem &
 occasum Hybernum quadamtenus spe-
 ctet, exterior verò curuatura in Septen-
 trionem, & ortum æstiuum obuersa sit
 Quòd si quis nouas accessiones Poles-
 sia, & ei confinis Russia, Volynia, Po-
 dolia, & Liuania, Prussiaque ducal-
 em, & Lithuaniam cum sua Samogi-
 tia, & Russia alba Moschis finitima
 (quæ omnia iam vno regno continen-
 tur) annumeret, multò longius & la-
 tiùs versus orientem solem, & Septen-
 trionem ea patebit. Ad Nieprum enim
 sitæ sunt arces & oppida, Kiouia, Cani-
 ouia

Figura.

Poloniae
regni am-
plitudo.

ouia, & Circassi, vltra 54. gradum longitudinis. Prussie verò ducalis & Samogitiæ latus Septentrionale quinquagesimum sextum, finitimæ autem Russiæ albæ 57. gradum latitudinis attingit. Porro continens his Liuania, quatenus cum duce nouo Curoniensi, siue ^{Curoniens} Curlandico (qui partem eius nonnullam obtinet) regis Poloni Maiestatem agnoscit, 61. gradum excedit. Atque ita longitudo regni Polonici à finibus Marchiæ Brandenburgensis ad Nieprū ducta recta linea non minus 240. milliarum complectitur, si 15. milliarum vni gradui respondent: Latitudo verò ab ora Pocucensi ad Pernauiam Liuanie ^{Finitimi} ducenta plus minus. Cingitur autem ^{Poloniæ} Polonia, sicut eam nunc circumscribi ^{populi.} mus, ab occidente sole incipientibus, Marchia Brandenburgensi, & Pomerania vltiore: A Septentrione mari Venedico & Sarmatico: Cuius aduersa litora tenent Sueones siue Sueti. Inde Prussia ducali, eique continente Lithuania in ortum æstiuum ferè vergente. Hinc porro campestribus Scytharum siue Tartarorum solitudinibus

Limites.

prorsus Orientalibus, & flexa in Euro-
 nothum Bialogrodenſi Turcarum o-
 ra. Inde verò planè Auſtrali Valachia
 ſiue Moldauia: Deinceps Vngaria, & in
 Africum & occaſum hybernum ob-
 uerſa Sileſia Boëmicæ ditionis, ad Mar-
 chiam pertinente. Et à Sileſia quidem,
 & Marchia, & Pomerania vltiore, &
 Lithuania paluſtres denſæque ſyluæ eã
 fere dirimunt: Mare à Suetia: Ab Vn-
 garia verò ſylueſtrium montium ca-
 cumina: itemque ab Occidentali parte
 Moldauia. Nam à reliqua Moldauia,
 quæ in ortum & ad Pontum vergit,
 Neſter fluuius eam & finitimam ei Po-
 doliam diuidit: Idemque, niſi fallor,
 limes eſt eius ipſius Podolia cum Bia-
 logrodenſi Turcarum ora: vt Nieper
 & Ponti Euxini ſinus cum Tataris O-
 ciacouienſibus: aut certè cum vtriſque
 incertus eſt, vt diximus, propter va-
 ſtitatem, & ſolitudinem. Equa ſolitu-
 dine penſitant tamen opiliones Turki-
 ci regi Polono vectigal paſcuorum no-
 mine. Pruſſia verò ducalis ſic eſt impli-
 cata regia (hoc enim nomine à duca-
 li ſciungenda eſt) difficulter vt queant
 diſtingui.

distingui. A Masouia sylvæ eam diri-
 munt. Partes insigniores Polonię sunt, Polonię partes & satrapia.
 Maior & minor Polonia, Russia, &
 Prussia regia, Podolia, Masouia, & Cu-
 iavia. Quæ & ipsæ deinde satrapijs, vel,
 vt vulgo loquuntur, palatinatibus, ac
 territorijs ferè distinctæ sunt. Maior Maior Po-
lonia, Pos-
naniens. &
Calissien.
satrapia.
 Polonia duas satrapias, nimirum Pos-
 naniensem, & Calissiensem complexa,
 Occidentalis est, Silesiam, Marchiam,
 Pomeraniamque vltiorem meridio-
 nali occiduo, & Arctuo latere attingēs.
 Magis autem ad Occidentem vergit
 Posnaniensis satrapia, Calissiensis con-
 tra ad ortū & Septētrionem: qua parte
 sunt Paluci, Craina, & Cassubia, tractus Paluci,
Craina,
Cassubia,
Minor Po-
lonia.
Cracouiē.
Sendomi-
rien. & Lu-
blinen. sa-
trapia.
 terre nō cōtēnēdi. Minor Polonia Ori-
 entalis est, Cracouiensi, Sedomiriensi,
 & quæ huius pars quōdā fuit, Lublinē-
 si satrapijs definita, hoc ipso ordine,
 quo nūc sunt enumeratæ, versus Aquil-
 onem & ortum æstiuum sitis. Quæ à
 Septentrione Masouię & Polessemi tra-
 ctui, qui dudum Lithuanicæ ditionis
 erat, ab ortu Russiæ, à meridiē ve-
 rō Vngariæ, & Silesiæ finitima est.
 Sunt autem Satrapia Cracouiensis
 partes,

Sciricius &
Submon-
tanus.

Polessè feti
Podlascche.

Silesia.

partes, tractus Sciricius, & Submontanus, vterque Scepusio & Vngariæ finitimus: Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracouiæ vicinior est: Submontanus verò Rufsia & Sandomiriensi satrapia iungitur. Lublinensis item satrapia pars est Polessè reliquum, quod à Lithuanis detractum non fuit, vtrunque à syluis ita dictum verius, quàm Podlascche dialecto Rufsica, quasi Poloniæ finitimum. Nisi quis fortè Podlascche Polonis subiectum interpretari malit. Silesiæ pars ea, quæ adhuc est Poloniæ ditionis, sic implicata est Cracouiensi satrapia, vt ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullâ habet: Sed in Cracouiensi ferè censetur: Habet autem tria territoria, Osuencimense, Zatorienfe, & Seuerienfe, quorum duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc præfecturæ Regiæ sunt. Seuerienfe est in ditione Episcopi Cracouiensis. Meridionale & Occidentale latus eius ipsius Silesiæ: cetera tenet Silesia Boëmicæ ditionis, nempe Cessinensis, & huius pars quondam Pelcinen. Ratiboriensis item & Opolien-

Opoliensis principatus, siue ducatus, ut vocant. Ab ortu verò hiberno Scepusiensem tractum vix & modicè ca-
 attingit. Est autem Scepusium non exiguus terræ tractus, olim cum Polonici iuris esset, ad Vngaricum traductus: de quo alibi suis locis attigimus. Deinde verò nonnulla pars eius, cum tredecim oppidis & arce Liblio, siue Lubouulia rursus Polono regi certo pacto ab Vngaricis Regibus addicta est, atque etiamnunc ab eius præfecto, & eius nomine administratur, Cracouiensi satrapia tractuique Sciricio versus meridiem adiacens. Inter minorem verò & maiorem Poloniam primarias totius Poloniae partes, intermediae sunt Satrapiae, Siradiensis, Lenciciensis, & Rauensis, nullum commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem & Silesiam, Lenciciensis & Rauensis ad septentrionem vergunt, Masouiamque attingunt. Harum autem occidentalior est Lenciciensis. Nonnunquam et tres vnà cum Cuiavia, imò & Masouia, maiori Poloniae, sicut Russia & Podolia minori, accensentur. Cuiavia verò ab

Scepusiū.

Hist. lib. 5.
& 17.Siradien.
Lencicien.
& Rauens.
satrap.Maioris &
minoris
Poloniae
appellatio
ne que cō-
tinetur

- Cuiavia. ab ortu Masouia & Rauensi satrapia, à meredie Lenciciensi & Califfiensi iungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, quæ magis ad ortum, & meridiem vergit, atque Inonladislauiensem, siue Iuninladislauiensis, quæ magis est occidua & Septentrionalis.
- Dobrinū. Cuius non exigua pars est Dobrinum, vltra Vistulam, ab oppido sic dictum, latere orientali confine Masouia septentrionali verò Prussia, Masouia quoque eodem latere Prussia, Orientali Lituaniam & Polessem tractum, & versus ortum hibernum Poloniam minorem, eiusq; satrapiam Sendomiriensem. Meridionali verò Rauensem attingit. Duabus satrapijs distincta, Plocensi & Masouia satrapia. Plocensi nimirū, quæ Occidentalis est, & ea, quæ peculiariter Masouia nomen retinet, propterea quòd diutius ducum suorū, de Polonorū principū stirpe oriundorum, dominatu segregata, postrema omniū nostra memoria defecta duabus, ex pactis, & iure feudi, vt vocant, Poloniae redintegrata est. Quæ quidem Orientalis est. Rauensis quoq; satrapia quondā pars Masouia fuit, suosq; duces habuit

habuit, sicut & Plocēsis, & pleræq; om-
 nes. Prussia Regia præter meridionale <sup>Prussia Regi-
 gi.a</sup>
 latus, quod iam est expositū, ab occasu
 vltiorē Pomeraniam confinē habet.
 A Septentrione sinu Balthæo seu Vene-
 dico, siue Codano. Ab ortu Prussia du-
 cali cingitur. Tribus autem satrapijs di-
 stincta est, Culmensi, Marieburgensi, <sup>Culmen.
 Marieburg
 & Pome-
 ran. satrap.</sup>
 & Pomeranica. Quarum hæc Occiden-
 talis est. Reliquæ duæ Vistula flumine
 ab illa diremptæ, orientales. Ex his au-
 tem Culmensis ad meridiem spectat,
 Mariebugensis verò ad Septentrionē.
 Varmia, & ipsa pars est Prussia Regiæ, ^{Varmia}
 ad Aquilonem seu Euroquilonem
 vergens, ducali ferè vndique cincta &
 ab ea quodã tēpore maiorē in modum
 accisa: Marieburgensem quoque satra-
 piam contingit: Nec in vlla satrapia
 censetur, subiecta episcopo suo, & sa-
 cro Ecclesiæ eius collegio, Regis Polo-
 ni Maiest: agnoscētibus. Michalouien- <sup>Michalouī
 en. tractus,</sup>
 se autē territoriū est in satrapia Culmē-
 si Masouia ac Dobrino finitimū: olim
 pars Masouia. Ducalis Prussia (vt eam <sup>Prussia du-
 calis.</sup>
 quoque, quo magis perspicua sit hæc
 Poloniae descriptio, hic obiter attinga-
 mus) præter Regiam Prussia, limes est à
 Septen-

Prussie ve-
tus diuisio.

mus) præter Regiam Prussiam, limes est à septentrione mare Sarmaticum cum Lacu Curonensi, & ora Liuoniae: Ab ortu Samogitia, cæteraque Lithuania: A meridie verò Masouia. Satrapiam ea nullam habet: præfecturas permultas. Olim Prussia priusquam sub iugū Christi missa est, alios fines habuit, & aliter diuisa fuit. Fuit autem ea decem regionibus siue tractibus descripta: videlicet Pomesaniensi, in quo est Marienburgum, Christiburgum, Quizinum siue Marieerderum: Pogesaniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Erminio siue Varmiensi, qui retinet etiam nunc in lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland vocatur: Natangino, vbi est Balga, Brandenburgum, Cruciburgū: Sambieniensi, in quo sunt Mons regius siue Kœnixberga & Lochstete: Nadraueniensi, quo Tapelacoca, Insterburgum, & Vonsdorfia continentur: Salauenensi, in quo est Ragneta & Labia: Sudino, qui & ipse nomen suum retinet, & ad Aquilonem ortumque æstium inter vtrunque Habum & mare longè prominet: Bartheno, quo Rastenburgum, Bartheisti-

Barthesteinum, & Resla siue Reselia continentur. & Salindo, qui nescio an is sit, in quo Galindas populos ponit Ptolemæus. In his Sadinus tractus fuit primarius, opibus & viribus maximè pollens, ita vt ad sex millia equitum, peditum etiam ingentem numerum conficeret. Cæterorum quilibet minimum ter mille equites, peditum verò decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro Germanica lingua scripto legim⁹. Cæterum Culmensis tractus, & Pomerania, Poloniæ non Prusiæ partes fuerunt. Sed nos cætera prosequamur. ^{Russia} ^{Regia, siue} ^{rubra.} Russia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniæ iungitur. A septentrione Russiam albam, & Volymiam habet: Ab Austro Vngariam, eiusque populum Ceculos, & nõ nullam Moldauiæ partem attingit eo tractu terræ, qui ^{Pocuce.} Pocuce appellatur. Nã cætera Moldauiæ siue Valachia, qua Podoliæ quoque iungitur, magis est Orientalis Russiæ. Continet Russia duas satrapias, nempe Belsensem, quæ ad Volymiam & Lithuaniam vergit,

Podolia.

Rufsi du-
ces.Hist. Pol.
lib. 3.Polovucij
Goti.

& eã, quæ peculiariter Russica & Leopoliensis dicitur, australem magis & orientalem: Nisi quod Chelmenfis tractus eius non exiguus ad Septentrionem, etiam ultra Belsensem prominet, & Polesiæ finitimus est. Reliquum autem orientale latus eiusdem Russiæ, ac totius Polonici regni claudit Podolia, ab Aquilone & Euro albæ Russiæ, à cætero ortu vastis campis Tataricis atq; Turcicis, vt diximus, à meridie verò Moldaviæ continens: Totaque vna satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea, quæ nunc Poloniæ pars est, quam ea, quæ est in ditione Lithuanorum & Moschorum, suos habuit duces, quemadmodum luculentius ostendimus in historia: Quorum stirps cum latè propagata esset, partim ipsa sese intestinis diffidijs atque ciuilibus bellis confecit, partim à Polovucijs, qui Goti fuisse videntur, ac Tataris extirpata, partim Polonorum & Lithuanorum adiuncta est imperio, partim in nomen & ius de se ortorum Moschorum transijt. Extant etiam nunc permulti, ducale nomen

men, sed plerique nudum propemodum
 retinentes: Inter Polonos verò nulla
 ducum superest memoria. Hi nunc
 sunt Poloniæ, quatenus hinc eam de-
 scripsimus fines, hæ partes. Est autem Solum Po-
 lonicum
 quale. regio tota ferè plana & aprica, maximè
 quæ ad occidentem solem & septentri-
 onem vergit, & quæ penitus orientalis
 est Podolia, ac vel nomine ipso decli-
 vitatem præ se fert, vicinorum Molda-
 viæ, Rursiæ & Vngariæ montanorum
 intuitu. Minor Polonia itidem atque
 Russia, quo propius accedit ad fines
 Vngariæ, hoc magis montana est, & syl-
 uestris. Quo longius autem inde rece-
 dit, eò lenius declivis est, magisque cul-
 ta & meliore gleba. Tamen in medi-
 tullio quoque Sendomiriensis satrapia
 aliqua ex parte leniter montosa, seu
 verius cliuosa est. Prussia pleraque om-
 nis, excepta Marieburgensi satrapia,
 qua ad Habum & mare vergit, collibus
 molliter, & ad fertilitatem, amœnita-
 temque commode distincta est. Item
 que pars nonnulla Cuiaviæ. Montes
 Polon. Montes Sarmatici, qui Poloniam &
 Russiam ab Vngaria dirimunt, ar-
 du

dui & syluestres, non ignoti sunt etiam veteribus Geographis & Historicis: & in his celebris est inprimis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocam⁹: Alij Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellati, externis ignoti sunt. In meditullio verò minoris Poloniae Lysecius est, quasi tu di cas caluum, siue caluastrum, in quo monasterium est S. Crucis nomine ligno⁹que celebre: & Vaclus, arce Cracouiensi quàm suo ipsius nomine nobilior, & is, in quo sitū est Cienstochouiese monasterium, quem clarum latinè Monachi, ni fallor, incolæ appellauere. Syluestris sanè fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eone autem tempore, ex quo habitari coepit, an postea pestium, bellorumque incommodis eò redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filijque eius Sigismundi Augusti, optimorum & mitissimorum, sapientiumque regum studio diuturnam pacem nacta, nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc

sylua-

Vbertas.

sylvarum copia. Neque enim cæ peni-^{Sylvar.}
 tus exciduntur & extirpantur, partim
 propter pascua & mellificia, partim
 propter ædificiorum materiam, & lig-
 na mitigando frigori vtilia ac necessa-
 ria, partim etiam propter saxosi vel are-
 nosi soli sterilitatem. Sunt autem syl-
 uæ pleræque piceæ, quernæ, faginæ, &
 abiegnæ: Ac piceæ quidem ferè in pla-
 nis & arenosis locis, abiegnæ & faginæ
 in montanis, quernæ in vtrisque, sed v-
 beriore gleba præditis. Multæ sunt eti-
 am in planis iuxta ac montanis locis
 mixtim omni genere arborū refertæ,
 & pascuis opimæ. Ex his alietes, tiliæ,
 piceæ, quercus, apum alucarijs grauidæ
 fiunt, materiamq; ædificijs nauium ac
 domorum, malis, tabulis, & vasis aptā,
 vt & taxi & terebinthi, suppeditant:
 Quercus & fagi etiam pastum vberem
 porcis ferisque præbent: Omnes autem
 focorum, & fornacum, furnorumque
 ignibus alimenta subministrant. Tan-<sup>Frigoris &
gelu vis.</sup>
 ta est enim vis frigoris in his regioni-
 bus interdum, vt radicitus arescant ar-
 bores, & aqua ex æditiori loco effusa,
 priusquam terram contigerit, in glaci-

em concreſcat. Lacus quidem & paludes & flumina duobus tribusve menſibus hibernis, nonnunquam autem vel in quintum ac ſextum uſque glacie cōcreta, non modo peditibus, verum etiā equitibus & curribus ac plauſtris, quāuis oneratis, multis ſimul longo ſpacio peruia & ſecura præbent itinera. Equidem quodam tempore vltima die mēſis Martij Viſtulam in Maſouia per firmam adhuc glaciem cum curru & quadrigis, & aliquot equitum comitatu tranſiui. Hac etiam præterita hyeme in Pruſſia glacialis piſcatio in lacubus poſt initium Nouembris cœpta, durauit per totum Martium: gelu autē per totum Aprilem. In tanta autem cali in temperie pomaria tamen ſunt non infrequentia, & fructuoſa, ad Viſtulam præſertim, & in ſuburbanis Cracouiſibus, Sendomiriſibus, Varſauiſibus, Torunenſibus, Gdanenſibus: Elbingenſibus item, Fraumburgenſibus, Velicenſibus, & Bochnenſibus, licet remotioribus à Viſtula, totoq; tractu ſubmontano atque Sciricienſi. In quibus

b^o pirorū, malorū, prunorū, persicorū,
 ceraforū, & nucum bonitas & va-
 rietas certat cum Vngaricis & litalicis. ^{Vineæ.}
 Sunt & vites, quarum vuæ in minore
 Polonia esui quidem nō insuaues sunt,
 præsertim si æstas & autumnus tempe-
 riem suam seruent: sed vinum inde ex-
 pressum acerbius, vbi defecatum est. A-
 liquanto suauius & copiosius ex primi-
 tur apud Crosnam Silesiæ in finibus
 maioris Poloniæ. Apud Toruniam
 quoq; in Prussia vineæ coli cœpere nō
 infeliciter, vt audio. Neque negat solū
 Polonicum castaneas, mora, cotonea,
 ficus, amigdalas, pepones, melopepo-
 nes, herbas & flores omnis generis, &
 alias hortenses Italiæ delicias, & palati-
 nariumque lænocinia, si adhibeatur
 cultura diligentior, & à gelu custodia. ^{Metalla.}
 Nec metalla fossiliaque desunt in mon-
 tanis: plumbi quidem intermixto ar-
 gento apud Ilcussum, Slacouiam, Chra-
 nouiam, & Nouagoram oppida satra-
 piæ Cracouiensis, & in finibus Silesiæ:
 Argenti viui apud Tustanum in Rus-
 sia: Aeris & Lazurij, & plumbi item
 B 4 apud

Salinae.

apud Chencinos: Ferri plurimis in locis syluestribus: Nitri apud Visliciam & alibi: Salis apud Bochnam & Veliscam in satrapia Cracouiensi, & apud Haliciam, Colomeiam, Solum (quod quidem à sale nomen habet) & alijs cōpluribus in locis Russiæ. Ac in Russiâ quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modū farine vel niuis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur: In tractu verò Cracouiensi, partim lapide duritie solidum instar ingentium saxorum & rupium in subterraneis specubus, altè lateque excauatis, & villas, templa, oppidaque superædificata sustentibus, ferro excinditur, comminutumq; deinde, & mola tritum, ad vsus hominum accommodatur, partim & ipsum ex aqua iniectis lapidei salis frustulis & quisquilijs, quæ secantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa liuidus est ferè, ac luto respersus. Candidum, & in modum cristalli pellucidum rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum verò despumatis sordibus candidissimum redditur,

tur, niui non dissimile. Fertur in salinis Bochnensibus reperiri quiddam picci concretæ simile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum soluat aluum. Ibidem exaudiuntur nonnunquam canum, gallorum, & aliorum animalium assimulatæ voces in profundissimis specubus: idque mali & incommodi alicuius imminentis portentum vulgò habetur. In maiore quoque Polonia apud Pincum salinæ sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Osuencimensis territorij & Scepujaquæ falsæ, vnde salem coctum vidimus regi exhibitum. Salinæ tamen nullæ sunt. Porrò in desertis Podoliæ, & Boristheni vicinis locis lacus est, cuius aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrefcit, ita vt homines cum iumentis & curribus in eo, tanquam in glacie, versentur, sectumque in frustra arbitrato suo auentant. Quamprimum autem pluit, soluitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezzum verò siue Beciam oppidum in submontana regione, vitreolum effodi, ac in viridem lapideamque duriti-

Lacus salinis in Podolia.

Vitreolū.

em decequi nupercepit: Coppervuasfer, hoc est, æris aquam Germani, & nostrates item appellant. Antiquitus autem id conficitur ad æris metalla in Scepusio. Marmor quoque & alabaster quibusdam locis effodiuntur. Est in maiore Polonia prope Sremum oppidum collis, vbi (res incredibilis, sed à multis confirmatur) ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, & sub terra effodiuntur mollia, in aerem autem prolata durefcunt. Vidi vnum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prusiam alluente colligitur [succinum], siue electrum (Ambram etiam externi vocant) Quod fluctibus appulsum ad litora, homines nudi obuiam euntes paruis retibus excipiunt & extrahunt, molle primum, sed mox in aëre durefcit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis à mari remotioribus id reperitur: vt in Pissia Episcopæ Varmiensis, modicum tamen. *Quin & in*

Ollæ sponte nascen-
tes.

Succinum
siue electrum.

in editioribus locis fossa altius humo-
 fertur inueniri. Spumane maris con-
 creta id sit, an succus & guma arboris,
 an quippiam aliud, non est huius loci
 disputare. Est sanè leue & pellucidum:
 Estque fuluum & candidum: Candido
 maius precium. Ferunt, si incendatur,
 odore eius venenata necari. Visuntur
 in nonnullis frustulis formice, musce,
 culices & alia insecta, non arte, sed vel
 opificio naturæ, vel fortituitis casibus
 inclusa. Aquis irrigua est pleraque om- Fluuij
 nis Polonia: sed fluuios nauigabiles nō
 multos habet: Præcipui sunt; Vistula,
 Donaicius, Sanus, Vieper, quasi quis
 dicat Porcum, Varta, Notelsius, Nester,
 Prutus, Bugus, Bohus siue Bogus, Pri-
 petius, Narua, Dreuancia. Nam Odra, Odra
 quem veteribus Gutalum seu Viadum
 esse volunt, in confinio Morauia &
 Silesia existens, & per hanc secundum
 Poloniae limitem, perque Marchia ac
 Pomeraniam vltiorem permeans, in
 fra Scecinum in Venedicum sinum
 decurrit. Olim intra fines Polonie tum
 oriebatur, tum decurrebat. Nieper
 Rufsiam albam, eiq; confinem Podo-
 liam

liam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacouiam munitiorem Tataricam sese exonerat, ortus in Moschouia. Boristhenes is est veteribus Græcis & Latinis, omnium scriptorum consensu, præter Bernardum Vapouium. Qui similitudine nominis, vt credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab æstiuo occasu influit, minor co & ignobilior. Vistula in Cessinensi ora è Sarmaticis montibus exoriens, versus æstiuum occasum & septentrionem primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sëdomiria versus septentrionem rursus per minorè Poloniam decurrit. A Varſauia verò rursus ad occasum æquinoctialem, & mox æstiuum flexus, Masouiam interluit: Dobrinumque à reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prusiæ fines attingit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eã diuidit. Supra Marieburgum autem in duos alueos præaltis aggeribus obiectis sectus, insulam insignè & fertilem, quam Zulauam maiorem vocant nostri, efficit, & nomen amittit.

Berezina.

Vistula.

amittit. Ac sinister quidem alueus, qui maior est, Leniuuca, dexter verò Nogatus vocatur: Quorum hic in Habum lacum tribus ostijs, ille verò duobus partim in eundem Habum, partim in mare infra Gdanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu 41. latitudinis verò 54. Fontes autē Vistulę sunt longitudinis itidem 41. gradu, latitudinis 49. minuto 20. Fluens autem amplius centum miliarium Polonicorum spacio Vistula, Solam, Premsam, Scauam, Donaiecium, Vislocam, Poo-
 pa auctam, Nidam, Sanum, Vieprum, Pilciam receptis Dreucia & Volboria,
 Bsuram, Naruam cum Bugo, Dreuan-
 ciam, Berdam, Ossam, & Motlauiam
 minora flumina excipit: & Osuenci-
 mum, Zatoriam, Cracouiam, Cazimi-
 riam, Sendomiriam, Varfauiam, Plof-
 cum, Vladislauiam, Toruniam, Cul-
 mam, Grudentum, Quizinum, Nou-
 um, Gneuum siue Meuam, Mariebur-
 gum, Dersauiam, & Gdanum vrbes &
 oppida non ignobilia præterfluit. Ar-
 ces item Lipouecciam, Napolomice,
 Corcinum, Zauichostum, Ceruenscū,
 Monaste-

Flumina
 Vistulam
 in fluentia

Vrbes, op-
 pida & ar-
 ces ad Vi-
 stulam sitę

Monasterium, Zacrociuum, Vissegradum, Sochaciouiam, Dobrinum, Bobrovnicos, Racianzum, Sluzouiam, Dybouiam, Nieffouiam, Starigradum, siue Althausum, & Suece, & adhærentes eis vicos alluit. **Donaieci⁹.** Donaiecius (quod nomen paruum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis iugis non longè à Vistulæ fontibus paulò orientior exortus, per Scepusium & Submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Mufsinam, & Melstinum arces & **Poprutus.** Sondeciam oppidum, vbi Popruto augetur, præterlapsus, non longe ab Opatouecio vico Vistulæ miscetur. **Sanus.** Sanus è Biesciadis iugis longitudinis gr. 44. latitudinis 48. minuto 30 nascens, & versus septentrionem & occasum æstiuum profluens, posteaquam Liescum, Sobenum, Sanocum, Brozouiam, Premisliam, Radimnum, Iaroslauiam, Lezeiscum, Russiæ arces & oppida prætergressus est, Vislocumque alium à Villoca, & Viarum minores fluuios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum long. gr. 44. ferè, lat. 50. minuta 30. Vistulam & ipse subit. **Varta.** Varta apud Cromolouiam

Iouia satrapia Cracouiensis oppidum
 ortus. longitudinis gradu 40. min. 50.
 latitudinis gradu 50. min. 30. per Sira-
 diensem satrapiam, & maiorem Polo-
 niam versus occasum æstiuum ferè de-
 currit, Olstinum, Censtochouiam,
 Mestouiam, Siradiam, Vartam, Vneo-
 uiam, Colum, Cominū, Pysdros, Sre-
 mum, Curnicum, Posnaniam urbem,
 Obornicos, Stobniciam, Vvroncos, Si-
 racouiam, Mezichodum oppida & vi-
 cos cum adiunctis arcibus, & Landis-
 bergam veteris Marchiæ præterfluentis,
 Nyrumq; Vuresmiam, Velinam, Prof-
 niam, Obtram, & Notessium minores
 fluuios excipiens: Et apud Costrinum
 oppidum, in Odram è Silesia occurren-
 tem, influit long. gr. 37. lat. 52. min. 50.
 Notessius verò apud Crusuiciam Cu- Notessius
 iauia oppidum è Goblo lacu existens,
 & ipse per maiorem Poloniam versus
 occasum hibernum means, Pacossum
 ambit, Labissinum, Naclum, Pilam,
 Vscce, Drenumq; arces & oppida præter- Nester siue
Tyras,
 labitur. Nester, què Tyrā veterib⁹ voca-
 ri volūt, in Ruffia è Sarmaticis iugis nō
 longè à Tybisci & Sani fōtib⁹ ort⁹, initio
 versus

versus Aquilonem profluit, deinde ad
 ortū cōuersus, Bistriciā, Lipā, Seretum
 Rufsicum, alium à Valachico, Sbruciu-
 um, Smotricium, Viciam, & Moraquā
 ignobiliora flumina absorbet, & Zida-
 cioniam, Haliciam, Cefsibiefos, Cer-
 uonum, Chocimum, Valachia, & alia
 quædam oppida præterlapsus, infra Po-
 cuce Podoliam à Valachia longò spa-
 cio diuidit: Ad extremum deflexo non
 nihil in meridiem aluco, supra Bialo-
 grodum urbem Scythicam, siue Turci-
 cam, quæ & Moncastrum dicitur, in
 Pontum Euxinum, siue continentē
 ei Obidoum lacum influit long. gra.
 53. lat. 47. min. 30. Bugus in Rufsia &
 ipse non longe ab Olesco oppido, long.
 gra. 46. lat. 49. exoriens, & primum in
 occasum, mox in Septentrionem secū-
 dum occidentale latus Volyniæ ten-
 dens, postremo ad occasum reflexus, v-
 bi Poleffensem tractum, receptis Volo-
 daroa, Belfo, Rata Suinia, Muchauecio
 fluuijs, emensus est, & Buscum, Grode-
 cum, Grodlum, Lubomliam Rufsica,
 Bresteq̄ue, Ianouiam, Drohicinum,
 Poleffensia, & Cameneciam Masouiti-
 cam

Bugus

cam oppida prætergressus est, apud Se-
 roccium vicū long. gr. 42. lat. 2. min.
 40. Naruā à septentrione & ortu æstiuo Narua ve-
 nenosis
 carens.
 è Lithuania profluenti agrè miscetur,
 nigorem suum retinēs aliquamdiu.
 Nec multo inferius victor Narua apud
 Nouidvorum oppidum Vistulam sub-
 it. Est autem peculiaris Naruę natura,
 sicut & Dlugoffus annotauit, quod nō
 fert venenosa animalia, vsque adeò, vt
 serpentes, qui nauibus Bugo delatis ad-
 hæserint, edito sibilo refugiant, cum
 primum aquam eius fluminis attige-
 rint. Pripetius. Pripetius in Chelmenſi tractu è
 palude non longe à Lubomina existens
 long. gr. 47. lat. 50. præter occiduum &
 septentrionale latus Volymia diuer-
 sus à Bugo per Russiam albam longo
 spacio versus Orientem solem progre-
 ditur, & cum nonnullis alijs, tum Sty-
 ro, Turo, Slucio, Suislocio grandibus
 fluuijs auctus, Nieprum sine Boristhe-
 nem supra Kioniam subit. long. gr. 51.
 lat. 53. ferè. Bohus autem, siue Bogus è Bogus.
 palude ortus in finibus Podoliae long.
 gr. 49. lat. 49. min. 30. itidem per Russi-
 am albam meridionalior longo terra-
 rum

Prutus.

rum tractu ad ortum tendit: ad extremum deflexo in meridie cursu, & ipse in Boristhenem non longe ab ostijs eius long. gr. 55. lat. 48. sese exonerat. Prutus è iugo montium Sarmaticorū long. gr. 46. min. 50. lat. 47. min. 30. versus aquilonem in Pocuce delapsus, & Colomeciam Sniatinumq; præterlapsus, inde per Valachiam siue Moldauiam primum orientalis, deinde australis versus Bulgariam in Danubium decurrit, long. gr. 52. lat. 45. ferè. In Prussia

Passaria.

verò Alba & Passaria, non longis inter se spacijs orti versus septentrionem fluunt: Et Passaria quidem infra Olltinecium, siue Hochsteinum (vt vocant Germani) ducale oppidum existens, Morāgo, Libstada, Brunsberga, & Helgebeila oppidis præteritis, Habum lacum subit, long. gradu 42. min. 30. latit: 54. Alla siue Alna verò supra Allesteinū S. Collegij Varmiensis arcem & oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, præteritis Vartemberga, Guteftadia, Heilsberga, siue Allesberga Varmiensibus, & Barthesteino, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgo ducali-

Alla.

calibus oppidis, apud Velam Prægola^{Prægola.},
 ab ortu hiberno per ducalem Prussiam
 decurrenti, miscetur, & cum eo infra
 Kœnixbergam, hoc est, Regium mon-
 tem urbem long.gr.43. lat.54. Habo la-
 cu recipitur. Dreuantia verò non ita ^{Dreuantia}
 longo ab ijs intervallo oriens, diuerso-
 que meatu versus Austrum fluens su-
 pra Toruniam à Vistula excipitur. At-
 que hæc de fluminibus nunc sufficiant.
 Lacubus piscosis in primis abundat
 Prussia. In his nominatissimus est Ha-^{Lacus:}
 bus, cuius modo mentionem fecimus: ^{Habus:}
 quem etiam recens mare vulgò vo-
 cant. Ad quindecim milliaria in lon-
 gitudinem inter Gdanum & Regium
 montem vrbes secundum mare patēs,
 & ab eo angusta insula, quæ Neringa ^{Neringa}
 appellatur, disiunctus: In latitudinem ^{insula.}
 vero duo milliaria plus minus. Ac
 Elbingam quidem urbem non longo
 spacio adspicit, ei que portum efficit,
 eiusdem nominis flumine naviga-
 bili influente. Tolkemitam verò,
 Fraumbergam, (cui basilica Var-
 miensis in modum arcis munita
 C 2 impen-

Habus Curonienfis.

impendet (Balgam, Brandenburgum, & Fyſſhaufum oppida & arces alluit, receptisque, vt dixi, Viſtula & Prægola, & alijs minoribus fluminibus, apud Locſtete arcem mari miſcerur. Hoc aliquãto amplior lacus alter eſt eodem nomine, cognomento Curonienſis, in Pruſſia ducali, in quo ſunt oſtia. Nemenis fluuij (Memelam vocant Germani) per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos & mare peninſula eſt, quæ & ipſa Neringa, ſed Curonienſis appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos eſt Drufnus ſiue Draufenus lacus in Marienburgenſi ſatrapia, vnde Elbinga flumen profluit: Partecinus Lubnus, Reuſſina, & Viccininus in Culmenſi: In Pomeranica verò Sturzonagaci, quaſi quis ſtratum vel factum aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochouiam, ac Tucholiam oppida, ſeptem milliarum ſpacio longus, quinque latus: Vnde Berda fluuius profluens, per Crempſcum, Lubouum, & Charſicouum minores lacus in Viſtulam inſiuit infra Bydgostiam. Nec ignobilioreſ hiſ ſunt Viſdice, Lubſcus, & Officinus
in

Elbinga flumen.

in eodem tractu: Alij minores. Sunt & ^{Varmien-}
 in Varmienſi ditione non pauci. Præ-^{ſis lacus.}
 cipui verò Dadaius, Zainus, Vadangus,
 Piſſia, Blanke, quaſi albus, Sinſer, Lin-
 genaſ, Lemanglus, Ellingus, Plauci-
 cus, Vulpingus, Clebergus, Coſnicus,
 Obelus, Marangus, & alij complures.
 Sunt & in ducali Pruffia multi & gran-
 des, quos ommittimus. Habet & maior
 Polonia & Cuiavia nonnullos piſco-^{Goplus.}
 ſosque. In quibus Goplus princeps eſt,
 quinque milliaria patens in longum,
 ſemis in latum: Secundum hunc ſunt
 Blendnus, Pouizus, Slefus, Sanus, Pi-
 ednicia, Niezamylus, Voſieſca, Lo-
 munice, Peicus, Lubſtous, Drauſ-
 cus, Noblim, Tulangus, Ielen, & Led-
 nicia, in cuius inſula Gneſnenſis baſi-
 lica initio condita fuiſſe, indeque pro-
 pter difficilem aditum, in eum, in quo
 nunc eſt, locum translata eſſe putatur,
 quemadmodum Dlugoffus memorat.
 In Cuiavia verò Tur, Lanſcus, Bielſcus,
 Lubotinus, Orlie, Berdouus, Borimo-
 uus, Creuianta: Et in Dobrinenſi tractu
 Gorznus, Mocouus, & Scampſcus, mi-
 nores aliquanto ſuperioribus Pro la-
 cubus

- Piscinae.** cubus minor Polonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent arte manu-
que factas permultas & grandes. Non
carent tamen & lacubus, Lublinensis
maximè & Chelmenfis tractus. Equi-
bus Biale, hoc est, Albus, per antiphra-
sim sic dictus, prætereundus non est:
Cuius aqua Aprili & Maio mensibus
fuscus reddit lauantes: Pisces autem
pinguissimos profert, qui brasmi, à no-
stratibus autem Clefcij vocantur. Est
& in Belsensi lacus Crinice, non am-
plus, verùm profundus. De quo illud
memorable annotavit idem Dluglof-
sus, quod certis temporibus altero vel
tertio quoque anno cum mugitu flu-
ctus attollent exhauritur prope ad fun-
dum vsque, aquis vicini montis cauer-
nas subeuntibus. Atque ibi tunc facilè
prehenduntur pisces in aqua vadabi-
li. Post dies aliquot ea refluit. In cæte-
ris lacubus, atque etiam in maioribus
piscinis & fluminibus hiberno tem-
pore commodiores ferè sunt piscatio-
nes, quàm æstate, pertusa certis
interuallis glacie, reti que per maius
foramen in aquam immisso: quod
longis

**Piscationes
hybernæ.**

longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumve opera longo spacio in diuersum tractum, coeuntibus rursus piscatoribus alio foramine piscibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis. ^{Piscium] genera.} Vtrobique enim sunt lupi, siue lucei, prasmi, perca, rhombi (si modo sic appellandi sunt ij, quos nos Carassios dicimus) sumi, sendacij, cirta, siue certæ, à delitijs, ni fallor, apud Germanos nomen sortitæ, tinca, anguilla, ruboculi, carpones, quos reginas vocant Itali, latini Cyprinos quemadmodum vult Ioannes Dubrauius Olomucensis Episcopus. Tametsi minus frequentes hi sunt in lacubus, quàm in piscinis: In quas parvuli tanquam in viuaria studiose includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos suluizas & sielauas nostrates, Germani Marenas vocant. Piscis est dulcis & sapidus, aleci similis. ^{Pisces fluuiatiles.} Fluuiatiles verò sunt cum ij, dē ferè oēs, tū deliciati in primis truta, barbo siue mull^o (Baruenā vocāt) fūdu^l, occulata, quæ lāpreda quoq; dicitur, C 4 alofa,

alosa, siue borbocha, cuius iecur potissimum est in delicijs, à nostratibus Mi-entus vocatur : Itemque Lipien, sliz, berzana, vcleia, iasdez, & quæ bialariba, hoc est albus piscis à nostratibus appellatur: quibus latina nomina dare non habemus. Quanquam quid vetat Alberti Magni, & aliorum scriptorum, qui eiusmodi res persecuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus ad latinum sonum conformatis appellare? Quod in superioribus quoque nonnullis factum est. Canceris & anguillis abundat in primis Nida fluvius. Anguillis etiam & Stintis Habus, & alij nonnulli lacus Prussici. Marinis piscibus non admodum abundat ea regio. Nobiles autem præcipuè sunt haleces, quos haringas Germani vocant, quorum sale conditorum maximus est vulgò usus in tota Polonia, atque ad eò in Lithuania quoque, Boëmia, Silesia, Moravia & Vngaria. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia pauci præhenduntur: A Cymbrica autem Chersoneso, & Scandia, & ex Oceano Germanico plurimi & optimi nauibus eò importantur. Pomu-
chlæ

chlæ non defunt, neque passerres. Salmones & Sturiones. Salmonem siue efocem, & sturionem inter marinos ne, an fluuiatiles numerent, nescio, Vtrobique quidemprehenduntur: Sed è mari sursum fluminum certis temporibus enatant, transilientes obstacula. In quibus etiam insidiosis capsis collocatis capiuntur. Tanto sunt autem suauiores, quanto longius à mari & Habo recesserint. Quin vniuersè pisces ij, qui in fluuijs iuxta ac lacubus & mari victitant, sapidiore sunt in fluuijs, quàm in mari vel lacubus capti. Non est hic prætereunda quarundam Aquarum mira natura. aquarum non vulgaris natura. Est in Scopusio riuus ex arduis montibus profluens, cuius guttæ in lapideam duricem concresecunt, ita vt ex ijs sponte existant fulcra sustentantia canales, quibus riuus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons siue lacus pestilentem aquã & vaporem emittens, cuius non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & Therma. aues necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniae scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies & vlcera

Fera.

Ulcera hominum & iumentorum curantur. Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animantes transeamus. E ferarum animantium genere fert hæc regio copiam leporum, dorcarum, sciurorum: cuniculorum quoque alicubi: Ceruorum etiam, & aprorum, & vrsorum, & luporum nonnullis in locis. In primis autem Napolomicensis & Radomiensis saltus nobiles sunt Ceruorum venationibus. Et horum autem, & Onagrorum atque Bisontium Prussia ducalis, eique finitima Masouia ferax est, & in primis Podolia: ubi agminatim in campis non modo hæ feræ, verum etiam feri equi pascuntur.

Bifons siue
Zubr.

Est autem bifons prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis & introrsus leniter incuruis cornibus nigris armata, quibus equum cum sessore correptum in sublime identidem iactat, & arbores mediocri crassitudine euertit. Magnitudinis eius illud quoque est argumentum, quod in capite eius inter cornua, duo imò tres etiã homines possunt cõsidere. Habet villosũ & hispidũ coriũ, & sub mēto palcaria. Caro ei⁹ sale condita

condita in delitijs est magnatibus & principibus. Cornu sonorum, & ob id venatoribus in vsu est. Zubrum seu Zābrum vocant nostrates: Imo & Græci recentiores: Onager verò los appellatur. Alcem hanc esse volunt: De qua scribunt Plinius, & nonnulli alij ex veteribus. Fera est longis cruribus, & auribus, aliquanto maior equo, colore cesio & fusco, mas capite cornuto: Cuius vngula posteriorum crurum, si Autumni initio spiranti adhuc descen- tur, expetitur, comitali præsertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loc^o, Vngariæ finitima. Cæterum Vri, hoc est, boues syluestres, quos nos thuros dicimus, in solis Masouiticis syluis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptæ sunt humano esui: Cultui verò pelles subministrant panthera, siue is est lupus ceruarius (Ris appellatur à nostratibus) maculosis vëtre & pedibus: quæ partes maximè in precio sunt. Martes, siue Mardures, quas cunas dicim⁹, vulpes, lupi, Rosomaci, Lutræ itē & castores amphibia. Atq; horū, casto-
rum

Onager & Alce l. os.

Vrus siue Thur.

Panthera.

Castor.

rum, inquam, caudæ etiã inter delicatos cibos, & pro piscibus habentur, reliqua carne inutili propemodũ. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus alijs super alias distinctum, ac secundum incrementum aquæ domicilium mutat, ita vt cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispida, sed mollem: vnde fimbriæ fiunt exornandis vestibus hibernis & pilei. Vrsorum quoque volæ cum digitis esitantur: pelles etiam stragulæ vestis usum præbent. Quin & vestire his famulos cœperunt ij, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, & sciuricultui iuxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum vel cuniculorum magnitudine, in cauernis degentia, varias & maculosas pelles habentia, quæ & ipsæ ad vestitum & pallia foeminarum expetuntur. Czecicos vulgò vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania, propter vastitatem syluestrem. De bifontium venatione scire operæ precium est, quòd in campis Podolicis segregat

Bifontium
venatio.

gregati ex agmine singuli ab equitibus sagittarijs ordine in girum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisq; equis refugiunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius: Quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus cōcidat. In syluis verò ij deprehensi opportuno aliquo loco, deiectu arborum à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quàm singuli, ita vt effugere inde non possint. Deinde extructa ex tempore principio & magnatibus ac fœminis cauea siue tabulato editori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepitu & clamore, admissuq; canum fera excitata è vepretis in medium pro pellitur. Quæ à venatore post arborem latente, vt cuique maxime appropinquarit, venabulo petitur: efferataque ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior

cilior, quàm vt ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus vtrinq̃ue prominentibus. Urget interim semel adactum in præcordia ferum venator, sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem giranti: nec desunt canes grandiores morsibus adiuvantes, donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maximè effertur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Linguae eius contactus vitatur, qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingat. Est enim ea scabra. Vrsi verò, quamvis prægrandes, etiam viui capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul accurrentibus, & ligneis furcis caput pedesque feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur.

Constricta

Vrforum
venatio.

Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, vt se commouere nequeat, & aueritur, Vnde post, vbi lebitum est, ad spectaculum & urbanam vel campestrem venationem emittitur. Sic autem colligatur, vt vno tractu funis ex arca prominentis soluatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum Vrsu prægrandi commissum. Qui ex interuallo accurrens obuerso tergo calcibus vrsu petebat, & refugiebat, vrsu ad stipitem, laxiore tamen fune alligato, Sed **alia** persequamur. De iumentorum genere **Animalia domestica.** bobus & equis abundat Polonia: camelis, asinis & mulis caret. Aliunde ij non nunquam adducuntur, sed non durant. Ouium item & caprarum ferax est: Auium quoque magnam habet copiam. **Aues.** Præter altilis autem, nempe gallos galinaceos, domesticos iuxta ac Indicos, (qui nuper ad eò inuecti sunt) anseres, anates, & columbas, in delitijs hæ sunt: Pygargus, quem quidam Bistardam vocant, eò quod tardior sit propter molem corporis, & vix à terra euolet, pauo, grus, cygnus, perdix,

dix, bonosa, coturnix, sturnus, siue starnus, & quæ Cietrzem & Cieciorca, & Glussetz, quasi surdaster, à nostratibus vocantur. Et vt rapaces, aquilas, falcones, accipitres, miluios, vultures, nifos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque auicularum aptarum esui ingensest copia. In his nobilibus imprimis ea, quæ in solis ferè Louiciensibus campis cum niue existit ac disparet, auicula, passere non multo maior: quam à niue Sniegulam vocamus. Turdus rarior est, itemque Pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando latinum non habemus. Auis est syluestris, gallina non multo minor, in campis Russicis & Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virētibus pedibus, quarum esus spasimum inducit. Ex auibus maiores atq; teneriores sub hyemis initium gregatim auolant, vereq; nouo redeunt: Non nullæ minores, velut hirundines & Cypseli, implicitis inter se pedibus & alis globatæ in lacus, paludes, & piscinas sese immergūt, ac vere nouo emergunt, & explicantes sese euolant. Hiberno quidem

Sniegula.

Pardua.

Coturnices Russicæ

Auiculæ rediniuæ.

quidem tempore retibus extractæ à piscantibus sine vlllo sensu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocaustis calidis positæ reuiuiscunt & euolant, sed statim læsæ frigore, vel ignis calore atque vapore insolito emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in syluis vel circum domos & villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, vbertate & omni descriptione Poloniæ. Genti Polonæ sicut originem, ita & linguam communem esse cum Boëmis, Russis, Moschis, Croatis, Morauis, Silesijs, Cassubijs, Bulgaris, Rascijs, Serbis, Illyrijs, & vniuerso nomine Slauico sicut Venedico alibi exposuimus. Tametsi dialectica tam varia est, vt nonnulli ex his populis agrè & vix se inuicem intelligant. Cæterum ab alijs omnibus linguis ea prorsus diuersa est: Nisi quod multa instrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia & communem vitam pertinentium vocabula à finitimis, & priscis ni fallor, incolis Germanis mutuata est. Sunt hodieque non modo mercatores & opifices Germani multi sparsim in vrbibus habitantes,

Lingua
Polonica.Hist. Pol.
lib. 1.Germani-
cæ linguæ
vsus.

D

tes,

tes, verùm oppida penè tota & pagi ple-
 ni vtentium lingua Germanica in Sub-
 montana regione, eique finitimis Rus-
 sia & Scepusio, itemque in extrema o-
 ra maioris Poloniæ, deductis eò, sicut
 & in Silesiam & in Prussiam quodam
 tempore Germanorum colonijs, &
 multis de plebe compendij sui causa
 subinde immigrantibus. Quin & eque-
 stres quædam familiæ antiquitus è Ger-
 mania ducunt originem. Cui rei argu-
 mento sunt stemmata siue insignia, &
 eorum nomina. Sed iam ijatque etiam
 oppidani & pagani diuturnitate tem-
 poris ac domicilij, & connubijs magna
 ex parte in Polonos transierunt. Liben-
 ter autem & Poloni propter multum
 vsu & comercia cum Germanis con-
 discunt linguam Germanicam. Liben-
 tius etiam Latinam, propter sacrorum
 ritus & sacerdotia, scribendique vsu,
 qui vulgatissimus fuit antiquitus hac
 lingua cum in priuatis scripturis & epi-
 stolis, tum in actis publicis, ac diploma-
 tibus, mandatis, edictis, decretisq; prin-
 cipum, & omnium iudicum & magi-
 stratum. Estque etiam nunc, ali-
 quanto

Latine lin-
 guæ vsus.

quanto tamen minus, in usu. Nostràs
 enim lingua neque tam copiosa est,
 quàm alià, neque scriptu lectuque faci-
 lis. Sed Prussià incolæ, cum maxima ex
 parte Germani, aut è Germanis oriun-
 di sint, in conscribendis actis iudicio-
 rum Germanica lingua magis vtuntur
 vulgò mixtim Polonica & Germanica
 loquentes. Prisci Prussi, quorum per-
 tenues adhuc extant reliquiæ, peculia-
 rem habuerunt habentque, abvtraque
 penitus diuersam. In Russia, meridio-
 nali præsertim, iam fere vsitatio est
 Polonica dialect^o, quàm vernacula, ex
 quo gens ea Polonorum cõstit impe-
 rio, Polonis propter vbertatem soli &
 militiam aduersus Tataros libenter
 ibi figentibus domicilia. Sunt etiam Armeni,
 in Russia Podoliaque Armeni, merca- Hebræi.
 turam exercentes: Hebræi verò longè
 frequentiores, etiam in cætera Polo-
 nia, præter Prussiam, sparsim op-
 pida & vicos incolentes. Vtrique sua
 lingua vtuntur: sed & Polonica, vel
 Russica: Hebræi verò passim &
 Germanica. Penetrarunt & Itali
 mercatores atque opifices in vrbes
D 2
prima-

Habitandi
ratio.

Vrbes,
Cracouia.

primarias nostra ferè memoria: Est & ue
nonnullus eius linguę vsus etiam apud
Polonos elegantiores. Libenter enim
& vicis potissimum, atque etiam oppi-
dis gens Polona antiquitus habitat: qui-
bus ferè castella & arces adiunctæ sunt,
dominorum & præfectorum domici-
lia. Vrbes munitas atque cultas non
multas habet. Princeps est Cracouia in
minore Polonia, regum & regni domi-
cilium: Quæ cum ædificiorum priua-
torum iuxta ac publicorum splendo-
reatque munitione, tum rerum om-
nium ad victum cultumque corporis
pertinentium, & mercium exoticarum
copia, emporio, magnis ad vitam de-
gendam commoditatibus, hominum-
que frequentia, ciuilitate, & elegantia
facile primum locum obtinet, & cum
claris Germaniæ Italiæque urbibus cer-
tat. Germanis autem mercatoribus a-
bundat antiquitus. Neque caret Italis.
Habet opportunitatem Vistulæ fluuij,
quo pisces, ligna, & omnis ædificiorum
materia, & alia quædam è vicina Silesia
importantur. Nonnulla etiam cum
alio

aliò tum in Prussiam deportantur, & inde merces exoticæ reportantur. Habet item suburbana ampla & frequentia, & cum hortis atque pomarijs delicatis, tum viuarijs piscium & prædijs culta, ac temperiè cæli amœna. Adiuncta sunt ei duo oppida: à meridie quidem **Cazimiria**, Cazimiria: ponte ligneo iuncta interlabente Vistula. Est tamen intermedius vrbi & ponti continens viculus, cui nomen est **Stradomia**. Stradomia Quem flexus Vistulæ tria latera ambientis, & influentis in eum **Kudauæ** occursum. Kudaua. cit insulam. A septentrione verò pomarijs vrbis continens est **Cleparia**, Cleparia. nō tamen cincta mœnibus, vt est **Cazimiria**. Habet & arcem per amplam **Cracouia**, à latere Australi in colle seu rupe, **Vistulæ** & **Stradomiæ** imminentem, mœnibus turribusque munitam, & magnificis regiæ ac basilicæ, in qua sedes est Episcopi, duorumque præterea delubrorum, & aliarum priuatarum domuum ædificijs exornatam. Regiã quidem **Sigismundus** rex senior nostra ferè memoria in eam, quæ nunc visitur, formam, amplitudinem & splendorem

Academia
Craconiē.

dorem redegit. Habet Academiam quo-
que omnium disciplinarum atque do-
ctrinæ studijs & professione florentem.
Olim tamen, quàm nunc honestis dis-
ciplinis & frequētia præceptorum iux-
ta ac studiosorum florentiorem, cum
principes viri ornamentis patriæ ma-
gis fauerent ac studerent, necdum vel
Luteranismo infectæ, vel ferro Turci-
co diuexatæ, & fermè subactæ essent
gentes finitimæ. Sita est autem vrbsea
non procul à finibus Silesiæ, Vngariæ
& Russiæ, longitudinis quidem gradu.

42. latitudinis verò 50. Secundum, hęc
sunt haud ignobilia oppida in eadem
minore Polonia ac diœcesi Craconiē.

Lublinum.

si, Lublinum, tricesimo sexto millia-
rio versus ortum æstiuum, longitudi-
nis 45. ferè, lat. amplius 51. gradu: non
spaciosum quidem, sed benè exædifica-
tum, & externarum gentium, Christia-
narū iuxta ac barbararū, emporionobi-
le: Deinde Sēdomiria, Sādecia, Tarnou-
ca, Biezzū siue Becia, Vislicia, & Ilcusū
& Osuēcimū in Silesia. In maiore Polo-
nia Posnania vrbs est, emula Craconiē,
quinquaginta milliarijs ab ea distans,
long.

longitudinis quidem gradu 39. lat. verò
 52. min. 30. itidem commercijs & em-
 porio Germanorum exulta. Quæ &
 ipsa Academiam, opera & sumptibus
 Ioannis Lubrantij episcopi nostra æta-
 te fundatam, sed à successoribus eius
 neglectam habet. Nunc tamen ea cura
 & munificentia Episcopi Adami Co- Adam Co-
 narij instauratur. Habet & arcem, & ba- nari epi-
 silicam sedemque episcopi cum oppi- scop. Posna
 dis Srodca & Valisseuo, interlabente
 Varta flumine distiunctam. Secundum
 hanc sunt oppida Calissia, Gnesna, Oc-
 tustate & Archiepiscopi sede basilica-
 que nobilis, vuschovua, quom Freista-
 diam Germani vocant, Costenum, &
 Slupcia episcopi. In Russia Leopoldis Leopoldis
 longitudinis gradu ferè 46. latitudinis
 49. sita, quinquagesimo à Cracouia
 milliario. Vrbs est satis munita, duas
 arces adiunctas habens, emporio, ciui-
 umque elegãtia & humanitate florès, ac
 sede alteri⁹ Archiepiscopi, duorumque epis-
 coporum, nēpe Armenici atque Russici nō
 ignobilis. Sunt etiã oppida Præmislia &
 Crosna: Quorum Præmislia arce munita,
 & duobus episcopis, latino siue catho-
 lico,

lico, & Russico cohonestata est. Chelma quoque itidem duos habet Episcopos: sed propter oppidi seu vici immuniti infrequentiam, Tataricasque excursiones, catholici Episcopi cathedra

Camenechia Crasnostauiam translata est. In Podolia Camenechia est, vrbs cum arce, natura loci manuque permunita, triginta milliarijs bene longis distans à Leopoli: versus ortum hybernum, longitudinis gradu 49. fermè, latitudinis verò 48 min. 30. Habetque & ipsa suum Episcopum.

Varfauia. In Masouia Varfauia est longitudinis 4. lat. 52. gr. & minuto 20. pari ferè spacio, hoc est, quadraginta milliarijs à Cracouia & Posnania. Deinde Ploscum basilica nobile & episcopo, eiusque episcopi oppidum Pultouia cum arce, & Lomza.

In Cuiavia sunt, Breste, & Vladislauia sedes & oppidum episcopi, cum arce, quam Stanislaus Carnouius Episcopus nuper ipsplendidiorè, & magis habitabilem reddidit.

In Prussia verò Gdanum siue Dantiscum, octogesimo fermè à Cracouia milliario, à Posnania verò quadagesimo, à mari vno fermè: longitudinis quidem gradu

Gdanum
siue Dantiscum.

du 41. minuto 30. lat. verò 54. min. 20. vrbs est è tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus, & horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorum partim maritimorum ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium ex diuersis mundi partibus, & fluuiatili-um, maxime Vistulæ præterlabentis opportunitate, abundans: munitione firma, ciuium & conuenarum indu-
 stria ac diligentia culta. Gdano proxi-
 ma dignitate nunc est Torunia, vigin-
 ti quatuor milliarijs intorsum versus
 Posnaniam & Cracouiam ab eo distās,
 & in ripa Vistulæ sita, longit. gr. 41. lat.
 32, duobusque oppidis distincta. Olim
 emporio & omnibus rebus florentior.
 Sed Gdani incrementa eam non paruis
 detrimentis affecere, & infrequentem
 reddidere. Quod ab ipsa itidem Culmæ
 prius vsu venerat: Quæ ciuitas ea dig-
 natione fuit antiquitus, vt ab ea cætera
 omnis Prussia, atque etiam Masouia
 pleraque ius peteret: Quod inde etiam
 num Culmense dicitur. Viguerunt in
 ea non ita pridem etiam bonarum lite-
 rarum studia. Nunc ea pro amplitudi-

Torunia:

Culma.

Ius Culmē

sc.

ne sua infrequens est admodum: Cumque superiori tempore in ditione Regia fuisset, nunc paret episcopo: qui inde nomen habet. Tametsi cathedra eius est in oppido Culmesea, vno miliario inde distante. Elbinga etiam Prussiae vrbs est gemina, permunita & copiosa: nisi quod eius quoque luminibus, vt ita dicam, officiant, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons siue Koenixberga, vicinæ, & maiore comoditate portuum copiosæ vrbes. Est autem Regius mons, ducalis Prussiae caput, tribus oppidis & arce magnifica, nostraque memoria etiam basilica & sede Episcopi Sambienfis insignis: terrestri quidem itinere decem octo miliarium, per Habum vero aliquanto minore interuallo à Gdano distans, long. gradu 43 lat. 54. min. 50. Prægola flumē oppida interfecat, & vno fermè miliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis frequens est admodum vtraque Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. In regia, primarium est Marieburgum, cum ipsum per se moenibus turribusque permunitum

Elbinga.

Regius
mons, siue
Koenix-
berga.

Mariebur-
gum.

tum

tum arce amplissima & munitissima
nobile situm ad Nogatum brachium
Vistulæ, sexto ab vrbe Gdano milliatio:
Propter adiacentis autem insulæ, cuius
mentionem supra fecimus, vbertatem
glebæ, pagorumque frequentiam &
cultum, copiosum & frequens. Ea ve-
rò insula in palustri olim restagnantis
Vistulæ solo operibus & præalti ac fir- ^{Insula ma-}
mi aggeris obiectu effecta, magno ho- ^{ior.}
minum labore non sine periculo ab
inundatione fluminis defensatur. Ma-
ior vocatur. Minor autem appellatur ^{Minor.}
caplanicies, quæ ad Gdanum est inter
alterum eiusdem Vistulæ brachium
dorsumq; montis vicini vsque ad ma-
re: & ipsa palustris ferè olim: Nunc au-
tem fossarum ductibus exulta & facta
compascua. Marieburgo non multum
vlla recedit Allesberga, siue Heilsber- ^{Heilsberga}
ga, episcopi Varmienfis domicilium.
Cathedra enim supra Fraumbergam ^{Fraumber-}
est, quemadmodum superius attingim⁹. ^{ga.}
Initio verò, Brunsbergæa fuit collo. ^{Brunsb-}
cata. Quod ipsum quoq; oppidū gemi- ^{ga.}
nū, permunitū, frequens & copiosū est,
ita vt inter primarias vrbes Prūsię nu-
merari

Stanislaus
Hofius
Cardinalis

merari queat. Quam nuper vir amplifis. Stanislaus Hofius, S. R. E. Cardinalis & Varmienfis Epifcopus vnà cum factò ei⁹ ipfius Ecclefie collegio ftudij literarū atq; doctrinæ nobiliore reddidit, nobis adiutorib⁹ & in religione catholica cōferuat, collegio religiofo eorū hominū, qui de focietate Iefu vocātur, in ea collocato. His oppidis non multum cedunt Gutftadia, Allefteinum, Resla, Vormita, Melfacum, Vatterberga, Sebergum in eodem tractu ac diœcefi Varmienfi. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarta fiue Starigrodum, Nouum, Gneum, Derfauia. In reliqua Pruffia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubauia, Razinum, & inter hæc interiectum ducale, Quizinum, quod Germani Marieuerder vocant, non ita pridem fedes Pomesanienfis epifcopi: Cuius diœcefis infulam quoque maiorem, & Stumense territorium complectebatur. Nunc ea caret epifcopo. Hæc omnia oppida & ipfa per fe mœnibus cincta funt, & ferè arces validas & benè exadificatas, fed vetuftas, adiunctas habent.

In

Oppida
Prufs.

fiue Refe
lia.

Pomesani-
enfis epif-
copa.

In cætera quoque Polonia non infrequentia sunt oppida, aut si vicos appellare malumus, pleraque sine vllis mœnibus, nec nisi ligneis ædificijs: præter templa & castella siue arces adiunctas. Sunt item arces in editioribus locis & rupibus extructæ, nullis adiunctis oppidis: Melstinum, Tencinum, Landiscorona, Ogrodeneia, Lipouccia, Olstinum, Pilcia, Sorstenum, Soben, Occium, Visnice. Sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatē habitatorum exædificata, & vicis pagis ve non longe distantibus frequentata: Tinecense, Mogilense, Michouienſe, Andreouienſe, Brescense, Stananticense, Copriuunicense siue Pocrivunicense, Lyſſecēſe, Cienſtochouienſe, Vitouienſe, Suleouienſe, Landense, Lubinense, Ceruenſe, Paradisenſe, Mogilnense, Tremesnense, Secechouienſe, Vangronecense, & Sarnouicense, Pelplinense, Oliuense, Zucouienſe in Prussia. Pagi plerique omnes ad lacus, riuos, & flumina ſiti ſunt, ſparſim duplici, vt plurimum, ordine diſiectis agreſtium domicilijs. In his caſæ ſunt ligneæ

Arces Pol.

Monasteria.

Pagi.

gnæ vel luteæ, humiles, pleræque omnes stramentis, non nullæ asserculis inlectæ, præter prædia domosque dominorum, quæ ampliores sunt & cultiores. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani minus incultè habitant: Oppidani vero cultius etiam lateritijs ferè domibus interiectu trabium firmatis, & ad omnem commoditatem instructis: Quæ tamen pleræque stramentis tectæ sunt: nonnullæ lateritijs tegulis. Vrbes longè sunt cultiores, nisi quòd habent domos angustiores. Cæteræ vero Poloniæ vrbes primariae laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori ætate lateribus & lapidibus elegantius edificare cœpissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: Nec in vrribus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, Italorum ferè opificum opera & industria. Hypocaustorum permagnus est vsus maiore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam, & Prussiae partem quandam: vbi agrestes per hibernum tempus accen-

so

Vrbes qua
les.

Hypocau
sta.

fo in medio domicilij foco, cum pecu-
dibus, iumentis, ac cæteris animalibus
& auibus domesticis in sordibus, fœ-
tore, atque fumo (licet non defint am-
pla fumaria) vitam degunt: sicut & in
Samogitia, & alijs ad Septentrionem
vergentibus regionibus. Quanquam
hypocausta quoque, agrestium duntax
at, pleraque fumosa sunt, (vt quæ furnis
ad coquendos cibos & panes intus ex-
tructis calorem excipiant, & fumarijs
magna ex parte careant) Et anserum,
anatum, gallinarumque cum pullis su-
is, ac ouicularum quoque, capellarum,
vitellorum, ac fucularum propter hi-
bernum gelu, admissu & receptu sordi-
da. Balnearum item excafactarum fre-
quens est Polonis vsus æstate iuxta ac
hyeme ad abluenda & leuanda sudore
corpora. In quibus mares seorsum la-
uant à fœminis. Vestitiū genus neq; vnū
est, neq; certū, aut suum cuiq; ordini,
conditioni, ætati & generi hominum.
Exoticis delectantur plurimi. Fœmine
passim cum alio cultu vario, tum viro-
rum amicus vtuntur. Quanquam id
nouum est. Reticulis tamen, aut
lineis

Balneq.

Vestitus.

Victus ratio.

lineis velis siue flammeis eæ capita integunt. Puellæ antiquitus nuda capita fertis aureis, gemmatis vel sericeis, vel floreis, vel herbaceis redimita progrediuntur in propatulum: Sed nunc eæ atque etiam matronæ pileis sericeis, pellibus suffultis, itidem ac mares ferè rectæ incedunt. Victus genti antiquitus vulgo & in plebe, agresti præsertim & vicana, succidia, lactarijs, pisciculis, oleibusque potissimum constat. Nunc multi veruecina quoque, & vitulina, & bubula carne victitant: Quarum carniū fora in pagis quoque apud templa & parochias festis diebus instituuntur. Urbanis, atque nobilitati victus est dapfilior: Et iam lautior etiam, mensæque cum altilibus, tum feris animalibus, auibusque, & piscibus lautis instructæ: In quibus permagnus est aromatum, neque exiguus saccari, & aliorum exoticorum condimentorum vsus: Nec oleribus exquisitis & pistatijs eæ carent. Nec desunt bellaria, aliæque lautitiæ cum domi nata, tam exoticæ. Triticei panis vini que vsus non ita pridem inoleuit apud elegãtiores. Nunc quidem
vtrouque

utroque multum utitur etiam vulgus
 in conuiujs: Vno quoque præsertim
 in minore Polonia vicina Vngariæ &
 Moraviæ. Nec obstat precium. Cæterū
 filiginei panis, & cereuisiæ promiscuus ^{Cereuisia.}
 est vsus in tota Polonia. Fit autem cere-
 uisia in Prussia quidem ex ordeo, in cæ-
 tera verò Polonia etiam è tritico mi-
 nutatim molito seu confracto, & aqua
 decocto cum lupulo. Admiscetur nõ-
 nunquam tritico filigo, vel spelta, vel ^{Medo siue}
 auena. Mel quoque itidem cum lupulo ^{aqua mul-}
 lo aqua decoctum in frequenti vsu est: sa.
 Russis præsertim & Podolijs, apud quos
 permagna est apum & mellis optimi
 ex dictamo & alijs benè olentibus her-
 bis ac floribus collecti copia. Nec Prus-
 sis & Masouijs mel deest: Qui & ipsi iti-
 dem id decoquunt. Medonem vulgò
 vocant. Solet autem is condiri Varfa-
 uia peculiariter succo è cerasis, rubiue
 malis expresso, aut aromatibus: & pro
 ratione condimentorum, Kerstrangi,
 Malinici, ac Troinici nomen accipit. ^{Corporum}
 Color hominum ferè candidus est: ca- ^{habitus.}
 pillus flauus, vel magis albicans: statura
 mediocris, aut mediocrem paulò ex-
 ccedens

cedēs, habitudo corporum succulentā
 Nisi quòd foeminis, & maximè puellis
 nobilioribus vrbanisq̄ue studium est,
 vt se reddant curatura iunceas, quem-
 admodum inquit ille. Alioqui formæ
 atque teneritudinis non magna ab ijs
 adhibetur cura. Fucare autem faciem
 & capillos tingere, indecorum habe-
 tur. Sed est in viris iuxta ac foeminis na-
 turalis quædam formæ bonitas, inge-
 nuo rubore tincta. Ingenia Polonorum
 sunt aperta & candida, & falli, quam
 fallere magis apta: non tam irritabilia,
 quam placabilia: minimè proterua aut
 pertinaci. imò valde tractabilia, si cō-
 modè ac placidè tractentur. Exemplis
 autem in primis ij commouentur: &
 sunt principibus & magistratibus suis
 satis morigeri. Ad comitatem, ciuili-
 tatem, benignitatem & hospitalitatem
 prompti, ita vt ignotos & externos nō
 modo libenter suscipiant hospitio, sed
 etiam inuitent, & omni officio prose-
 quantur: & non modo ad conuictum
 atque familiaritatem quorumlibet fa-
 ciles, verū etiā ad mores & imitationē
 eorū, cū quibus viuunt, externorū præ-
 sertim,

Terentius.

Ingenia &
mores Pol.Hospitali-
tas & ciui-
litas.

fertim, flexibiles. Iuuentutis laxior est paulò & neglectior educatio: Sed ea natura bonitate compensatur. Ad Scholas quidem & magistros mittere mares liberos, & latinis literis teneram ætatu- lam imbuere, omnibus, pauperibus iux- ta ac diuitibus, nobilitati ac plebi, oppi- danæ præsertim studium est. Multi pœ- dagogos domi alunt. Itaque ne in me- dio quidem Latio quis reperiat tã mul- tos vulgò, cum quibus latinè tamẽ lo- qui possit. Puellæ quoq; nobiles & vr- banæ vel domi, vel in monasterijs ver- nacula, imò & latina lingua legere & scriberediscunt: Adultiores, puellæ quidẽ reifam. culinarię præsertim & pecuarię curãdã, lanificioq; seu linificio poti⁹, atq; textrina, & acu pingẽdi arti man⁹ admouent: Mares vero agriculturę vel opificio cupiam, vel mercaturę vel ma- gistratuũ & procerum, sacerdotũve o- pulentiorum ministerijs vel affectatio- ni sese addicunt. Multi domi cũ parẽti- b⁹ vitã degunt, cosq; in refamiliari curãda subleuant, ac decedẽtib⁹ eis, patres famili- as facti, rẽ suã agunt. Cõplures libẽter pe- regrinãtur, dispẽdiorũ reifamilias neg

Educatio?

Peregrinã-
tiones:

ligētes, egestatisque & omnium, quae peregrinantes consequuntur, incommodorum tollerantes. Externa enim magis, quam domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas peruenierint, cupidè & facilè discunt. Quin etiam in victu cultuque corporis, & moribus noui aliquid peregrè afferre student, indeque elegantiæ laudem quaerunt. Quod iam ad opiniones quoque de religione proserpsit. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent quocumque intenduntur: Sed alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam ut noui aliquid ipsi excogitent, & excellere magnoperè vlla restudeant. Id adeò fit, siue quod vni alicui arti & studio non libenter sese addicunt, sed multa nosse cupiunt: siue incuria, segnitie, laborisque fugitatione, quae plerisque in rebus peculiaris est huic genti: praesertim quod homines, ad quorum usum ferè liberalia iuxta ac mechanica studia referuntur, mediocritate contenti, exquisitam artificum & operum praestantiam non magnoperè requirunt: Seu denique quod ditiores

Studia.

tiores ocio, delitijsque sese dedunt, relicta tenuioribus ingenij & industriæ exercitatione: Hos verò cum sit difficile, ut ait Philosophus, egentem bene operari, præsidij vitæ comparandis distineri, & alienis nonnunquam ab ingenio suo studijs & negocijs implicari necesse est. Atque ubi, quod satis est, compararint, & ipsi fermè superiorum similes euadunt, vel reifam. tuendæ curæ, litiumque anfractibus, vel potètiarum consecratione distrahuntur, idque siue ambitionis stimulis incitati, siue quo se suosque certo aliquo præsidio ab aliorum iniurijs & contumelijs vindicent. Nescio enim quomodo sit, ut ad vitæ commoda & ornamenta non modò comparanda, sed etiam tuenda non satis præsidij sit, hac nostra præsertim ætate, in solis animi & ingenij bonis, & in legibus ac iure communi. Nō tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quàm ad studia doctrinæ. Nisi fortè illas contempserè potius, quàm assequi nequiere. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & utuntur etiam

Aristoteles

Doctrinæ
studia:

tiam nunc non paucis. Bonarum literarum atque doctrinae studia accuratius consecretantur, in primis ij, qui his praesidijs ex humilitate sordibusq; domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adijciunt. Seueriores autem disciplinas ad nostra vsque tempora potissimum consecretati sunt Poloni. Non defuere nobis sanè superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici & philosophi, atque etiam theologi, ij praesertim, qui vocantur Scholastici, cum instituta Cracouiae ante centum septuaginta annos Academia, magistri eius generis Lutetia Praegaque acciti, admirationi essent vulgò, & primoribus, atque ipsis etiam regibus. Humanitatis & linguarum eruditae studia diu neglecta iacere: Nec solum apud maiores nostros, verum & alibi fatali quadam temporum conditione. Proinde non erat, vnde nostrates ea discerent post acceptas cum religione Christiana literas, & cultum vitae mitioris. Quo factum est, vt illi quoque, qui tunc docti habebantur,

Academia
Cracouien

&

& erant, nihil propemodum literis mā
 darent, nec in publicum sibi edendum
 esse ducerent, si quid fortè excitādi sui,
 aliorumue docendorum causa con-
 scripssissent. Neque sanè expedita erat
 edendi ratio, cum careret Polonia ty-
 pographis. Ita doctorum virorum me-
 moria cum ipsis pariter extincta est.
 Nunc certè, posteaquam animaduer- Eruditio,
 sum est in precio esse linguarum, elo-
 quentiæ, humanitatisque studia, cu-
 pidè ea quoque nostrates amplexi sunt
 sed ad vsum civilem & vulgarem ma-
 gis, quàm ad gloriam. Non defuere ta-
 men nostra hac ætate, neque nunc de-
 fant, cum in studijs humanitatis & elo-
 quentiæ, tum in omni genere doctri-
 næ magni quidam & excellentes viri,
 qui cum commoda vitæ honestissimis
 disciplinis, & gloriæ, siue vtilitati
 publicæ posthabuissent, cò euale-
 runt, vt admirationi sint, si non
 suis, certè externis, incorruptius
 iudicantibus. Sed eos recentere nunc
 necesse non est. Nec medicinam
 posthabent, posteaquam ea vul-
 garis delicatiore & laxiore victus
E 4
ratione

ratione morbis, in precio esse coepit. In alijs minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad comoda & ornamenta vite comparanda. Non est enim nouum, plurimos mortales hunc finem studijs laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit poeta quidam: Sæpe pater dixit, Studium quid inutile tentas? Rem porrò familiarem diligentius curare non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodi vacui, luxum, splendoremque consecrari, coepimus. Sed in ea minor est vulgo pars tuendi ac dispensandi, quã acquirendi diligentia. Maiores quidẽ nostri comparandis diuitijs non magnoperè incubuere, satis habentes, sine magna cura & labore, vnde in diem propemodum, si non lautè, non durè quidem certè, nec parcè cum suis viuerent: Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum: Minus erat litium: Minus iurgiorum atque cædium: Minus fraudium & periuriorum. Maior autem erat fratrum & agnatorum, cognatorum, affiniumque

Ouidius.

Rei familiaris cura.

Temporũ diuersa ratio.

que inter ipsos concordia, & benevolentia. Maior non modo parentum, sed etiam quorumvis natu grandiorum reverentia. Perrara finium regundorum iudicia. Herciscundæ verò familiæ nulla propemodum. Cæterorum enim Controversiarum transactiones. cognatorum, aut vicinorum natu maiorum interuentu & intercessione cõponebatur, si quid vlla de re exortum erat controversiæ, quod ipsi inter se vicini vel necessarij transigere familiariter nequiuissent. Res militaris quoniam cum instituto gentis, tum temporis Rei militaris studiũ. quadam conditione in honore fuit superioribus, atque ad omnibus ferè seculis, extitere multi virtute bellica præstantes viri, maximè nostra memoria, Non ita pridem extincti. Et quamvis in diuturna pace & ocio, extant etiam nunc nonnulli. Nec emarcuit vulgo in Polonis vigor ille animorum, laudisque bellicæ studium, si qua se vsquam offerat idonea virtutis exercendæ occasio. Meditationem & exercitationem viri sapientes requirunt. Idque idèo fortasse, quia desunt virtuti sua præmia, & quod ignavo ocio & cõ-

niuijs pluseulum indulgetur. Ad hæc autem, & festas epulas conueniunt plerunque vicini & necessarij inter se ad vnum aliquem viri soli, vel pariter cū fœminis. Nec turpe habetur, puellas quoque interesse, & earum colloquia, conuiuia, choreasque à iuuenibus frequentari, parentibus earum cognatis-ve nata maioribus præsentibus: Atque ita plurima conciliantur matrimonia.

Cōpotatio
num com-
moda & in
commoda.

Nec rarò in eiusmodi conuiujs similitates & immicitia abolentur, & vel dissolutæ, vel nutantes amicitia redintegrantur. Quamquam intemperantioribus conpotationibus interdum cruentæ quoque pugnae inter conuiuas amicos & necessarios accenduntur, iurgijs plerunque inter viliora seruitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui curæ non est, vt seruitia conuiuarum benè pasta accipiant. Quo fertiliores enim sunt hæc regiones, eò magis indulgent homines vulgò crapulae proluxioribusque conuiujs, & conpotationibus, ita vt multi eam solum ducant

Luxus Polonorum.

cant fructum laborum atque diuitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares ^{Aequales} computationes ad ^{haustus,} α -
 quales haustus non solum in conuiuijs, verumetiam in cauponis, ad
 quas vulgus conpotandi causa conuenire solet: Eoque prouecta est hæc
 licentia, vt quod profectis diebus partum est, festo die potando ferè prodigatur.
 Atque inde fit, proserpente potandi etiam profectis diebus & ocij
 consuetudine, & inertia, vt angustiore re familiari vtantur multi: præsertim
 cum nemini curæ sit, quid priuatus quisque gerat negocij, vnde
 & quomodo sese sustentet: & fructuosa sit autem dominis & magistratibus
 illa potandi licentia. Etenim non exigua vectigalium publicorum iuxta ac
 priuatorum portio è cauponis corrogatur. Exolefcit tamen sensim apud
 honoratiores illa ad æquales haustus potandi consuetudo, eorum studio
 qui apud eas gētes, quæ humanitatē studiosi colūt, peregrinati sunt.
 Sed lautitia in victu potuque magis ac magis indies molefcit.

cit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate, ac precio maior luxus existit. Nec solum exoticis pannis & pellibus, verum etiam serico, & purpura vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inoleuit, inferioribus quibusque praestantium genere, honore vel facultatibus exempla cupidè amplectentibus, nullis autè legibus sumptuarijs modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini praescribentibus. Quo planiora autem & absolutiora sint omnia, quæ de gente Polona persequimur, ordines & genera hominum describamus: Quæ descriptio reipublicæ quoque fundamenta continebit. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidem in equestrem ordinem siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religionis autem instituto in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nobis eum, qui sanctorum atque factorum administrationem non habet, profanum appellare, vulgò ecclesiasticum & laicum, vel spiritualem & secu-

Ordines &
status ho-
minum.

secularem statum & ordinem vocitāt.
 De his posterius: Nunc de nobilitate &
 plebe. Nobilitas Polona ad regimen at-
 que defensionem cæteræ multitudinis
 regionisque segregata est: Atque inde ^{Nobilitas.}
 qui sunt huius ordinis, antiquitus mi-
 lites, nunc equites ferè ab equestri mi-
 litia cui sunt obnoxij, à latinè loquen- ^{Milites &}
 tibus & scribentibus appellantur: Ver- ^{equites.}
 nacula autem lingua Schliachta, à ge-
 neris nobilitate, mutuato, nisi fallor,
 à Germanis vocabulo, (quasi geschle-
 dter) vocantur & Ziemanie, quasi ^{Ziemanie.}
 agrarij, vel, vt vulgò interpretantur,
 terrigenæ à terra & agris, quos ferè co-
 lunt & habitant antiquitus, heredita-
 rios, preciove, seu principis beneficio
 partos. Habet autem ea multas & ^{Nobilitatis}
 magnas prærogatiuas, quæ partim re- ^{prærogati}
 gum & principum munificentia firma ^{uz.}
 tæ sunt, partim moribus & institutis
 inualuere: Quæ magna ex parte sparsim
 opportunis locis huic, & historico ope-
 ri à nobis insertæ sunt. Regi quidem ea
 soli ferè subiecta est. Iudicatur tamen
 ad præscriptum legum & à magistrati-
 bus regni & regijs, quemadmodum po-
 steriori

steriore libro ostendemus. E cæteris, priuatis præsertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subiectam habet. Nisi fortè in Russia antiquitus, & prisco ducum gentis iure. Habet etiam Cracouiensis Episcopus in Seueriensi ditione: Habet & Varmiensis, eiusque ipsius ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: Et alij fortassè. Licet tamen homini nobili siue equiti scultetiam, vt vulgò vocant, siue aduocati- am, in bonis alienis paganis iuxta ac oppidanis voluntate domini obtinere: (De Scultetijs autem & Aduocatijs posteriore libro dicemus) Licet etiam priuati conditione in urbem vel oppidum cuiuslibet commigrare, saluis personæ suæ prærogatiuis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porrò genere censetur & meritis, adiuncto vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorū maiores aut parentes virtutis ergò in eum ordinem allecti, militiæque adscripti, & gentilicio signo donati sunt, quiue ipsi hæc meruere virtute sua. Sed præstabilius habetur, nobilem natum esse, quàm factum. Nasci autem

Nobiles
qui.

autem nobilem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dum modo pater sit nobilis, Nothi. quibus nobilibus & illustribus orti, non censentur in familijs, neque nobilitatis prærogatiuis fruuntur. Conferendi Nobilitas à quo & quomodo conferatur porrò huius decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet princeps: Idque vel suo ipsius iudicio & beneficio facit, vel interueniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicuius familiae virorum, stemma & gentem suam cum eo, quæ ita creatur nobilis, communicantium. Eiusmodi tamē creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam nouo non licet. Sed posteritas eorum pari cum alijs natis equitibus iure esse incipit. Amittitur porrò nobilitas Nobilitatis amissio. decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodam modo, si quis desertis militiæ & agriculturæ studijs, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore & minutioribus
 mensuris

Nobilitas
æqualis.

Comites.

Duces.

Gentes &
familia
nobiles vn
de appella
tæ sint,

mensuris ac ponderibus vtente mercatura & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: Nec est vllum in ea patritiorum comitumue discrimen, ex æquata quodam tempore omnium conditione. Nuper ad eò paucis quibusdam, parentum, vel ipsorummet amplitudine atque meritis, & principum beneficio. Comitum decus denuo partum est. Ducum, qui peculiare haberent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quàm id, quod à Boleslao Kriuousto principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos diuisisset. Verum id iam defecit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habentque etiamnum ij, qui dudum Lithuanicæ ditionis fuerunt, aut sunt etiamnum, & Volynij. Neque enim subactis, vel in ditionem acceptis ea prærogatiua adempta fuit. De Prussorum & Curonierum ducibus post attingemus. Multæ sunt autem nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, & regionibus, verum signis quibusdam gentilitijs, quæ arma & insignia

in signia vocant, eorumq; appellationibus distinctæ, quæ singulæ rursus multas stirpes & familias cognominibus & agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, Leliuicorum gens, cui⁹ signum est, noua luna supernè stellam inter cornua continens in cælestino scuto, Tarnouiam, Pileciam, Melstiniam, & alias nonnullas honestas & amplas familias comprehendit. Signa vero gentilitia, siue insignia partim à rebus, quarum sunt notæ, quemadmodum Topororū ab ascia, partim ab euentu, vt Ielitorum à visceribus transfixis appellationem habent: Plurimorum ratio obscura est. Nisi fortè à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, vt nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabantur, denominabantur equites. Sed vndeliber sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam vel commutato patrimonio, rectè trāsmittebant. Qualia supersunt etiam nūc multa cūm alibi, tum in Submontano & Sciriciensi tractu, & in Russia. Vt sunt Herborth, Dunin, Iordan, Gladis,

Cognomina nobilitatis vnde & qualia.

Pienianscus, Pirschala, Cmita, Farure-
 ius, & alia eiusdem generis. Nunc ma-
 lunt plerique de arcium, oppidorum
 & pagorum nominibus deflexa paulu-
 lum per denominationem in ski siue
 ki voce appellari. Ea verò deflexio vel
 adiectio syllabæ à latinè loquentibus
 & scribentibus in ius commutatur, ita
 vt à Choina Choinski, & pro eo latinè
 Chonius, à Crasne Crasinski, & pro eo
 Crasimus, à Lasco Laski appelletur:
 Cæterum pro eo non Lascius, sed Laf-
 cus dicitur. Quod nos in historia secuti
 sumus, perspicuitati orationis & exter-
 norum aëribus inseruientes. Idem ve-
 teres historicos græcos & latinos in bar-
 baris nominibus factitasse animaduer-
 timus. Interdum autē sine hac deflexi-
 one vel adiectione, arcis vel oppidi, vel
 pagi nomen, vnde quisque ortus, vel
 cuius dominus est, cū præpositione de,
 vel à, vel ab, vel in, cognominis loco v-
 surpatur, à magnatib⁹ præsertim & cla-
 rioribus: ita vt verbi gratia, in Tencin,
 vel à Gorca, vel de Felstein quis appel-
 letur. Obseruaturq; in his vulgò discrimē
 quoddā nō magis à Polonis, quàm à

à Germanis & Boëmis: qui itidem vtū-
 tur huiuscemodi appellationibus. In
 enim præpositionem ijs ferè attribuūt,
 qui domini sunt locorum: cæteras, eti-
 am ijs, qui inde duntaxat orti vel oriū-
 di sunt, etiam si ibi non habeant, vbi pe-
 dem figant. Gentilitiorum autem sig-
 norum, quæ quidem quærendo inuesti-
 gare potuimus, appellationes hæ sunt.

Signa siue
 insignia
 nobilitatis
 Poloniæ.

In quibus enumerandis ordinem pri-
 marum literarum & vernaculæ linguæ
 sonum seruabimus. Abram siue Val-
 dorf: Amadei: Bialina: Biberstein: Bo-
 dulia: Bogoria: Boitza: Brog: Bozesta-
 do: Buincia, siue Buincza: Byliny: Cio-
 lek: Copaczina: Coumia: Cielantcoua:
 Coruitz siue Bies: Choleua: Cotfitz: Co-
 rab: Corciak siue Corczak: Dambroua:
 Dambroua altera: Dembno: Doliua:
 Dolęga: Drzeuicza: Druzina: Drija: D-
 zialossa: Godziemba: Gosdoua: Grabia
 Griph, quod & Suieboda: Gryzima: Gr-
 zimala: Habdãc: Herburthovva: Helm:
 lanina: Iastrambiec: Ielita, siue Kosla-
 rogi: Iednoro cz: Iunossa: Korsboc:
 Kerdei: Labent: Larissa: Leliua: Liada:
 Leuart siue Leopard⁹: Lodzia: Lzauia:

quod & Murza: Mozela: Morski cot: Mā-
drostka: Nalencz: Niefobia: Nieczuia:
Nouina: Oliua: Ofmarog: Odrovanz:
Ostoa: Orlia: Olobog: Ouada: Oxa: Pi-
laua: Pirzchala: Poualia siue Ogon: Po-
boze: Pogonia, Polucosia: Pravvda: Po-
mian: Przeginia: Prus: Prus alterum:
quod & Nauilki: Profnia: Raua: Rad-
uan: Roza: Rogala: Ruchaba: Rolia:
Scheliga: Slepouuron: Socolia: Serui-
captur: Schilde: Staricon: Starza: quod
& Ofsoria: Strzemien: Strzegomia: Stre-
rnberg: Srenaua: Sulima: Sv virczek: Si-
rocoulia: Schumberg siue Corfitza:
Svvinca: Parnaua: Topor: Topacz: Tr-
zaski: Tramby: Varnia: Vieniaua: Vv-
zelic, Vieruffoua: Venzik: Vadvva: Vi-
erzinkovva: Zabavva: Zadora siue Plo-
mien: Zagrobia. Duorum nomina non
tenemus, Ea sunt albæ aquilæ, anterior
pars dimidia à capite cauda tenus, ere-
cta, cum duabus stellis à tergo: Et quin-
que rosæ albæ in quincuncem colloca-
tæ. Vnde, simul & exigente lastrzembe-
cia ego maternum genus duco: Pater
verò meus è Pirzchalia & Ofmarogia.
Nihil autem vetat his nostrum quoq;
ad-

adiungere, quo me vnà cum fratribus
 meis, & omni posteritate nostra opti-
 mus Rex Sigismundus Augustus orna-
 uit, dimidiam aquilam pectore tenus,
 naturali colore, extensis alis, laurea
 corolla circum collum redimitam in
 rubro scuto impartitus. Cui Ferdinan-
 dus Rom. Imperator electus immorta-
 li memoria dignissimus, cum legatio-
 ne apud eum eiusdem regis nomine in
 septimum annum fungeret, gentiliti-
 um Austriacæ familiæ suæ stemma,
 rubram in albo scuto teniam per trans-
 uersum ductam subdidit, & duo nigræ
 Imperialis aquilæ capita galeæ corona-
 tæ superposuit. Cur autem minus lice-
 at cupiam, à se parto, quàm ab alijs reli-
 cto, decore gaudere? Et hætenus quidē
 de nominibus gentium Polonæ nobi-
 litatis nobis dictum sit. Signa, origines,
 familiasque describere, longum & o-
 perosum esset, ne dicam infinitum. An
 tiquitus sparsim nobilitas in agris ha-
 bitat, in sua quisque villa, vel castello,
 vel arce, rem familiarem operis & la-
 boribus adscriptitorum suorum vel
 mercenariorum curans, & agricultu-
 ra,

Fœminarū
studia.

ra, gregum, armentorum, & apiariorū
fructu, itemque venatione & aucupio
non modo sustentans sese cum dome-
sticis suis familijs, verumetiam hone-
stas diuitias comparans vendendis ijs,
quæ supersunt vsui domestico, quæq;
desunt inde vicissim comparandis. Ma-
tres autem familias, & puellæ nobiles
lanificium, & linum, canabumque, &
rem pecuariam tractantes non dedecet
vendere ea, quæ ex huiusmodi re fami-
liari & fructibus eius supersunt vsui
domestico. Quin & culinæ curam ex-
gerunt, exceptis illustrioribus & sena-
torijs, quæ hæc pleraque dedignantur,
aut pedisequarum opera peragunt. Iter
facientes, fœminæ quidem carpentis,
vehiculis, aut curribus vehuntur: Ma-
res verò vel iisdem, vel equis potius
Pedestrem incedere per viam, longio-
rem præsertim, minus honorificum
vulgò habetur: nisi paupertas necessi-
tatem imponat. Iam autem lautiores &
elegantiores de nobilitate in vrbibus
domicilia figere, villis & rusticis præ-
dijs relictis, incipiunt. Prodeuntem
in

Comitatus

in publicum nobilem virum iuxta ac foeminam affectis maribus, foeminã verò etiam puellis pedisequis stipari, honorificum habetur. Et in eum vsu alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum : idque simili figura & colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri vsitatum est. Aluntur & equi complures. Equitantes enim aut vehementes herum famuli honoratiores non nisi per urbem, vel ad suburbana pedestres affectantur. Ac Senatores quidem primarij pedestres iuxta ac equestres, medij ferè inter affectas mares incedunt, honorationibus antecedentibus, cætera verò turba cum pueris subsequente. In cætera nobilitate affectæ omnes heros sequuntur. Matronas autem & puellas nobiles mares quidem antecedunt, foeminæ subsequuntur, præter filias, & quæ in filiarum loco habentur, & sorores puellas, quæ secundum antambulones proximè matrem vel sororem præcedunt. Spectatur autem in famulis & pedisequis cum vsus ad ministeria,

Famuli &
pedisequæ

tum statura, forma, elegancia & genus. Nec deest copia equestrium ac nobilium iuuenum, qui vel studio ciuilitatis, prudentiaque vsu rerum, comparanda incitati, vel tenuitate fortunae adacti, vel praesidij contra vim potentiorum sibi suisque comparandi causa, non modò in magnatum & episcoporum, sacerdotumque ac doctorum clientelas, verum etiam in parium, acteniorum inferiorumque nonnunquam, eorum praesertim, qui magistratu gerunt, aut aliquo sunt numero in aula principis, aut opibus, industria, eruditione, gratiaue populari valent, affectationem & ministerium parua, vel nulla mercede à parentibus & propinquis traduntur, vel ipsi sese addicunt. Duratque ea seruitus, quoad vtrique, hero, inquam, & seruo siue clienti placeat. Multi etiam de ditioribus necessariorum & amicorum liberò spio quodam & honesto iuuentutis educandae studio vltro sibi in familiaritatem & ministerium adsciscunt. Ad eundem modum & foeminae foeminis famulantur. Nec pudendum aut dedecori affi-

ne,

ne est genus hoc seruitutis, sed liberale
 & sociabile: Nec rara est in eo vicissitu-
 do, ita vt eum quis habeat in ministe-
 rio, cuius parētibus ipse seruiuerit: Ho-
 nestaque habetur hęc iuuentutis eque-
 stris educandæ ratio, æquabilitatem
 quandã etiam in inæqualibus fortunis
 continens: Et multos ex humili loco
 ac tenui fortuna non modo ad medio-
 cres, verum etiam ad summos nonnũ-
 quam honores, amplissimasque facul-
 tates & opes, ipsorum virtus, herorum-
 que beneficentia prouehit: idque maxi-
 mē conciliandis luculentis coniugijs,
 vel sacerdotijs. Honestatis magna sem-
 per à nobilitate ratio habita est. Fraudē
 facere, promissum fallere, peierare, mē-
 tiri, probrosum & infame semper ha-
 bitum est, atque etiam nunc habetur,
 quamuis in maiore, quàm olim, haben-
 di studio & licentia. Quòd si quid eius-
 demodi in probri loco cuiquam obij-
 ciatur, præsertim ab eiusdem ordinis
 viro, non tam legibus & magistratum
 iudicio & autoritate, quàm ferro ma-
 nuque vindicatur.

Nobilitatis
 studia.

Plebs.

probrosū habetur. Loci tamen ratio ducitur. Plebeis minor est cura dignitatis, atque pomposæ ambitionis, exceptis vrbānis fœminis, quæ & ipsæ benè cultæ, & vna aut altera pedisequa comitatæ incedere student: Vita autem laboriosior & sollicitior tam mulierū, quàm virorum, nullo ferè sexus discrimine, nisi quod fœminæ opificia non exercent, neque vecturam: neque negociandi gratia peregrinantur. Vicina tamen oppida intra fines regni adeunt, domique negociantur. In iudicio standi ius non habent. In plebe autem numerantur, quicumque nobiles siue equites non sunt, siue sint agricolæ, olitores, apiarij & pecuarij, siue opifices & operarij, siue caupones, propolæ, vectores, & mercatores, & siue in agris, quæ admodum superius attigimus, pagis, atque vicis vitam degant, siue in oppidis & vrbibus. Ac vrbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus, & propolis habitantur. Vici autem & pagi, & suburbana prædia ab aratoribus, olitoribus, pecuarijs & apiarijs. Caupones verò, molitores, operarij, vectores,

res, iumentorumque locatores utrobique sunt. Sunt autem aliquando meliore & liberiore conditione urbani & oppidani, quam agrestes. Ac censum quidem annum utriusque dominis suis pensitant, verum agrestes & vicani preterque omnes, operas preterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios usus domesticos, non solum manuaribus, verum etiam cum iumentis ipsi, per se, vel per mercenarios & operarios suos praestant. Nec aliò cuiquam commigrare inconsulto domino licet ita ut videantur esse glebae adscriptitij, nec multum à seruis differant, praesertim ut nunc sunt tempora. Cmiecie seu Cmetones vulgò vocantur. His autem deterioris conditione hortulani, qui hortos colunt. Utrique Chlopi appellantur: Quam appellationem, velut probrosam, non fert nobilitas. Habent sane in eos domini vitae necisque potestatem: praeter eos, qui ab incuncta aetate literarum studiis, sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe urbana non desunt, qui rem lautiores per famulos & ad vicarios administran-

Urbanorū
& agrestium
discrimen.

ministrantes, ipsi ocio, honestioribus studijs, vel delitijs vacant. Multi lautius & sumptuosius victitant: Atque inde crescunt rerum precia, & non pauci ex ijs ad egestatem rediguntur. Et hactenus quidem de nobilitate & plebe. lam de sacro siue ecclesiastico ordine. Quod vt planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polona gens, abiecto semel impio dæmonum cultu, sexcentis amplius annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens & impatiens ante nostram ætatem. Nuper ad eò nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Berègariana seu Calviniana labes à mercatoribus, & bonarum literarum studiosis iuuenibus, leuitate animorum, & curioso studio nouitatis inductis, peregrè inuecta, multorum animos infecit. Quod olim quoque de Hussitica & Viclefica extremis Vvladislai Jagellonis regis, & primis filiorum eius Vvladislai & Cazimiri temporibus (cum horum iuxta ac illius ætas contemneretur) vsu venire cæperat. Sed principum &

Religio &
pietas Po-
lonorum.

Hæreses in
Polonia,

& episcoporum virtute, authoritate,
 studio, ac diligentia, cæterorumque
 procerum pietate, grauitate, & constan-
 tia malum altius radices agere permis-
 sum non est. Itaque retinuerunt ij tunc
 cum prisca religione etiam dignitatē
 authoritatemque suam, & rempub.
 Quæ qui nunc viuunt, vtinam posteris
 etiam suis relinquunt. Iam autem non
 solum illæ, quas dudum memorauī,
 verumetiam Picardorum, Anabapti-
 starum, Arianorum, Pneumatoma-
 chorum, Trideitarum, Photinianorū,
 Ebionitarum, Recutitorum, & nescio
 quæ non pestes, proh nefas, Poloniam,
 laxatis semel licentiæ habenis, agmina-
 tim inuadant, & prætextu, seu verius
 abusu libertatis, præeuntibus nonnul-
 lis de nobilitate, sibi quisque religionis
 magister, atque ad eò rex & lex esse inci-
 pit. Sed hæc alibi prolixius deploraui-
 mus. Prussi aliquanto posterius Chri-
 sto nomina dedere: Citius autem & cu-
 pidius Lutheranismi dogma amplexi
 sunt, urbani præsertim, & qui sunt Ger-
 manici sanguinis, propter mercatorū
 & opificum Germanorum frequentiam

am & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quò enim ea colluies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ iugum excussisset, à magistratibus siue timore, siue peruersa animi inductione, & ob ius iurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, non modò non repressa est, sed magis etiam confirmatur & incitatur. Multi tamen adhuc pia maiorum instituta retinēt, præsertim vbi magistratus officium suum faciunt, alienum non vsurpāt. Masouitenaciores antiquæ religionis & pietatis, à profanis nouationibus fermè abhorrent. Abhorrent etiam Russi imprimis Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio religionis magistros habuere, & cum ijs à nobis, hoc est, à Romanæ & catholice ecclesiæ consensu sese per sacrilegum schisma præcidunt tanta pertinacia, vt nihil commune habere velint cum latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu diuino publicè latina lingua vtimur, & cū sapientiss. & sanctiss. maioribus ipsorum Græcorum iuxta

Masouiorū
pietas.

Rufforum
religio &
schisma.

Latini

ac nostris summam Romani pontificis dignitatem & authoritatem in vniuerso Christianorum populorum cœtu agnoscimus. Nec in multis præterea à nobis ij dissentiunt: & quidem ritibus & institutis ecclesiasticis magis, quàm dogmatibus religionis. Vulgant autem diuortia, quamuis leui de causa. Plurimi tamen ex ijs, ex quo tempore Polonorum ditione tenentur, ad nos & Romanæ ecclesiæ societatem & instituta transferunt, eodem quæ cum cæteris Polonis iure sunt. Armeni oppida quædam ^{Armeni} Russiæ Podoliæque incolentes, suis & ipsi ritibus suaque lingua in sacris videntur. Non abhorrent ij tamen, sicut accepimus, à Romana ecclesia & Rom. pontifice: Quin principatum eius in vniuersa Christi ecclesia agnoscunt. Hebraei ^{Iudei} verò, quibus aliunde pulsus, Russiæ & Lithuanie, ac totius ferè Poloniæ oppida referta sunt, suam retinent religionem: nisi fortè superstitio vel impietas ea potius dici debet. Ferunt etiam Tatars ^{Tatars} Ceremissi in vno aut altero oppido Podoliæ suis vti ritibus & impietate Mahometana, quæadmodum & Lithua-

Lithuanici. Quorum in delubro apud Trocos nihil præter pileum turbinatū, qualibus vulgo ea gens utitur, in suggesto editiore positum ante multos annos aspeximus. Sed mittamus barbaros incolas, cum falsis suis religionibus, & ad institutum nostrum reuertamur. Tam apud Russos igitur, & Armenos, quàm apud Polonos, qui Christi Dei ac magistri nostri institutis conuenienter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni sacrisque peculiariter moderantur & inserviunt, non genere, sed eorum, penes quos eius rei potestas est antiquitus, & iam inde ab temporibus apostolicis (Episcoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione siue consecratione à cætera omni multitudine, distinctus: quem sacrum & ecclesiasticum & spiritualem dici supra memorauimus. In quo non modo episcoporum & sacerdotes, verum etiam cæteri sacerdotum administri, & monachi monachæque censentur, e plebeio iuxta ac equestri ordine allekti. Vtrisque enim antiquitus iam inde ab initio patuit a-

ditus

Sacer & ecclesiasticus ordo.

ditus ad hunc ordinem. Patrum demū, Plebei ar-
aut aorum nostrorum memoria ab etur à nō-
episcopalibus non tam functionibus, nullis ho-
quàm sedibus, & primarijs quarundā noribus ec-
opulentiorum basilicarum, siue eccle- clesiasticis,
fiarum, vt vulgò vocant, cathedraliū
honoribus, quæ prælaturæ & canonica-
tus dicuntur, plebei (theologis, iurecō-
sultis, & medicis aliquot exceptis) ex-
cludi cœpere. Quod iam ad Abbantias
quoque & monasteria (vbi ex professo
mundana omnia abdicantur) induci-
tur. Secernitur etiam sacer ordo vesti- Sacri ordi-
tu & cultu corporis à cætera multitu- nis distin-
dine: Sed & inter se non modò à cæte- tio.
ris sacerdotibus episcopi, & ab utrisque
monachi, verum etiam ipsæ inter se
monachorum & monacharum sectæ
partim figura, partim colore vestium,
partim toto vitæ instituto distinguun-
tur. Quæ quoniam communia sunt
Polonis cum cæteris Christianis popu-
lis persequi hic prolixius necesse non
est. Proinde distinctis ordinibus, reli-
quam rei fam. Polonicæ rationem pau- Res numā
cis cōcludamus. In magna rerum om- ria.
nium copia, vt fit, maior aliquanto fu-

Moneta.

it superioribus temporibus, quàm nūc est, argenti & auri, rei quæ numariæ penuria, præsertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris maioribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis & maximè Boëmicis vsi sunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Cazimiro magno rege æs & argentum signari ad exemplum Boëmorum. Aureos verò numos primus omnium Sigismundus rex huius Sigismundi Augusti pater nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngaricorum. Tametsi Alexandri quoque fratris eius aureum numum vidimus. Sic autem crevit iam auri precium, ut prope duplo carior nunc sit aureus numus, quàm fuit aurore nostrorum memoria. Id ad eò, partim propter luxum, & crebriorem auri vsu, exportationem quæ ad externos, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum

Grossus.

genteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc, quinquagesima secunda vel tertia, imò iam quarta & quinta pars aurei Ungarici, sexagenæ siue copæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, florenticesima, fertonis duodecima, scoti verò dimidia. Sic vulgò dicuntur pondera siue genera, quibus pecuniam numeramus & computamus. Sunt & minores grosso numi. Medians quidem grossi dimidium, nona ferè parte superans cruciatum Germanicum: Sed iam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obolus verò decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt in albat: Superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent grossi & mediantes. Argentei verò sunt trigrossus ac segrossus, hic quidem sex, ille verò tribus grossis æstimatione par. Vtrumque primus signavit. Rex Sigismundus senior. Sed iã pauci extant. Exportantur enim, & conflantur ab avaris ludæis, mercatoribus, & argentarijs apud gentes finitimas. Permagnus est autem

Copæ
Marca
Florentinæ
Ferto
Scotus

Medians

Solidus
Ternarius
Obolus

Mercimo-
nia:

Quæ ex-
portantur.

Quæ aliun-
de impor-
tantur.

etiam nunc apud nos vsus externæ mo-
netæ, quæ pro mercibus vñ deliber im-
portatur. Magna sunt enim nunc, si vn-
quam aliàs, Polonis variarum rerum
cum ceteris gentibus commercia: Quã-
quam commutatione mercium per-
multa peraguntur. Exportantur autem
in primis, filigo, triticum, ordeũ, aue-
na, & alia legumina, linum, lupulus,
coria boum, sebũ, alutæ, mel, cera, suc-
cinum, pix, cinis, mali, asseres, cæteraq;
materies fabricandis nauibus, & ornan-
dis domibus apta: Cereuisia quoque &
herba quædam tingendis lanæ & serico
idonea. Iam verò & boum, veruecum,
& equorum permagna vis non modo
finitimis, verum etiam remotioribus
populis suppeditatur. Ac equi partim
propter pernicitatem, & laboris incõ-
modorumque tolerantiam, partim
propter molliorem incessum à remo-
tioribus etiam populis expetuntur. Im-
portantur autem vicissim aliunde pan-
ni non modo sericei & aurei, sed etiam
lanci lineique subtiliores, aulæa, tape-
tes, & alia parietum, equorum, & ho-
minum ornamenta, quorum opificia
minus

minus exquisita sunt apud Polonos, licet non desit materia, & alijs gentibus suppeditetur. Margaritæ item, & gemmæ, & pelles sabellinæ, pantherinæ, siue lupicernariæ, hermellinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, vrsinæ, & aliarum ferarum, quarum maiorem copiam producant interiores Septentrionis Orientisque sylvæ. Hufiones quoque siue Mariani, & halcees, & alia fassamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Adhæc argentum, æs, orichalcum, & calybs cum facta, tum infecta. Boum etiam copiam auget vber pascuis Valachis, siue Moldavia, & Bessaria: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria & Moravia: Ex Austria, Rhetia, Slauonia, Italia, Creta, & Græcia importantur etiam, sed pauciora. Gdanum autem Renense & Gallicum, & Hispaniense, Canariense quoque & Creticum nauibus aduehitur. Porrò aromata, & varia eduliorum condimenta atq; cupediæ, quæ vnà cum vino, & pannis aureis ac fericeis gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longè ab ori-

Populi cū
quibus cō
mercia sūt
Polonis.

ente & occidente importantur. Harū
autem rerum atque mercium expor-
tandarum & importandarum cōmer-
cia sunt Polonis, maritima quidem cū
accolis sinus Venedici & Oceani Ger-
manici, Pomeranis, Mechelburgen-
sibus, Holsacijs, Danis, Frisijs, Hollandis,
Brabantis & alijs Belgis, Gallis, Liuoni-
bus, Moschis, Sueonibus siue Suetis,
Noruegijs, Anglis, Scotis, Hispanis etiā
& Lusitanis. Itemq; per Pontum Euxi-
num cum gentibus Turcicæ ditionis:
Terrestria verò cum Germanis, Mora-
uis, Silesijs, Boëmis, Vngaris, Italis,
Moldauis, Moschis, Armenis, atque
Turcis. Sed iam hunc librū claudamus,
altero reipub. Polonæ rationē descrip-
turi. Ac primum quidem de Magistra-
tibus & muneribus publicis persequemur:
deinde verò iudiciorum, co-
mitiorum, & belli rationē expli-
cabimus, sic tamē, utrobiq; ut
Prussos ad calcem operis
vitandæ perplexita-
tis causa reser-
uemus.

POLONIAE
MARTINI CROME-
RI LIBER ALTER.

De Republica & Magistratibus Polonorum.

DE tribus primis & simplicibus rerum-
publ. formis, quæ Monarchi-
am Poloni
amplectun-
tur. vel vnius, vel pau-
corū imperio, vel
multorum omniumve quadam æ-
quabilitate iuris cō-
tinentur, vnius principatum Poloni
semper, præter duo quædam tempora,
de quibus in historia memorauimus, Hist. Polo:
lib. 2. amplexi sunt, bonis plerunque & mo-
deratis, & à tyrannide alienis vsi prin- Regni Pol.
origo.
cipibus. Fuitque cōtenta Polonia prin- Hist. lib. 3.
cipis siue Ducis nomine & imperio,
donec Otto tertius eius nominis Impe-
rator Rom. Boleslaum cognomento
Chrobrum (Chabrum vulgò vocant)
paulò

paulò post susceptam religionē Christianam: hoc est, anno post Christum natum millesimo & primo, regio diademate & honore dignatus est. Nec tamen vltra quartum regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, principes Polonorum regio nomine abstinerunt. Deinde verò anno Christi 1295. reuocatum & renouatum id in Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plerunque liberis liberi populi suffragijs delatum, cum antea Poloni externum principem nõ habuissent: Ac neque ex alia familia per quadringētos amplius annos, quàm ex ea, quæ à Piasto duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione Jagellonia magnorum ducum Lithuanix progenies. Non hæreditario tamen, sed electionis iure. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis prope modum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens.

Hist. lib.

Regni re-
sumptio.
Hist. lib. IIHist. lib. 14
& 15.Principis
potestas.

bens. Post susceptam verò publicè religionem Christianam, temperari ea cœpit primum pijs monitis atque doctrina episcoporum & sacerdotum: (quorum permagna erat dignatio & auctoritas in rudi etiam tum & literarum experti populo) ac cæterorum Christianorum populorum imitatione & moribus. Deinde verò bellatricis nobilitatis meritis & obsequijs: fortassis autem & contentionibus, multa de suo iure remittentibus & indulgentibus equestri ordini regibus & principibus. Nunc Regiæ potestatis fines. sanè angustis finibus regia potestas in sacrum & equestrem ordinem, & vtrique subiectos homines atque bona, circumscripta est: Ac in sacerdotes quidem iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus iuris habet: De equitis verò capite & fama, non nisi in comitijs cum Senatu iudicat, certis aliquot causis exceptis: Senatu autem inconsulto neque bellum cuiquam facit, neque foedus publicè cum quocquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia nova instituit, neque rem quicquam de bonis regni, neque rem ullam

ullam maiorem ad rempubl. pertinentem statuit, aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest absque consensu cæteræ nobilitatis, siue equestris & militaris ordinis: De quo ferè magistratus etiam publici & Senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipubl. Itaque nunc regnum & respubl. Polonorum à veteri Lacedæmoniorum, vel huius temporis Venetorum reipubl. ratione non multum differt. Ius creandi regis penes Senatum est, de quo paulò post dicemus. Atque id etiam equester ordo sibi vindicare cepit, ita ut tum demum in eo ratum sit senatus iudicium, si assentiatur cætera nobilitas. Non temerè tamen disceditur à stirpe regia nascula, si qua extat. A nouo rege iusiurandum exigitur in hanc sententiam, Quod secundum leges & instituta maiorum regnaturus sit, & suum cuique ordini & homini ius priuilegiūq; & beneficiū, à priorib⁹ regib⁹ collatū, saluū cōseruaturus,

Regis electio.

Iusiurandum regis.

turus, neque de regni finibus & bonis
 quicquam diminuturus, quin amissa
 etiam ab alijs pro virili sua recuperatu-
 rus. Vicissim autem senatus omnis in
 verba eius iurat. Inauguratur autem (si
 tamen hoc verbo vti fas est) olim qui-
 dem in Gnesnensi, nunc verò in Cra-
 couiensi basilica ritu solenni Christia-
 norum ab Archiepiscopo Gnesnensi
 sacris operante, ac duobus proximis
 episcopis: vnctusque inter scapulas sa-
 cro oleo ante aram maximam, vbi etiã
 factosanc̃tam Eucharistiam venerabũ-
 dus accipit, & corona aurea redimitus,
 accepto in dextram sceptro, & in leuã
 pomo aureis, in editiore solio ex tem-
 pore præparato collocatur, omnibusq̃;
 ritè peractis coronatus in regiam redu-
 citur. Postridie pompa itidem solenni
 coronatus in forum vrbis equo vehi-
 tur, senatoribus equestribus, episcopis
 quidem ponè sequentibus, profanis ve-
 rò antecedentibus longo ordine. E qui-
 bus tres primores pomũ, sceptrũ, & stri-
 ctũ gladiũ proximè ei præferũt. Ibi cre-
 ctũ ex tẽpore tabulatũ sublime cũ ijs pe-
 dester cõscẽdit, & in editiori solio collo-
 catur.

catur. Sed et senatus paulo inferior ordine circumfidet. Deinde assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursusque residens, eius contactu siue leni ictu inter scapulas cuiusque nobiles & equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autem & oppidani magistratus in verba noui regis iurant. Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, & festis epulis indulgetur. Nec multo diuersa est re-

Reginae coronatio.

Vestigialia principis.

Poradline siue rastrale tributum.

Grossi Pragenses siue lati.

ginae inauguratio: quae fit praesente, deducente, & postulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipse quoque coronatus cum simili pompa. Sed non iuratur in verba reginae, nec ei defertur vlla potestas aut iurisdictio. Vestigialia principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & adscriptitij quotannis tributum poradline, quod nos rastrale dicere possumus (Regale etiam vocatur) in iugerum, seu laneum & mansum, ut vulgo vocant, duodecim grossos, & quidem latos siue Pragenses:

genes: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt.

Quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus quàm nunc est. Pensitabant & alias quasdam cum numariis, tum pecuariis, frumentariis, auenariis, & aliarum rerum pensiones: Nec modo agricolæ, sed & oppidani: Quin & equites siue milites non penitus immunes erant. Et iumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat, alij secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus eius alere necessi habebant.

Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis:

Quorum appellationes videre licet in vetustis principum diplomatis: Nempe

przevvod, povvos, stroza, stan, povvo-

loue, targoue, Croua, podvvodij, Vo-

ginia, Narzas, sep, podvvorovve, Opo-

lie. Libere autem principi erant ubique piscationes atque venationes: Alijs non erant, ne in suo quidem cui-

quam fundo, absque peculiari principi

*pensionũ
piscarum
nomina.*

pis

pis indulgentia. Multæ quoque male-
 ficiorū principi dependebantur. Quæ
 cum ita essent, cumque permagna esset
 rerum omnium ad victum pertinenti-
 um vilitas, & necdum maritima cum
 externis populis cōmercia extitissent,
 aut vulgata essent, non distrahebantur
 fruges, & alij fructus prædiorum prin-
 cipis, quæque ex pensionibus in cellam
 eius comportata erant, neque ad vnū
 aliquem totius regni locum (quod nō
 sine graui agrestium pressura futurum
 erat) conuehebantur: sed in præfectu-
 ris asseruabantur. Cumque ad officium
 principis pertinere existimaretur, non
 desidem & vnialicui loco affixum hæ-
 rere, sed obire omne regnum, & fines
 eius tueri, & omnium vñibus sese expo-
 nere, querimonias afflictorum audire,
 iniurijs vindicare, quoquo is venerat cū
 equitatu & comitatu suo aulico, eius
 præfecturæ fructibus & prouētibus ale-
 batur, quoad ei manere ibi libuisset, o-
 pusve esset, siue quoad horrea cellæque
 sufficerent, seu deniq; descriptis cuique
 præfecto pro ratione præfecturæ, & pro
 uentuum

Princeps
 Poloniam
 obibat.

uentuū certis temporū spacijs. Atque Error quo
rundam
scriptorū, hoc illud est, quod scriptores quidam
externi rerum Polonicarum imperiti
ante nostram memoriam in eam par-
tem acceperunt, & literis mandarunt,
quasi rex Polonus egestatis causa reg-
num suum obire perpetuò necesse ha-
beat, quo à suis hominibus quasi preca-
rio sustentetur. Cæterum postea cum
principes vel certo se loco continere,
vel bellis distenti peregrè diutius abesse
cepissent, distrahi cœpere fructus præ-
diorum, qui præfectorum cum sua
iusque familia moderatis vsibus super-
essent. Remissæ sunt deinde principum vectigaliū
& imminu-
tio. beneficia sacro & equestri ordini, &
vtriusque adscriptitijs & subditis plerū-
que omnes pensiones & onera. Nunc
sanè equestris & ecclesiastici ordinis ho-
mines nihil regi pensitare necesse ha- Cmetones
bent. Ac ne oppidani quidem eorum,
aut agrestes adscriptitij, præter binos Rastrale si-
ue regale
tributum, grossos vernaculos de manso, siue la-
neo (quæ idem sunt) pagano, & eo qui-
dem solo, quem adscriptitius ipse sibi
colit. Nam qui sacerdotibus & equiti-
bus coluntur, itemque suburbanis & scul-
torum

Operæ sub
ditorum
sacerdota-
lium & e-
questrium.

Stationes.

Metalla.

tetorū (de quib' post attingemus) agri-
ab ea quoque pensione immunes sunt.
Ne subseruiūt quidē principi sacerdo-
tum & equitum homines agrestes &
oppidani, præterquàm ad arces tēpore
belli reficiendas, atque etiam nouas, si
id è senatusconsulto fiat, condendas.
Non ita pridem abbates & Præpositi
monasteriorum certas pensiones, quæ
Stationes vulgò dicuntur, regi denuo
pensitare cœperunt. Adscriptitij quo-
que ipsorū ad colendos principi agros,
subuectiones, & pensiones quaidam
frumentarias reuocantur, quo præse-
ctorum rogiarum præsidio tutiores
sint ab iniurijs improborum. His autē
exceptis, soli præfecturarum adscripti-
tij in suis quique præfecturis agros co-
lendo, & vectigalia pensitando rem sa-
miliarem principis sustinent: Quæ nūc
tamen aliquanto exquisitius curatur,
quàm olim. Habet is etiam è metallis
mediocre vectigal. In ijs autem condu-
ctitiarum operarum vsus est: Quarum
impensa deducta, reliquum cedit prin-
cipi. Omnium verò metallorum in
Polonia fructuosissimæ sunt salinæ.
Sed

Sed habet in ijs equester ordo hanc prerogatiuam, vt in vsum suum domesticum statis anni temporibus aliquanto minoris emat sale, quàm cæteri homines. Et telonijs quoque mercium & vectorum prouenit vectigal principi. Cæterorum hominum nemo ius vllum habet instituendi & exigendi telonij, præter peculiarem regis indulgentiam: idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum pontium, & aggerum. Cæterum nauulum à traiectu fluminum in suo cuique solo institueri licet. Duplex autem est telonium: vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, quod ab ijs penditur, qui intra fines regni negociantur. Nouum verò maius aliquanto, quod bouum, equorū, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad extras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equester ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac nõ de suo pararit.

Nobilitatis
prærogati-
ua in sali-
nis.

Telonia.

Telonium
vetus & no-
uum.

tos suo pabulo & frumento per hycem aluerit, perinde habetur, ac si domi eius nati sint. Publicæ quoque ciuitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonij. De nouo fuit superiori tempore controuersia inter equestrem ordinem atque regem. Hæc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: Quæ distrahere, aut addicere cuiquam iure hæreditario rex, Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius reuocata, multos conturbauit, & non exiguos motus excitauit: qui nondum prorsus sopiti sunt. Extra ordinem nihil à quocquam, nisi fortè à ludæis, regi pensatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium præsidia, & sartatecta viarum publicarum refectiones, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac de re. publ. & in alios usus impendit: Inde & senatoribus ferè, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotijs certi

Alienatio
nes regi in
terdictæ.
Alexandri
R. statutū.

Impensæ
principis.

certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia principum attributi, partim accepto in vsus necessarios precio venditi. Et haec tenus quidem de principe siue rege ac vectigalibus eius. Iam delegibus. Legum scriptarum nullus ^{Leges Po²} fuit vsus apud Polonos vetustioribus ^{lonorum} temporibus: Nec vllæ extant antiquiores ijs, quas Cazimirus magnus rex condidit: Quæ sanè pauculæ sunt. Nec multæ ijs à filijs eius Ioanne Alberto & Alexandro adiectæ sunt. Extremis demum ferè temporibus Sigismundi senioris, & regnante filio eius Sigismundo Augusto magis ac magis exarsit, & longius progressus est pruritus & libido nouarum legum condendarum, & antiquiorum mutandarum. Quo fit, vt hæ propemodum exolescant, nouæ autem vix, aut ne vix quidem inolescant: sed vtæque, hæ quidem nouitate, illæ verò vetustate sua in contemptum vulgò veniant, maxima reipublicæ pernicie. Earum autem condendarum potestas est.

est simul penes regem, senatum, & nū-
 cios nobilitatis nec nisi in comitijs. Sta-
 tuta regni vocantur. Priscis tempori-
 b⁹ viua lex erat Rex siue princeps: Qui
 cum vnus in tam amplo regno omnia
 neque præstare, neque prouidere, ac ne
 iudiciorum quidem difficultates rectè
 explicare posse videretur, & lubricus
 autem procliuisque ad tyrannidem
 gradus in summa potestate esse soleat,
 adhibiti sunt ei Senatores siue Consi-
 liarij, qui & consilia actionesque eius
 ad salutem reipubl. & iudicia ad iustitię
 & equitatis trutinam dirigerēt, & mo-
 nitis consilijsque salubribus, quasi vi-
 uis quibusdam legibus pro re nata cum
 animo eius informarent, tum pote-
 statem modificarentur. Hic est Senatus
 Regius, multò amplior modo, quam
 olim, certo hominum numero con-
 stans, quos Senatores & Consiliarios
 regni appellamus. Qui non nisi iurati
 ad hoc collegium, & ad consilium ad-
 mittuntur. Et perpetuum est hoc mu-
 nus, quoad viuit quisque, certis annex-
 um honoribus & magistratibus, par-
 tim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt
 autē

Consiliarij
 siue Sena-
 tores regni

Senatorum
 genera &
 numerus,

autem in Senatu antiquit⁹, Archiepiscopi duo, septē episcopi, Palatini quindecim, Castellani quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in maiore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi verò sunt, Cracouiensis in minore, Posnaniensis in maiore Polonia: V Vladislaviensis in Cuiavia & Pomerania, qui tamen iam à certò tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masouia: In Russia Præmisliensis & Chelmenfis: Camenecensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, cum perpetuò seruant in senatu dicendaque sententia, & in publicis celebritatibus. De Præmissis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici & Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi Vladicas vocant, Inimurum Leopoliensis, Præmisliensis, & Chelmenfis: qui vna cum sectatoribus suis, & alijs Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditio-
 ne Lithuanica, à Kiouiensi metropolitano, & à Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni
 suum

Archiepiscopi.

Episcopi.

Senatorum
 numerus
 & ordo recentior ad
 calcem operis adscriptus est.

Russorum
 Episcopi.

suum episcopum. Sed neque hic neque
 Russici pertinent ad regium consiliū.
 Superioribus seculis, cum latiūs pate-
 rent versus occidentem solem fines Po-
 loniæ, VVratislauiensis quoque & Lu-
 bussensis episcopi, & Camenensis, in se-
 natu sua loca habebant: Atque etiam
 nunc duo priores in prouincia Gnes-
 nensi censentur. Et nostra memoria
 habuit vterque certa bona in Polonia.
 Nunc Camenensis episcopatus in ducū
 Pomeraniæ, Lubussensis in Marchio-
 num Brandeburgensium faucibus,
 VVratislauiensis in regum Boëmiae
 ditione est. Secundum episcopos
 Palatini. in Senatu sunt Palatini hoc ordine:
 Cracouiensis & Posnaniensis, alternis
 vicibus inter se priora & posteriora ha-
 bentes loca & suffragia: Deinde Sendo-
 mirientis, Calissiensis, Siradiensis, Len-
 ciciensis, Brestensis, VVladislauiensis,
 siue Iunivladislauen. Leopoliensis
 siue Russiæ, Podoliæ, Lublinensis, Bel-
 sensis Plocensis, Masouia, & Rauensis.
 Castellani, Cracouiensis, Voinicien-
 sis, Sandecensis, & Biicensis in satra-
 pia

pia siue Palatinatu Cracouiensi: Pof-
 naniensis, Medirecensis, Rogofnensis,
 Sremensis, Præmentensis, Criuiniensis,
 & Santocensis in Pofnaniensi: Sendo-
 miriensis, Visliciensis, Radomiensis,
 Zauichostenfis, Zarnouiensis, Malogo-
 stensis, Polanecensis, Cechouiensis in
 Sendomiriensi: Califfiensis, Gnesnēfis,
 Landensis, Naclensis, Biechouiensis,
 Camenensis: in Califfiensi, Siradiensis,
 Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis
 & Conariensis in Siradiensi: Lencicien-
 fis, Breziniensis, Inovvlodensis, & Cona-
 riensis alius in Lenceciensi: In Bre-
 stensi, Brestensis, Crufuiciensis & Co-
 ualiensis: In Iunivvladislauienti Iuni-
 vvladislauiensis, Bydgostiensis, & Co-
 nariensis item alius, itemque Dobrinē-
 fis, Ripinensis, & Slonnensis in terra
 Dobrinensi: In Ruffia Leopoliensis,
 Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis,
 & Chelmenfis: In Podolia vnicus Ca-
 menecensis: In Lublinensi item Lubli-
 nensis: In Belfensi Belfensis: In Plo-
 censi Plocensis, Racianzensis & Sie-
 percensis: In Masouia Cyrnensis,
 H 4 Viznen-

Viznensis, Varfauiensis, Vifsegradensis, Zacrocimensis, Ciechanoniensis, & Liuenfis: In Rauensi Rauensis, Sochaciouiensis, & Gostinensis: In Silesia vnus Ofuincimensis: Palatinum ea non habet. Ex his Castellanis qui primi in vnaquaque satrapia modò à nobis enumerati sunt, cum inter se seruāt ordinem, quo palatinos recensuimus, excepto Cracouiensi, qui ex quodam tempore palatinos omnes loco suffragioque anteit. Voiniciensis item & huic proximus Gnesnensis prærogatiua quadam inter Califfiensem & Siradiensem Castellanos interiecti sunt. Cæterorum hic esse legitimus ordo existimatur, vt Rauensi, qui superiorum extremus est, proximus sit Sandecensis: deinde Medirecensis, Visliciensis, Bieccensis, Rogosnensis, Radomiensis, Zauichostenfis, Landensis, Sremenfis, Zarnouiensis, Malogostenfis, Velunenfis, Præmisliensis Haliciensis, Sanocensis, Chelmenfis, Dobrinensis, Polanccensis, Præmentensis, Criuinenfis, Cechouiensis, Naclensis, Rospirensis, Biechouiensis, Ofuencimensis, Brezinenfis,

Castellano-
rum mor-
do.

Voinicien-
& Gnesnē.
Castellano-
rum loca.

fis, Crusuiciensis, Bydgostiensis, Came-
 nensis, Spicimirientis, Inovvlodensis,
 Coualiensis, Santocensis, Sochacioui-
 ensis, Gostinensis, Viznensis, Varfau-
 ensis, Racianzensis, Siepercensis, Viffe-
 grodenfis, Ripinensis, Zacrocimensis,
 Ciechanovienfis, Liuenfis, Slonenfis:
 extremi tres Conarienses : In quibus
 primum locum is, qui est in Siradienfi
 satrapia, medium qui in Lencicienfi,
 vltimum qui in Inovvladislauienfi,
 obtinet. Sunt item in Senatu Magistra-
 tus quidam & administri principis, qu-
 os officiales regni vocant: Nempe Ma-
 rescalus, qui magnus dicitur, Cancell-
 rius, Procancellarius siue Vicecancell-
 larius, ac thesaurari^s. Est etiam vnus de
 magistratibus aulicis, seu curiæ princi-
 pis, Marefalcus curiæ : Putantur etiam
 duo præfecti seu Capitanei, nempe ma-
 ioris Poloniæ, & Cracouiensis ad con-
 silium pertinere. Sed perrarò vltu venit
 vt ij non aliquo alio honore Senatorio
 præditi sint. Horum autem omnium
 magistratuum loca & suffragia in con-
 silio sunt secundum Castellanos co-
 quo hic à nobis conscripti sunt, ordine

Magistra-
 tus perti-
 nentes ad
 consilium
 publicum.

Confilia-
riorum nu-
merus.
Diuisio.

Nisi si quo alio eminentiori honore ij
cohonestentur: Quod fit plerunque.
Hoc igitur est consilium publicum a-
pud Polonos, & Senatus regius siue
regni, sex & nonaginta consiliarijs con-
stans: Quorum alij vocantur maiores
alij minores consiliarij. Sunt autem
maiores, Archiepiscopi, Episcopi, Pa-
latini, primarij aliquot satrapiarum
Castellani vsque ad Siradiensem for-
tassis: Cæteri omnes minores: qui poste-
rius in consilium adhiberi cœperunt:
& excluduntur nonnunquam à consi-
lijs secretoribus. In hoc senatu censentur
etiam Prussici consiliarij. Verùm
de his & omni republ. Prussica separa-
tim posteriùs persequemur. Accessere
nuper (posteaquàm hæc nos conscripsi-
mus) & Lithuanici cum antiqui, tum
quos Sigismundus Augustus Rex ad
numerum eorum adiecit. Eos quoque
alij loco reseruabimus. Porro Secreta-
rij admittuntur quidem & ipsi iurati
in Senatum, sed, vt auditores modo,
& quasi seminarium quoddam sena-
tus: Neque locum habent in con-
fessu

Secretarij.

fessu consiliatorum , neque dictio-
 nem sententiæ. Ex his autem vnus ^{Referenda}
 primis sine maioris Secretarij nomen ^{rij.}
 & honorem obtinet , de quo plura
 paulò post : Duo referendarij siue
 supplicum libellorum magistri sunt.
 Putantur & succamerarij aditum ha-
 bere ad locum habendi senatus , clau-
 dendi & aperiendi ostij causa , idque
 in suo tantum quisque territorio. Iam
 & Senatorum , primariorum præ-
 sertim , filios adolescentes admitti in
 Senatum non inusitatum est. Quan-
 quam solent & ij sacramento adigi in
 numero secretariorum , quo libe- ^{Consilij}
 rius intersint consilijs. Conuocantur ^{conuocant}
 autem Senatores à principe ad consi- ^{di ratio.}
 lium , præsentem quidem quoties opus
 est: qui verò longius absunt , non nisi
 arduis de causis , vt pote ad comitia,
 vel celebritatis alicuius gratia , ni-
 mirum ad nuptias principis , seu li-
 berorum eius , aut si quis socius &
 obnoxius regno dux in verba principis
 iuraturus sit. Cum ijs verò , qui
 adsunt, princeps pro re nata consultat.
 Nisi

Senatorū
communiam
officia.

Nisi fortè res grauior ac difficilior incidat, quæ plurimum consilio & consensu sit explicanda, velut de indicendis comitijs. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, maiores presertim. Atque hæc de genere, numero, ordine & officio senatorum siue consiliariorum regni suffecerint, si vnum illud addiderimus, quòd subserviunt ij quoque principi & reipubl. quoties opus est, domi quidem in iudicijs cum alijs, tum recuperatorijs, quas cõmissiones vulgò vocamus, foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publicè cum dignitate peragendum est. Cum autem ij certis magistratibus & honoribus præditi sint, habent etiam præter commune senatorium munus, curamque totius reipubl. peculiaria officia pro diuersitate magistratuum siue honorum attributa. Ac Archiepiscopi quidem & episcopi officia quæ sint, nemini Christiano incognitum est: Nec vllum ij peculiare habent in Polonia, præ cæteris nationibus: Nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis max.

Archiepiscopus
Gnesnensis
legatus nat.

Max: legatione fungitur, & legatus na-
 tus sedis apostolicæ appellatur. Quo no-
 mine ampliorem habet iurisdictionē:
 de qua suo loco attingemus. Habet etiā
 primatis honorem ab eadem sede apo-
 stolica, absque eo, quod est antiquo gē-
 titis instituto & prærogatiua primas reg-
 ni, & princeps senatus. Proinde penes
 eum est potestas indicendi comitia, cō-
 uocandi senatum, senatusque consulta
 definiendi & edicendi, absente rege,
 & regno vacante. Sed nos institutum
 nostrum persequamur. Palatini mū-
 ra sunt, esse ductorem copiarum suæ
 satrapia in expeditionibus bellicis: in-
 deque nomen habet lingua vernacula,
 vt Voieuoda dicitur, quasi dux belli, si-
 ue copiarum. Palatinus autem dicitur
 Romanorum imitatione, apud quos
 sub imperatoribus non obscurum erat
 nomen honosque comitum palatino-
 rum. Porro in pace palatini est, in sua
 cuiusque satrapia conuentus nobilita-
 tis instituere, ijsque, & iudicijs præside-
 re: precia rebus venalibus præter tem-
 pus comitorum & belli imponere: pō-
 derum & mensurarum curam gerere:

Iudæ-

Castellani
officium
& nomen.

Iudæorum quoque patrociniū & iudicia ad palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt Palatinorum, ductoresque & præsidēs nobilitatis sub suo quisque palatino. Appellantur autem Castellani etiam vernacula lingua mutuato à latinis vocabulo, à castellis siue oppidis, eorumque territorijs, quæ singuli singula habent attributa: non quòd dominatum, iurisdictionem, aut curationem in eis habeant, sed legationem tantum bellicam, cuius modo fecimus mentionem: plerique etiam certos redditus anniuersarios. Indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, vt Voiniciensis vel Sremensis, vel alius cuiuspiam loci Castellanus vocetur. Vocantur etiam per sæpe nomine vernaculo domini, loci appellatione, in ki vel ski syllabam deflecta, verbi gratia, pan Pofnanski, pan Ploski, Solus autem Cracouiensis Castellanus, præter nomen & redditus, nihil habet commune cum alijs: Sed liberum is honorem habet, absque vilo prorsus munere, præter commune Senatorium. Tam Palatinum autem, quàm Castellatum

Castellani
Cracouiensis
prærogatiua.

De Palatinis & Castellanis
lex.

num lege esse non licet quenquam in
 ea satrapia, in qua nullum proprium
 habet fundum, seu bona terrestria. Vo-
 canturque ij vtrique vulgò communi
 vocabulo dignitarij, quasi dignitate & Dignitarij
 honore præditi, addito ferè satrapiaë,
 seu terræ nomine. Magistratus verò si- Officiales
sive magi-
stratus re-
gni.
 ue officiales regni ab officijs & functio-
 nibus quibusdam publicis, quibus fun-
 guntur ad vniuersam rempubl. perti-
 nentibus, hanc sumunt communem
 appellationem. Nam peculiaria corū
 nomina superius iam indicauimus:
 Quibus singulis REGNI nomen ad-
 iungitur, vt, verbigratia, Marefalcus,
 & Cancellarius regni dicatur, eodem-
 que modo cæteri. Officia verò singu- Marefalcij
regni offi-
cia.
 lorum hæc sunt. Marefalcus quidem
 magister est aulaë regiaë, & administrator
 consilij publici, penes quem ius est con-
 uocandi senatum iussu regis, vel pri-
 matis, præstandi silentium & audienti-
 am, faciendi potestatem dicendæ senten-
 tiaë, legatos externos introducendi, cij-
 ciendi è consilio eos, qui ad id non per-
 tinent, pronunciandi decreta regia
 in causis infamiaë & capitalibus, pro-
 mulgan-

mulgandi ad populum senatus consulta, moderandi pompis publicis, hospites illustres suscipiendi, compescendi motus inquietorum atque turbulentorum non modo circum senatum & in publico, sed etiam in priuatis principis coenaculis & habitaculis, animaduertendi in delicta, quæ in loco & oppido domicilij siue hospitij regij, vel comitorum admittuntur, denique in comitijs & in comitatu regio diuersoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus precia: vnde etiam vectigal seu tributum forale ipsi prouenit. Marescalci etiam est in aulicis regis comitatum & ministros mensæ regiae, aliorumque munerum aulicorum, profanos praesertim iurisdictione, censura, & animaduersio: eoque gestat is in publicis conuentibus, & regi in propatulum prodeunti praefert erectum sceptrum ligneum, siue baculum. Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco distincti, sed potestate & munere exaequati, diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, & alijs scripturis regijs conscribendis atque signandis, quæque ad eum mittun-

Cancellarij
& Vicecancellarij officia.

mittuntur accipiendis, & legendis præ-
 sunt. Itaque in potestate sua habent sig-
 na regia, Cancellarius quidem maius,
 Vicecancellarius verò minus. Autho-
 ritas eorum eorumque patet, vt multa
 inconsulto principe signare: quæ verò
 contra leges esse videntur, iubenti illi
 negare possint. Dant etiam responsa
 regio nomine, & quibus de rebus con-
 siliium haberi debet in Senatu propo-
 nunt: denique senatus consulta, regiaq;
 & comitialia placita ac decreta literis
 mandant, & in publicum edunt. Sunt
 etiam ij cognitores priuatarum queri-
 moniarum, & prouocationum ab vr-
 banis & oppidanis, præfectorumque
 iudicijs, ad regium tribunal deuoluta-
 rum: Secretarijs, scribis, sacerdotibus,
 concionatoribus, & cantoribus aulicis
 ceremonijsque ecclesiasticis moderan-
 tur: is præsertim qui est de sacro ordine
 Lege enim, quamuis non antiqua, al-
 terutrum ex ijs sacri, alterum profani
 ordinis esse oportet, cum antiquitus
 soli ferè sacerdotes eo numere funge-
 rentur. Sunt autem ij in proxima expe-
 ctatione honorum sui vterq; ordinis.

Sed neque sacerdoti cum episcopa, exceptis Præmisliensi, Culmensi, Chelmensi, & Camenecensi, neque profano siue seculari cum vlllo palatinatu vel Castellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conuiuentiam: Est autem vsitatum, vt de Vicecancellario fiat Cancellarius propter loci & sententiæ dicendæ prærogatiuam. Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim promus

Thesaurarij officium.
Regni symbola.

& condus thesauri regij, symbolorum siue insignium regni, quæ sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius, suppellectilis & redituū regionū, scripturarumq; & monumentorū publicorum: author & moderator quorumvis questorū, curatorū, atq; dispensatorū principis, & rationū reddendarū exactor, monetariæ officinæ magister, stipendiatorū tam militariū, quàm aulicorū solutor: reddendæ principi rationi obnoxius. De Marescalco curiæ, & præfectis, referendarijs, & secretarijs dicemus postea.

Duces exercitus siue capitanei.

Numerantur etiã inter Magistrat⁹ & officiales regni, duo duces exerciti⁹: quorū alter generalis & suprem⁹ exercituū regni

Officiales
seu magi-
stratus ter-
restres.

qui dapibus apparandis & cocis regijs
præst. Et certè aut ijdē sunt terrestres
Cracouiensis satrapia, aut ea sola de
omnibus nullos habet. Itaque nos quo-
que de sententia peritiorum inter ter-
restres honores & magistratus eorum
officia exponemus. Dicuntur autem
terrestres honores & magistratus, qui
nō vniuersi regni, sed terrarum atque
satrapiarum sunt peculiare. Officia
terrestria vulgò appellantur: & his qui
præditi sunt, officiales terrestres. Sunt
autem ij Succamerarius, Capitaneus,
gladifer, vexillifer, pincerna, suppincer-
na, incisor, subdapifer, dapifer, tribu-
nus, iudex, subiudex, notarius, thesaur-
rarius, venator, agaso siue equorum
curator. Habentque certas suas functio-
nes siue curationes antiquitus in sua
quisque satrapia siue tractu, ac terra, vt
vulgò loquuntur: quarum quælibet o-
lim, discripto in multos dominatus
regno suum ducem habuit. Ei⁹ autem
hi fuerunt administri peculiare. Nunc
magna pars solum nomen nudumque
honorem retinent. Quales sunt gladi-
feri, pincernæ, suppincernæ, incisores,
dapiferi

dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarij: nisi quòd in extraordinarijs iudicijs, quas commissiones vocant, regijs mandatis subseruiunt, & in colloquijs assident. Tametsi etiam nunc ij peculiaribus suis muneribus fungi rectè posse existimantur in suo quisque tractu, à quo denominationem habet, quotiescum princeps adit: Nempe vt gladifer Posnaniensis in Posnaniensi satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor siue destructor mensam apponat: dapifer dapipes inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, suppincerna potus curam gerat, thesaurarius còdus ac promus pecuniæ sit ac suppellectilis eius. Cæteri sanè funguntur etiam nunc ferè suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præfert exercitui suæ satrapix: Tribunus custos est arcis in suo quisque tractu, durante bello: Itaque vacationem habet militia: Venator venationibus & sylvis præest: Agaso equitio siue armento eorum: ludex causis & controuersijs priuatis nobilitatis disceptandis & iudicandis

Gladifer.

Pincerna.

Incisor siue destructor

Dapifer.

Subdapifer

Suppincerna.

Thesaurarius.

Vexillifer

Tribunus.

Venator.

Agaso.

Ludex.

Subiudex. dicandis præsidet vnà cum subiudice:
 qui eius est socius, non vicarius, loco
 Notarius tantum inferior. Notarius scriba est &
 siue scriba. actuarius iudicij: Sed habet ipse quoq;
 in iudicijs ius dicendæ sententiæ, con-
 Succame- suctudine magis, quàm legum præscri-
 rarius. pto. Cæterum Succamerarius (vt eius
 partes postremò loco explicemus, licet
 honore omnibus his anteat) olim for-
 tassiss præfuit cubiculo & cubicularijs
 principis in sua quisque terra: Nunc
 regendis modo finibus agrorum ac
 bonorum terrestrium præest: Quem
 itidem atque iudicem, subiudicem, &
 notarium, iuratum esse oportet. Habet
 que is ad id munus obeundum vicari-
 os, & ipsos iuratos in singulis territo-
 Camerarij. rijs singulos, qui camerarij vocantur,
 sine cubicularij, propterea fortassis,
 quòd antiquitus ministri cubiculi
 prin-cipis ad id munus legabantur à
 succamerario. Nunc is eos sibi leg-
 it arbitrato suo ex equestri ordine
 eiusdem territorij, & iureiurando
 adigit, mutatque quoties vult. Cra-
 Succame- couiensis Succamerarius præ cæteris
 rarius Cra- couiensis. ca prærogatiua præditus est, vt sali-
 narum

narum eius ipsius tractus arbiter sit &
 inspector. Capitaneorum officia sta-
 tim exponemus. Caterum hi, de qui-
 bus modo egimus, non omnes in om-
 nibus satrapijs sunt, neque in singulis
 singuli. Et Cracouiensis quidem satra- Officiales
Cracouiē:
satrapia.
 pia succamerarium, gladiferum, dapi-
 ferum, tribunum, iudicem, subiudi-
 cē, & notariū habet singulos, Posnani- Posnanien
 ensis ceteros quidē habet itidē singulos
 Succamerariū verò, iudices, subiudices,
 & notarios binos. Habet enim hosce
 terra VVschouensis peculiare, quæ à
 Polonia quodam tempore seiuncta fu-
 it. Sendomiriensis satrapia ceteros qui- Sendomi-
rensis.
 dem & ipsa singulos habet, præter tri-
 bunum, quem etiam Prissouienſe
 territorium non ita pridem suum
 habere cœpit. Calissiensis item eos- Calissien:
Siradien.
 dem omnes habet singulos. Siradi-
 ensis structore & subdapifero caret:
 gladiferum, pincernam, dapiferum
 habet singulos: Succamerarios, vex-
 illiferos, iudices, & notarios bi-
 nos. Habet enim hos Velunense
 territorium suos, ex quo tem-
 pore auulsum fuit à Polonia, sicut
I 4 arbitror

arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, Maior & Minor.

- Lencicien.** Lenciciensis gladiferum, structorem & subdapiferum non habet, cæteros habet singulos. Itemque **Brestensis.** In-
Inovladislaien. ovvladislaiensis verò gladiferum vnum habet, structorem & subdapiferum nullum: Reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinensis terra peculiarem succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem, & notarium. **Ruffia** quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudices, & notarios: Nempe Leopoliensem, Præmisliensem, Sanocensem, Haliciensem, & Chelmensem: Gladiferum, structorem, & subdapiferum nullum. **Podolia** itidem nullum de his tribus: Reliquos verò singulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecensem atque Trebovliensem. **Lublinensis** satrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos, cæteros binos. **Lucouienfe** enim territorium peculiare habet succamerarium,

rarium, tribunū, iudicem, subiudicē, ^{Belfensis.}
 & notarium. Belfensis succamerarium
 vexilliferum, pincernam, dapiferum,
 iudicem, subiudicem, & notarium ha- ^{Plocensis.}
 bet singulos, cæteros non habet. Plocē-
 sis succamerarium, pincernam, dapife-
 rum, ac tribunum singulos, iudicem
 verò & subiudicem & notarios binos:
 (Habet enim hos Zavvrense territori-
 um suos) Structore ac subdapifero ca- ^{Rauensis.}
 satrapia caret. Rauensis verò structore
 item & gladifero: Subdapiferum vnū
 habet: reliquos autem ternos, territo-
 rijs distinctos, videlicet Rauensem, Go-
 stinensem, & Sochaciouensem. Maso-
 uia iudices habet vndecim, totidem
 quot territoria: Nimirum Cynensem
 Viznensem, Variuiensem, Nurensem
 Vyffegrodensem, Zacrociensem,
 Ciechanouensem, Lomzensem, O-
 strolencensem siue Zembrouiensem,
 Rozanensem, & Liuensem: Subiudices
 & notarios totidem: Succamerarios
 vno minus: Zembrouiense enim terri-
 torium eo caret: Pincernas atque dapi-
 feros octonos. Rozanense enim & Li-
 uense, atque item Zembrouiense terri-
 toria

toria hos non habent: Vexilliferum ne
 Lomzense quidem: Subdapiferum au-
 tem neque hæc ipsa, neque Nurense, ne-
 que Viffegrodense: Porrò suppincernas
 & thesaurarios totidem, quot subdapi-
 feros habet Masouia, nempe quinque:
 Suppincernã item Rauensis satrapia ha-
 bet: Brestensis verò thesaurarium: Cæ-
 teræ omnes neutrum: Magistrum culi-
 nã nulla præter Cracouiensem, si mo-
 do non regni is est. Agasonẽ nulla, præ-
 ter Russiam: Venatores solæ Cracoui-
 ensis, Posnaniensis, Siradiensis atque
 Lenciciensis singulos: Sendomiriensis
 verò & Masouitica binos: Hæc quidem
 Viznen. & Lomzensem: Illa verò Sen-
 domiriensem & Radomiensem. Habent
 & Osuenciensis & Zatoriensis terræ
 suos iudices singulos: Habet etiam Se-
 uerensis ab episcopo. Cæterorum ter-
 restriũ magistratuũ nullũ habet Silesia,
 præfectis siue capitaneis exceptis: De
 quibus iam dicendum est. Capitaneus,
 quem præfectum rectè dixerimus ad-
 dito nomine arcis, cui præest, custos est
 ac defensor non solũ arcis regię verũ
 etiã pacis atque tranquillitatis publicæ
 in

Capitanei
 siue præfe-
 cti.

in sua quisque præfectura, quam à vi-
 tutam debet præstare & vindicare, &
 furibus latronibusque repurgare. Ita-
 que iurisdictionem coercionemque
 habet latè patentem, non modo in a-
 grestes & oppidanos, verumetiam in
 equestris ordinis homines: Qua de re
 accuratius suo loco tractabimus. Ad-
 hæc omnium aliorum iudicum, eccle-
 siasticorum iuxta ac profanorum sen-
 tentias ad extremum executioni man-
 dat, si executores alij nolint, vel non
 proficiant. Gerit etiam curam com-
 modorum & reddituum principis, qui
 ex re familiari, accensibus & pensioni-
 bus oppidanorum & agrestium proue-
 niunt. Et omnino arces, & ville, seu ru-
 stica prædia cum suis sartis tectis, & op-
 pida pagi que principis in ditione præ-
 fectorum sunt. Solus omnium Craco-
 niensis præfectus licet amplissimam
 iurisdictionem habeat, tamen sartor-
 um tectorum arcis, & reddituum
 principis curam non habet. Est enim
 magnus procurator eius arcis, qui
 vtrunque hoc onus sustinet. Nam
 Posnaniensis præfectus licet maiores
 ctiam

Cracouiē.
 præfecti
 priuilegiū.

Magnus
 procurator
 arcis Cra-
 couiensis.

Maioris Po-
loniae ge-
neralis Ca-
pitaneus.

etiam praerogativas & iurisdictionem
in tota maiore Polonia obtineat, atque
ob id generalis maioris Poloniae capi-
taneus vocitetur, curat tamen facta te-
cta arcis Posnaniensis duntaxat, & redi-
tus regios eiusdem territorij. Caetera e-
nim territoria iurisdictioni eius sub-
iecta, habent ferè suos curatores, quos
etiam minus propriè praefectos appel-
lamus: de quibus post agemus. Oportet
autem praefectum esse equestris ordinis
agros & fundos proprios in ea ipsa pre-
fectura, cui praeficitur, habentem. Neq;
externo autem, neque regio vel ducali
genere ortu conferri praefecturam fas
est. Nec duas cuiquam habere licet: Ac
ne vnam quidem, primariam duntaxat
& iurisdictione praeditam, cum prima-
ria Castellania vel Palatinatu eiusdem
sattrapiae, Posnaniensi & Cracoviensi
exceptis: In quibus non idem ius est. Ne
Silesiae quidem cadunt sub hanc legem.
Habet praefectus quilibet suum vicari-
um, quem Vicecapitaneum vel bur-
grabium vulgò vocant: Nos suppraefec-
tum fortassis non ineptè dixerimus,
penes quem est vicaria praefecturae to-
tius

De praefe-
cturis leges

Vicecapi-
taneus.

tius potestas, & rerum iudicatarum executio. Habet & alterum administrum statuorum, ac certis temporibus peragi solitorum iudiciorum, quem iudicem castrensem dicunt. Vtrunque arbitratu suo creat & abdicat: Sed vtrunque iuratum itidem, atque ipsum præfectum, & ex equestri ordine esse, certa que bona terrestria in ea ipsa præfectura habere oportet. Nec eundem iudicem & super præfectum, terrestrem ve & castrensem iudicem esse fas est. Habet item præfectura quæque actuarium iuratum, quæ notarium castrensem nominat. Non sunt autem satrapijs, verum in arcibus ac territorijs ferè, quæ districtus vocantur distinctæ præfecturæ: Nonnullæ etiam complura territoria in se complectuntur. Sunt verò hæc totius Poloniæ præfecturæ: In maiore quidem Polonia vnicæ generalis, Posnaniense, Costense, VVschouen. Calissiensense, Gnesnense, Pysdrense, Coninense, Keinense, & Naclenense territoria complexa: In minore autem Craconiensis, quæ præter primum, alia tria territoria, videlicet Profouienense, Xianzense, & Lelouienense in

Iudex castrensis.

Notarius castrensis.

Præfecturæ totius Poloniæ.

se continet. Præter eam sunt, Sandecensis & Biectenſis præfecturæ cum iurisdictione. In Sendomiriensi verò satrapia sunt: Sendomiriensis, Radomiensis (Stenzicense quoque territorium dudum complexa,) quod iam peculiarem præfectum habet. Corcinenſis, quæ & nouæ ciuitatis dicitur, Chencinenſis, Opocinenſis, Pilsnenſis. In Lublinensi eiusdem nominis præfectura est, & Lucouienſis. In Siradiensi Siradienſis, quæ Schadcouienſe quoque & Radomſcēſe & Potricouienſe territoria annexa habet: Velunenſis item & Oſtreſſouienſis. In Lencienſi vnica est, tria habens territoria, nimirum Lencienſe, Brezinenſe, & Orlouienſe. In Cuiavia Breſtenſis, Crūſuicienſe item & Coualienſe, & Prædecenſe territoria adiuncta habēs: In iſſvladiſlauenſis cum annexo Bydgostiēſi territorio: & Bobrovnicēſis, Dobrinēſe, Ripinēſe & Libnēſe territoria cōplexa. In Ruſſia Leopoliēſis, Premiiſienſis, Sanocenſis, Haliciēſis, Chelmenſis, & Craſnoſtauienſis. In Podolia Camenecenſis atq; Trebovlienſis. In Belſenſi ſatrapia Belſenſis, Buſcenſis, Grodlenſis.

Grodleſis, & Graboecenſis. In Plocenſi
 vnica cū trib⁹ alijs territorijs, Zauvcre-
 ſi, Mlauēſi, Srenēſi ſiue & Srenſenſi. In
 Maſouia Cynnenſis, Viznenſis, Varſa-
 uienſis, cui Nurenſe quoque territori-
 um parer, Vyſlegrodenſis & acrocimen-
 ſis, Ciechanouienſis, Lomzenſis, Ro-
 zanenſis (in qua eſt & Macouienſe ter-
 ritorium) & Liuenſis. In Raueniſi verò
 ſatrapia tres præfecturæ ſunt, Raueniſis,
 Goſtinenſis, & Sochaciouienſis. In Si-
 leſia ſunt Oſuenciemenſis & Zatorien-
 ſis. Præter has præfecturas ſunt & alie præfecturæ
 de ſuperioribus ferè detractæ, quæ pe-
 culiariter, quamuis minus lotine, tenu-
 ta, earumque præfecti tenutarij vulgò
 vocantur: qui partim non habent ſua
 territoria, partim habent, verum ſine
 vlla iuriſdictione in nobilitatem. Nam
 ea eſt penes veros præfectos, quibus ea
 tenutæ volūrate Regia propter utilita-
 tē, vel aliqua alia de cauſa detractę ſunt
 Sūt autem ij tenutarij curatores modo
 regionū prædiorū atque redditū, & ca-
 ſtellorū plebisq; ſubiectę, non diſſimili
 conditione magni procuratoris arcis
 Cracouiēſis. In ijs leges eę, quę de præfe-
 cturis

Præfecturę
 ſine iuriſ-
 dictione, ſi
 ue tenuta.

Præfectorum
re-
ditus & ad-
ministra-
tio.

Curis quidē cōmemorate sunt, locū nō
habent. Omnium autem præfecturarum
reditus partim ex agricultura, & re pec-
cuaria, partim è molis frumentarijs &
syluis, partim è censibus & pensionibus
agrestium & oppidanorum proueni-
unt, & vel certo pacto præfectis locan-
tur à principe, vel eorum fidei com-
mittuntur, ita vt rationibus reddendis
obnoxij sint. Condonantur etiam in-
terdum ob eximia merita. Oppignora-
ri quoque præfecturas non inusitatum
est, eas præsertim, quæ iurisdictione ca-
rent, quæque non sunt primariae cuius-
que satrapie. Sed ita demum id legiti-
mum est, si rata reddituum portio quo-
tannis de capite deducatur. Quod cum
in desuetudinem abiisset superiori tem-
pore, comitorum decreto nunc reuo-
catum est. In ijs verò præfecturis, quæ
iurisdictionem habent, si vsus reipubl.
oppignerationem requirat, etiam af-
sensu senatus comitali opus est. Sola
Sendomiriensis priuilegiū quodam
neque oppignerari, neque locari per-
petua locatione potest. Habent & episcopi,
& proceres, atque equites locuple-
tiores

Sendomi-
riensis præ-
fecturæ
priuilegiū.
Præfecti a-
lij præter
regios.

tiores nonnulli arces & præfectos suos: Sed hoc nomine principi nequaquam obnoxios. Habet arx Cracouiensis peculiariter decem custodes, qui burgrabij, sumpto à Germanis vocabulo, appellantur, sine vlla potestate, præfecti authoritati obnoxios: Qui pacis iuxta ac belli tempore nocturnas, atque etiã diurnas, quando opus est, excubias per se, vel per ministros suos seruant: Habent quæ militiæ vacationem: & eo nomine ambitur id munus à multis, & à rege confertur. Salinæ & alia metalla habent suos curatores & ministros iuratos, & rationibus reddendis obnoxios. Præest autem salinis Bochnensibus & Veliscensibus, earumque ministris & operis vnus salinator, quem Zupparium Cracouensem vocant. Russicis item vnus, quem Russicum appellant. Et est honorata hæc vtraque curatio. Sed neque in regni, neque in curiæ, neque in terrestribus magistratibus numeratur: Quemadmodum neque telonei, siue questores teloniorum, neque tributorum atque exactio-
 nū publicarum exactores. Et ij verò vtri-
 que

Burgrabij
 Cracouien-
 ses.

Zupparij
 siue salina-
 tores.

Telonæi

Exactores
tributorū.

Notarius
thesauri.

Scriba ca-
strensis.

Officia cu-
riae.

que rationibus reddēdis obnoxij sunt, Telonæ quidem, si non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terrestriū magistratum conijcere libuit, propterea quòd eorum curationes ad præfectorū officia nonnihil accedunt. Scribam quoque siue notarium thesauri regij nihil vetat his adijcere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestem vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum. Sunt etiam à terrestribus magistratibus non multum diuersa ministeria quædā in aula principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administri terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognomines) quotidianis ministerijs in aula principis funguntur, fidemque suam principi ad suum quisque ministerium iureiurando obstringunt, Sunt autem ij: Marescalcus, Thesaurarius, seu Vicethesaurarius, Succamerarius, Referendarij duo, pincerna, structor mensæ, subdapi-fer,

fer, dapifer, magister culinæ, & præfē-
 ſus curruum. Nuper etiam his
 accedere, Vexillifer, aductor aulicæ
 militiæ. Qui omnes addito nomine
 curiæ, à superioribus magistratibus
 & officialibus cognominibus suis di-
 ſtinguuntur: Nempe vt Mareſcalcus
 curiæ, theſaurarius curiæ, atque
 eodem modo alij dicantur. Nec ^{Secretarioꝝ}
 ſuo an & Secretarij in hunc ordi- ^{ũ officia,}
 nem referri debeant, licet nullum
 peculiare certumque munus attri-
 butum habeant, ſed ad nutum prin-
 cipis præſto ſint in obeundis eius no-
 mine legationibus, in ſcriptioni-
 bus & lectionibus publicarum &
 Regiarum ſcripturarum, in accien-
 dis ac deducendis ad regem, vel in ſena-
 tũ illuſtribus hoſpitibus & legatis prin-
 cipũ, in exquirẽdis & referendis ſenten-
 tijs agrotorũ, & à cõſilio abſentiũ pri-
 mariorũ ſenatorũ, in recognoscendis
 pro principe locis, factis, & cauſis con-
 trouerſis, regionũ præſertim hominũ &
 adminiſtrorũ inter ipſos, vel cũ magi-
 ſtratibꝰ ſuis, & ſi qua ſunt alia honeſta,
 & cũ dignitate cõiũcta miniſteria. Nu-
 merus

Primi Secretarij officium.

mer^o eorū cert^o non est. In his eminent v-
 nus, qui appellatur primus seu maior
 Secretarius. Is absentium Cancellarię
 præsidium vicem supplet in aula & co-
 mitatu principis: Nec tamen, vt illi, ge-
 stat signum regium, sed quoties opus
 est, petito ab ipso annulo signatorio tā
 diplomata publica, quàm epistolas ipso
 præsentē signat. Quòd si is quoque ab-
 sit, peragit ea quispiam de cæteris Secre-
 tarijs, quem princeps iusserit. Habet au-
 tem primus quoque Secretarius secun-
 dum Cancellarium & Vicecancellari-
 um prærogatiuam capeffendi honores
 publicos & magistrat^o, qui vacauerint:
 In arbitrio tamen regio positam. Habet
 & locum honoratum supra omnes of-
 ficiales terrestres & aulicos, excepto
 Marefcalco. Marefcalcus curiæ absente
 Marefcalco regni agit omnia, quæ illius
 muneris sunt: A præsentē etiam socius
 adhiberi solet ac debet ad ea, quæ sunt
 maioris momenti peragenda, præfert-
 que cum eò pariter principi erectum
 sceptrum. Thesaurarius item Thesau-
 rarij regni absentis vices gerit, adhibe-
 turque & ipse à præsentē ad pleraque
 omnia

Marefcalci curiæ.

Thesaurarij curiæ.

omnia. Succamerarius, est magister cubiculi atque cubiculariorum puerorū, aliorumque domesticorum principis administratorum: Sub cuius potestate est suppellex ad lectum & cubiculum principis, cultumque corporis pertinet. Ianitoribus quoque idem præest. Referendarij, supplicum libellorum magistri sunt, & querimonijs hominū audiendis, Cancellariæque, vt verbo legis vtamur, referendis præsumunt. Quinetiam in litibus vrbis disceptandis præsto sunt eidem Cancellariæ, eiusque permissu exponunt regi cum consilio causas & controuersias litigantium. Nuper adeò sententias quoque rogari cœperunt in regijs iudicijs. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductores copiarū, magistri stabuli, magistri culinæ, & præfecti curruū quæ sint officia, ipsa eorū nomina satis ostendunt. Cæterorum munera iam sunt explicata in terrestribus officijs & curationibus. Eadem enim sunt horum, atque illorum: Sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuiusque satrapia siue terra. Hęc autem omnia

Alia mini-
steria auli
ca.

nia honorata sunt ministeria : Minus illa, interioris cubiculi seruatoris, curatoris lecti, atque dispensatoris. Cæterū stipendiarij & aulici principis equites, Concionatores, & sacrifici, quamvis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: Multò minus stipatores siue satellites, cubicularijque, & pueri: Sed perpetui sunt administri principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quouis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur sacris quotiè præsentè rege, Canunt etiam festis diebus, benedictionesque & gratiarum actiones ritu Christiano ad mensam eius peragunt. Concinator sacris concionibus fungitur. Aulici verò (sic enim vocantur) equites, equis stipendiamerent, præsidij honorisque regij causa, & equestrem eum vel currulem equestres ferè comitantur. Qui equitatus numerosus est atque splendidus, nobili iuuentute constans. In qua sunt complures magistratibus & officijs non modo aulicis, verum etiam terrestribus præditi. Ei verò Marsalci moderantur. Cæteri ministri non habent necesse

Aulici e-
quites.

esse equos alere. Itaque pedestres procedentem in publicum principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, ut equites quoque aulici pedestres equestrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus ij, qui equis non merent, vel regijs, vel oppidatim suppeditatis, vel conductitijs equis aut curribus vehuntur.

Ex his stipatores, praesidij causa sunt circum principem: Quod tamen recens est in Polonia: sed auget maiestatem

Stipatores
sive satellites.

principis. Cubicularij & pueri prosto sunt ad quaevis domestica ministeria.

Cubicularij & pueri

Sed cubiculariorum peculiaris usus est

in accedendis in senatum & ad regem consiliarijs, & perferendis quoquo versus,

literis, mandatis, edictisque regijs. Quae ad rem oppidatim & vicatim eis mandato principis equi subministrantur:

Curus publicus seu poduodae

Quae subuectiones, & lingua vernacula poduodae vocantur: Cursum publicum latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt, stipatores praelongis securibus

more peditum Germanorum armati latera eius cingunt, Cubicularij vero cum

pueris

pueris subsequuntur: Sed ita, vt & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularij puerique episcopis ac secretarijs ecclesiastici ordinis proxima principi loca honoris causa concedant: Nisi fortè regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarij cum proceribus antecedunt: Reginam verò longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio vniuersæ aulæ & comitatus regij. Mitto enim cantores, abacustodem: mapparium, canum venaticorum curatores, dimensorum distributorum, ianitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora ministeria: Quæ magna est turba, & sumptibus principis alitur. Et quoniam omnia persequimur: Volumus quidem certè: habet etiam regina suum comitatum, nec modo puellarum & matronarum, quæ in gynæceo sunt, sed etiam puerorum cubiculariorum, & aulicorum, & in his peculiare administratores siue officiales. In primis magistrum curiæ, qui omnibus præest, Reginamque procedentem cum sceptro antecedit: & magistratram

Viliora ministeria.

Reginæ comitatus

Magister curiæ.

stram curiæ, matronam gynæceo moderantem: Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cuius sunt munera, literas nomine reginæ conscribere, & signare, & legere, & compellantibus eam responsa dare. Quod quidem nescio an eum magistro curiæ commune habeat. Est autem & hic discrimen inter Cancellarium & secretarium, quòd hic nõ gestat signum reginæ, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet regina etiam thesaurarium suum, & pincernam siue pocillatorem, & structorem mensæ, & subdapiferum, & dapiferum, & culinæ ac stabuli magistrum singulos: Itemque dispensatorem abaci custodem, mapparium, & ianitores, eodem, quo regij sunt honoris discrimine: Quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes à rege præbentur. Indidem ipsius quoque reginæ mensa instruitur, res vestiaria, mundus mulieris, & iumenta comparantur. Quod si ea regi superstes sit, vidua de suo, ac de fructibus & redditibus eorum bonorū, quæ rex ipsi dotis ac donationis propter nuptias nomine de amplissimi con-

Magistri
curiæ.
Cancellarius siue
secretarius

Admini-
stri reginæ;

Ecclesiasti-
ci honores
& magi-
stratus.

lij sententia attribuerit, sese cum vni-
uerso comitatu suo deinceps sustentat.
Atque hæc de magistratibus regni, ter-
restribus, & aulicis nobis decursa fun-
to. De ecclesiasticis magistratibus, ho-
noribus, ministerijs & curationibus,
quales sunt secundum Archiepisco-
pos & episcopos, suffraganeorum, ab-
batum, præpositorum, Decanorum,
Archidiaconorum, scholasticorum,
cantorum, custodum, cancellariorum,
vicariorum in spiritualibus, officialiũ,
commissariorum, ministrorum, prio-
rum, custodum siue. guardianorum,
pœnitentiariorum, parœcorum, quos
etiam plebanos vocant, non est operæ
precium hic nos persequi: Ne de colle-
gijs quidem, canonicorum, monacho-
rum, & monacharum, fratrum conuen-
tualium, vicariorum, psaltarum, man-
sionariorum, & si qua sunt alia. Neque
enim peculiare quicquã habent apud
Polonos præ cæteris gentibus & natio-
nibus Christianis, neq; ad rem publ. per-
tinēt, exceptis Archiepiscopis & episco-
pis, & si quibus fortè præterea peculia-
riter quædã rei publ. munera, quorũ su-
perius

perius mentionē fecimus, mādatur. Magnus tamē, ut par est, honoreis & omnibus sacerdotibus habetur solo sacerdotij nomine: Maior etiā olim habebatur: id quod ē vetustioribus literarū monumentis deprehēditur. Oēs autem iepiscoporum & Archiepiscoporū potestati & iurisdictioni subiecti sunt, præter, si qui pontificis maximi, cuius eximia potestas est, autoritate exempti sunt. Plebes vrbanae, oppidanæ, vicanae, & agrestes partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotijs attributæ sunt. Reguntur autē à suis quæque dominis, eorūque præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono siue ex arbitrio magis, quàm certis legibus. Quanquā nō carēt tamē suo quæque iure: Quod nō est vnius modi, quemadmodū posteriùs ostēdemus. Præter dominos autē, eorūque præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, viciatim, & pagatim suos magistratū. Ac in pagis quidē scultetū siue advocatū hæreditariū vocant, qui est quasi iudex, & defensor coloniarum: qui vel ipse, vel per vicarium suum, quem

Ecclesiastici
ordinis
dignatio.

Plebs Polo
na.

Plebei ma-
gistratus.

Scultetus
siue advo-
catus hæ-
reditarius;

&

Aduocatus & ipsum aduocatum, sed iudicialem,
iudicialis. vocant, cum adiunctis aliquot ex ara-
Scabini. torum numero scabinis (sic appellan-
 tur iudices, siue assessores iudicij) ius
 dicit. In ciuitatibus autem & oppidis &
 vicis præter hos, sunt etiam consules.
Consules Ita vocamus eos, qui à veteribus decu-
siue decu- riones appellantur: penes quos est ciui-
tionum. tatis cuiusquam gubernatio & custo-
 dia: in delinquentes animaduersio: pu-
 blicorum commodorum administra-
 tio, curaque ædificiorum & sartorum
Magister tectorum publicorum. Inter eos autem
ciuium. vnus præsidet magister ciuium, quem
 vulgò pro consulem vocitant, qui eos,
 quoties opus est, conuocat, & in consi-
 lium adhibet. Nam leuiora sine illis ip-
 se gerit. Consul non idem est vbiq;
Magistri numerus. Habent item singulæ opifici-
contuber- societates & contubernia in qualibet
niorum. ciuitate & oppido suos magistrōs, &
 his adiunctos aliquot seniores. In ma-
Ædiles- ioribus vrbibus sunt etiam ædiles vn^o
 & alter de numero decurionum dele-
 cti, pecuniæ publicæ quæstores, & sar-
 torum tectorum curatores. In oppidis
 verò & vicis communiter hæc à decu-
 rionibus

rionibus curantur. Hos magistratus in
 oppidis præsertim, iuratos esse oportet,
 præter aduocatos hæreditarios. Nullos
 autem communes magistratus pagi
 inter se, neque ciuitates habent. Hæc de
 plebeijs magistratibus. Creandorum
 magistratum, & honorum mandan-
 dorum in Polonia non vna est ratio.
 Olim episcopi ex præscripto sacrorum
 canonum à collegijs primariorum sa-
 cerdotum, quæ capitula cathedralium
 ecclesiarum vulgò nominant, legeban-
 tur: Nunc princeps, vmbatili quadam
 electione illis relicta, aut ne relicta qui-
 dem, solus arbitrato suo edo episcopū,
 & pontifici max. commendat, (quod
 fiebat etiam à collegijs) vt eius authori-
 tate approbetur, præficiatur, & ab alijs
 episcopis consecretur. Coeperunt au-
 tem sic editi siue nominati indulgentia
 vel conniuentia quadã admitti ad
 consilia publica priusquam approben-
 tur à pontifice: Non item ad functio-
 nes sacras, & iurisdictionem ecclesiasti-
 cam, & administrationem bonorum.
 Sed à morte episcopi collegium sacrum
 distributis inter se curationibus bona
 vacantia

Magistra-
tuum creā-
dorū ratio.

Episcopo-
rū electio.

Nomina-
tio.

Oecono-
mus Guel-
nensis.

Admini-
stra tor.
Sacerdoti-
orum col-
latio,

Abbatum
electio,

Sacerdo-
tiorum col-
latio.

vacantia administrat: Excepta Guel-
nensi diœcesi, quæ peculiarem habet.
Oeconomum, etiam viuentem Archie-
piscopo. Ius autem dicit in ea iuxta ac
in alijs diœcesibus vacante sede vnus al-
iquis, quem collegium administrato-
rem temporarium renunciauerit. Ab-
batum & præpositorum eligendorum
ius collegia monachorum hæctenus re-
tinuere: Sed iam vix retinent, ab epis-
copis primû, deinde à regibus etiam la-
befactum & violatum. Ad electionem
quidem certè, Regius assensus, & epis-
copi authoritas accedat oportet. Cate-
rum in sodalitijs & conuentibus fra-
trum mendicantium neutrum horû
requiritur. Ne in inferioribus quidem
& quasi vicarijs locupletiorum mona-
steriorum curationibus, quas ferè præ-
posituras vel prioratus vocant. Præla-
ti & canonici ecclesiarum cathedra-
lium partim à pontifice max. partim
ab ipsarum episcopis alternis men-
sibus creantur. Primariorum ta-
men secundum episcopos in vnaqua-
que ecclesia prælatorum, & non-
nullorum canonicorum edendorû,
siue

siue commendandorum, &, vt vulgò loquuntur, præsentandorum ius regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem ius etiam priuatis quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in alijs quibusdam sacerdotijs. In parœcijs verò & alijs minoribus sacerdotijs vsitatum & legitimum est, vt ius edendi sit penes eos, vnde profecta est dotatio cuiusque sacerdotij, vel in quorum bonis id, prouentusque eius siti sunt, sic tamen, vt penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, dijudicatio. Quod de illis quoque qui à rege, vel alio quoquam profano commendantur, siue præsentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni vsitato iuri pontificio nomine, collatores etiam vulgò, qui ius hoc edendi, sine præsentandi habent: Quibus inuitis obtrudi sacerdotem siue beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi ij sese

se se indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimum vti eo neglexerint. Obtruso, poena est proscripio. Quæ sic obiter, & præter institutum propemodum hic nobis perstricta sunt. Ad proprios reipubl. Polonæ magistratus reuertamur. Palatinos & Castellanos, & reliquum omnem Senatum regni princeps legit, & iureiurando obstringit sibi & regno siue reipubl. Idem confert præfecturas, cæterosque omnes magistratus, honores & ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, vt non nisi in comitijs renuncietur. In iudice verò & subiudice, & scriba siue notario terrestribus ita est adstricta legibus potestas principis, vt nobilitas eius satrapia siue territorij, cuius iudex, vel subiudex, vel scriba decessit, conuentu instituto auctore & præside palatino, quatuor patres familias equites eligat: de quibus princeps vnum, quem vult in locum vacantem surroget. Abrogari verò magistratus, aut honor vllus nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitum diminutionem, hoc est, libertatis, ciuitatisue,

Senatus & magistratum equestrium creandorum ratio,

Iudicis, sub iudicis, & notarij electio.

Magistratus & honores perpetui.

tisue, siue nobilitatis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium magistratum honoremue adeptus sit, quem cū priori retinere iure non possit. Ipse se quisque abdicare arbitrato suo potest. Præfectura, & metallorum, teloniorumquæ curatione princeps amouere quemlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate cauerit, vt ad certum tempus, vel quoad vixerit amoueri nequeat. Aulico item magistratu & ministerio amoueri quæque regi licet. Non temerè tamen id facit, nec ferè sine nota ignominia: nisi lex iubeat. Exactores tributorū annui ferè creantur à rege, vel comitali placito. Plebeios magistratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipsi sibi ciues et oppidani legunt, præter Cracouiam, vbi Palatinus ius legendi senatus habet: abrogandi non habet: Nec nisi morte, aut maxima mediaue captis diminitione honoris amittitur: ex omni etiam numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, Palatinus rebus gerendis præficit, quos præfidentes vocant: de quibus cer-

Plebeiorū
magistratu
um creatio

Cracouien
sis consulū
creatio.

to ordine singuli fiunt magistri ciu-
um in sex hebdomadas. Nec multum
diuersa est ratio consulum in alijs qui-
busdam ciuitatibus & oppidis: Nisi quod
praefecti in sua quisque ditionis oppido
vnum aut alterum legendi facultatem
habent. Cazimirae, Clepariae, & Proffo-
uiae magnus procurator arcis Craco-
uiensis, cum in legendis consulibus, tum
in alijs rebus praefecti vicem obtinet.
Idem aduocatum & scabinos iuris su-
premi Theutonici siue Magdeburgen-
sis legit. Caeteros autem scabinos, ipsi
consules siue decuriones in sua qui-
que ciuitate & oppido legunt, & sacra-
mento adigunt. Cracouiae aduocatum
quoque iudicalem. Caeterum Sculte-
tus siue aduocatus hereditarius in quo-
uis oppido, vico atque pago semel a do-
mino constitutus, magistratum hunc, ob-
noxium ipsi domino ad equestre mi-
nisterium, rei publicae ad expediti-
onem bellicam, etiam ad haereditas trans-
mittit. Quin & in externum transfer-
re assentiente domino potest. Est ta-
men ius fasque domino amouere scul-
tetum, & aduocatum hereditarium contumacem
aut

Indicum
iuris sup^c
mi creatio

Scultetus
siue aduo-
catus haer-
editarius.

aut inutilem, persoluto ipsi precio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum æstimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme & priuatione dignum is commiserit. Quo quidem iure multi sic abuti cœpere ad augēda commoda sua, vt scultetis & aduocatis hæreditarijs sine vlla culpa eiectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædijs suis adiunxerint, iudicijs verò iudiciales aduocatos arbitrato suo præficient. Reditus magistratuum regni exigui, ^{Reditus magistratuum} terrestrium verò & aulicorum nulli ferè sunt. Ne urbanorum quidem & oppidanorum, & agrestium vlli ferè certi sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerunque consectantur. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ iudicibus iudiciorumque administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris

Episcoporum
& aliorum
sacerdotum
reditus.

& prædijs, partim è salinis, vel telonijs, siue alijs quibusdã pensionibus à principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli per amplos habent, vnde non modo ipsi commodè & cum dignitate viuere, & senatoria munera lautè sustinere, verum etiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & ministros suos rectè alere ac tueri, & omnem cultum diuinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subuenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & alijs quibusdã pensionibus postea vel cumultas, vel commutatas: indeque cum alijs quibuslibet sacrorum ministris, tam parocis, prælatis, & canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, & territoria, partim prætorum itidem principum & regum, partim priuatorum munificentiâ adiecta. Ne abbatum quidem, ac cæterorum sacerdotum, primariorum præser-

Prætorum
Pol. diuin
cultus au-
gendi stu-
dium.

præfertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam parœcorum pijs & honestis vsibus male prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliunde bona, censu sue sacerdotijs adiungendo, templorumque splendorem, ædificiorum atque donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum diuinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis maiorum legibus ac principum benignitate immunia sunt à plerisque omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisque rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas inuaditur longè maiore auaritiæ repacitatisque infamia, quam egestatis releuatione. Multi tamen ex hoc ordine nul-

Benignitas
Dei in pios.

Iudicia.

Ecclesiasti-
ca iudicia.Ecclesiasti-
ci fori cau-
sa.

los habent certos redditus: sed partim Episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendijs, partim cæteræ multitudinis quotidiana beneficentia & quasi stipe vitam sustentant. Quales ferè sunt etiam ij, qui vocantur mendicantium conventus, siue collegia. Sed nos honorum & magistratum omnifermè ratione explicata, ad iudicia trãseamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebeij obnoxij sunt aliquatenus in ijs præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumue sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: Quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his aduerfantur de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, scœnore, sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgò vocant: Item quæ de decimis, & fundis, & quibusvis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cæde, &

& iniuria sacris initiato homini, reiue,
 aut loco sacro, seu sacerdoti, fundo il-
 lata. Adhæc de iure patrocinijs siue pa-
 tronatus, quod vocant, & de sacerdoti-
 orum iure quæuis controuersia, item-
 que de iure matrimonij & natalium,
 & de miserabilium egentiumque per-
 sonarum iniurijs, quæ uel ex obligatio-
 ne in foro ecclesiastico facta, oriuntur.
 Testamentariæ causæ profanorum ho-
 minum in hoc æquè ac profanis foris
 disceptantur, dummodo extra iudici-
 um testamenta sint condita. Aliter e-
 nim, in eo foro disceptantur, in quo
 sunt condita. Nisi quid forte legatum
 sit pietatis ergò, & ad piam causam, ut
 vulgò loquuntur, hoc est, templis, ec-
 clesiarumue ministris aut egenis: Quæ
 causa propria est ecclesiastici iudicij.
 Est autem iudiciorum ecclesiasticorū iudices ec-
 clesiastici
 summa penes episcopos: quorum vi-
 ces gerunt ij, quos vocant vicarios
 in spiritualibus, Cancellarij, & offi-
 ciales: Inter quos vnus, qui est
 primarius, generalis appellatur:
 Cæteri foranei. Ab episcopis, co-
 rumque vices gerentibus, prouoca-

Archiepif-
copi Gnef-
nenfis iu-
rifdictio.

tio est ad Archiepiscopos: Et ad Gnef-
nensem quidem ab ipso etiam Leopoli-
ensi Archiepiscopo: Idque eo nomine,
quod ille est legatus perpetuus, siue, vt
vulgò loquuntur, natus sedis apostoli-
cæ. Pertinent autem ad eius prouinci-
am hi Episcopi: Cracouiensis, VVladi-
slauiensis, Posnaniensis, & Plocensis in
Polonia, VVratislaviensis in Silesia Bo-
ëmiciæ ditionis: Lubuffensis in Mar-
chia Brandeburgen. Vilnensis in Lith-
uania: & Mednicensis in Samogitia: O-
lion Culmensis quoque in Prussia, &
Camenensis in Pomerania sub eo fue-
re. Sed auolsi sunt postea. Ad Leopoli-
ensem verò, Præmisliensis, Chelmen-
sis, Camenecensis, Lucensis, siue Luce-
oriensis, atque Kiouiensis. Extrema
tandem prouocatio est ad pontificem
max. antiquissimo Christianæ religio-
nis instituto. Omnes autem iudices ec-
clesiastici iudicant, siue adeò iudicare
debent è præscripto ecclesiasticorum
& pontificiorum canonum: Et præter
diras siue censuras & interdicta eccle-
siastica, habent ius quoddam coercendi
fontes, in sui quidem ordinis homines
laxius,

Executio
rorum iu-
dicatarum
ab ecclesi-
asticis iu-
dicibus.

laxius, in profanos autem restrictius, ita
 ut contra hos ad executionem rerum
 iudicatarum, urbanorum, ac terrestri-
 um magistratum opem ad extremū
 implorasse necesse habeant. Nec iure
 eis deesse possunt, aut debent. Habent ^{Terrestria}
 & profani inter se nobiles iuxta ac ple- ^{iudicia.}
 beij sua iudicia: quibus sacris initiatum
 aut sacerdotio præditum præesse non
 licet. Ac nobilitas quidem terrestribus
 iudicijs peculiariter subest: quæ à iudi-
 ce, subiudice, & notario terrestribus
 exercentur, alibi quidem quater, aibi
 sexies quotannis, alibi verò singulis
 mensibus: Nisi fortè iudex, subiudex,
 aut notarius desit: aut bellica expedi-
 tio, vel comitia, colloquiaue (de qui-
 bus paulò post dicemus) interueniant.
 Tunc enim silent iudicia nobilitatis,
 non terrestria modo, sed & alia. Sunt
 autem in qualibet satrapia siue palati-
 natu certa oppida, in quibus ius hoc
 dicitur nobilitati, in eo ipso territorio
 bona agrosque habenti. Nec euocari
 quenquam è suo territorio licet, nisi
 ipse certa obligatione nominatim ab
 hac prærogatiua recesserit. Cæterum

Judiciorū
terrestrū
loca.

qui nulla habet bona terrestria, conueniri hoc iure non potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, & adscriptitij alieni profugi, cæsi, vel vulnerati: aut si vlllo alio, quā sacerdotij nomine bona terrestria possideat. Oppida verò ac territoria iudiciaria hæc sunt: In Cracouiensi quidē satrapia Cracouiensis arx, Prossouia, Xianzum, Lelouia, Biezzum, Cichouia, In quo oppido & Sandecense territorium iudicatur: In Posnaniensi, Posnana, Costenum, & VVschona: In Sēdomiriensi, Sēdomiria, Radomia, Opocinum, Cencini, Vislicia, Pilsna: In Calissienti, Calissia, Gnezna, Pyzdri, Coninum, Kcina, Naclum: In Siradiensi, Siradia, Schadcouia, Petricouia, Radomsci, Item Velunia & Ostressouia: In Lenciciensi, Lencicia, Brezini, & Orlouia: In Brestensi, Breste, Crusuicia, Conale, & Prædecia: In Inouvladislaviensi, eiusdem nominis oppidum, & Bydgoſtia: itēque Dobrinū, Ripinū, & Lipnum: In Russica Leopoldis, Præmislia, Sanocu, Halitia, & Chelma: In Podolica, Camenecia, ac Trebovvia:

lia: In Lublinensi, Lublinum, & Luco-
 uia: In Belsensi, Belsum, Buscum Grod-
 lum: In Plocensi, Ploscum, Plonscum,
 Pielscum, Raciāzum, Zaverze, Mla-
 vva ac Srensium: In Masoniua, Cyr-
 cum, Vizna, Varſauia, Nur, Viſſegra-
 dum, Zacroimum, Ciechanouia, Lō-
 za, Zembrouia, Rozanum, & Liua: In
 Rauensi Raua, Gostinium & Sochacio-
 uia. In Silesia verò Ofuencimense &
 Zatoriense territoria suos vtrunque
 peculiare habet iudices, qui cum de-
 lectis de nobilitate ius dicunt, præſto
 præſidente. Ad eundem modum &
 Seueriensis Episcopi Cracouiensis di-
 ctio suam habet. Olim in Silesia ipsi du-
 ces in sua quisque ditione iudicij præ-
 fidebant. His iudicij disceptantur ple-
 ræque omnes causæ nobilitatis priuatæ
 ac ciuiles, quemadmodum loquun-
 tur iureconfulti, ac ciuilitè institutæ.
 Regūdorū finīū controuersia hoc ipso
 quidem iudicio primū disceptatur in-
 ter equites, vel inter equitē & sacerdo-
 tem: Sed ad extremū ad Succamerariū
 terrestrem remittitur: Qui in rem præ-
 sentē veniens, ipse per se vel per vicari-
 um

Terrestris
 iudicij cau-
 (æ)

Succame-
 rarij iudici-
 um

um suum camerarium illius territorij
 eum definit, certisq̄ue metis atque sig-
 nis fines controuersos designat. Atque
 hæc est vnica Succamerariorum iuris-
 dictio. Cæterum si cum regijs bonis e-
 quiti sit controuersia, non apud terre-
 stre & Succamerarij iudicium ea dis-
 ceptatur, Sed princeps equite postulan-
 te edit recuperatores aliquor de senatu
 ac terrestribus magistratibus siue offi-
 cialibus eius satrapia, in qua est contro-
 uersia: quos commissarios appellamus.
 Inter quos etiam Succamerarius esse
 solet, Qui in rem præsentem venientes
 iudicium id peragunt. Idem fit, si sacer-
 dotalis fundus & ager cum regio con-
 trouersos fines habeat: Nisi quod epis-
 copus quoque eius dioceseos editis à
 principe recuperatoribus vnum aut al-
 terum de suis adiungit. Eademque ra-
 tio est petendi recuperatores à princi-
 pe in causa hereditatis, siue di-
 uidendæ hæreditatis inter fratres &
 propinquos. Quamquam hoc iudiciũ
 etiam præfectus exercere potest. Cri-
 minales verò causæ de stupro, incēdio,
 latrocinio, & vi armata alienis ædibus
 illata

Commissa-
 rialia iud.-
 cia.

Capitaneo
 rum seu
 præfectoriũ
 iurisdicção

illata ad præfectorum siue capitaneorum in sua cuiusque præfectura iudicium pertinent. Ciuiles item, quæcunque aduersus eos equites instituuntur, qui certos agros & bona terrestria nulla habent, & qui, licet habeant, obligatione tamen sua ei foro obnoxios sese fecerunt, aut merent publicastipendia, aut sacris initiato homini damnū vel iuriam intulerunt, aut alienum adscriptitium detinent, aut obstaculis denique liberam fluuij navigationem impediuerunt, aut si quis executionem rei iudicatæ prohibeat. Dicit autem ius præfectus in arce, aut alio loco publico suæ quisque præfecturæ sexta quaque septimana per se ipse, vel per vicarium suum iudicem castrensem. Atque hæ sunt iudicij castrensis causæ. Officij vero sunt, rerum iudicatarum executio: Castrense iudicium. viduarum de bonis dotalibus eiectionū, & officium & aliorum spoliatorum restitutio: Itemque in deprehensos in scelere, & recenti, vt dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam nō reddat domino repetenti: Ad hæc in turbatores conuentuum & iudiciorū, &

& qui vetitis armis vtuntur: in tolerantes censuras ecclesiasticas vltra annum in iniustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui iuripatronatus profanorum hominum derogant, aut profanos præter ius ad forum ecclesiasticum euocant, animaduersio. In quibus causis quouis tempore cuius quærenti præsto esse debet præfecti authoritas per seipsum, vel per suppræfectum suum: Cuius iurisdictio ad causas officij pertinet, si præfectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectosprehendendi, reosque iudicandi, & supplicio afficiendi ius habet præfectus & suppræfectus eius. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controuersie, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, & eæ causæ, quæ infamiae, confiscationis bonorum, vel capitis poenam (præter eas, quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de eade equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus is in comitijs demum

Regij iudicij causæ.

demum cum senatu cognoscit. Præter, si maleficium in loco domicilij principis, ipsius & sub aspectu eius patratum sit. Tunc enim, si author recenti & calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur, absque citatione princeps cum ipse per se, vel per Marsalium iudicat. De personalibus verò causis ciuilibus, aut ciuilitè institutis, quæ alioqui ad forum terrestrè vel castrense pertinent, princeps in eodem quouis loco ac tempore cum ijs, quos ad manum habet, consiliarijs citatum iudicat. Quæ citatio curialis, & post curiam vocatur. Sed eius ^{Citatio post curiam} usus ita restrictus est, vt ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium ^{Regij terni mini.} regiorum terminorum nomen habet. Vbi etiam in præfectos & administratos suorum bonorum & reddituum, quod ad munera eorum attinet, quicumque & vndeunque ij sint, princeps ipse sibi, instigatore vt vocant, officij petente, & cuius postulanti ius dicit: Ac de prouoca-

Exactores
iniusti vbi
conuenian-
tur.

Iurisdic-
tio
bellica.

Appella-
tiones seu
prouocati-
ones.

Colloquia
& genera-
les termini

prouocationibus quoque ab officio
castrensi ad se delatis cognosci. Iniustus
tributi publici exactor etiam apud epif-
copum, palatinum, vel Castellanum
loci rectè conuenitur. Belli autem &
expeditionis publicæ tempore, cum si-
lent omnia supra memorata fora, pe-
nes principem est ius omne, & iudiciū
eorum, quæ in castris & in ipsa expedi-
tione flagitiosè aut sceleratè admittun-
tur. De iniurijs quidem damnisque da-
tis in expeditione bellica palatini vel
castellani cuius querenti contra suæ
quisque satrapia, vel territorij homi-
nes ius dicunt. Si quis autem non pare-
at, principi deferunt. Ab omnibus por-
rò iudicijs nobilitatis prouocatio est
ad principem: Nisi quoddam, quæ fiunt
à terrestribus iudicijs, in collquijs ferè
prius disceptantur. Appellatur autem
colloquium, peculiare palatini cum
dignitarijs, vt vocant, ac terrestribus
magistratibus iudicium: Quod semel
quotannis autumnii tempore in quali-
bet satrapia siue palatinatu exerceri de-
bet, prouocationem à terrestribus &
castrensibus eiusdem satrapia iudicijs
disceptan-

disceptandarum causa. Quod etiam terminos generales vocant. Vbi & alienationes, & obligationes bonorū terrestrium rectè fiunt. Ab hoc itidem ad regem est prouocatio. Silesij soli colloquiorum vsus nō habent, neque principem, sed vicinorum duorum triumue principatum iudicia appellant, in eisque acquiescunt. Verum id quoque iam exolescit, pleraque omni nobilitate in ius terrestre Polonicum sese transferēte. Fuit aliquando in comitijs facta mentio instituendæ in Polonia nouæ iudicum decuriæ, quæ de omnibus prouocationibus absque prouocatione cognoscerēt, quale est in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit, summam iudiciorum cuiquā, præter principem concedere. Quo fit, ut principe plurimis & varijs iudicij dissentio, & alijs multis & grauibus tam ampli regni negocijs distracto, lites in multos annos comperendinentur, nō sine dolore & querimonia multorum præsertim augeſcente indies cupiditate hominum, nullaque aut exigua certè temerè litiganti, & prouocanti, & in-

Silesiorum
prouocatio-
nes.

Iudiciorum
comperen-
dinatio.

M

iusto

iusto iudici pœna imminente. Vnde
 capitales existunt inter necessarios quo-
 que & cognatos inimicitiae, caedes in-
 numerabiles patrantur, coactisque ho-
 minibus, & iustis propè exercitibus nõ-
 nunquam confligitur, dum offensus
 longa iudicij comperendinatione, ar-
 mis ius suum quisque persequi ac tue-
 ri contendit. Sed ad prouocationes re-
 deamus. Earum duplex est ratio. Est e-
 nim appellatio, qua inter litigantes so-
 los disceptatur, iustene an iniuste iudi-
 catum sit. Motio verò est, in qua iudex
 à quo prouocatum est, necesse habet
 tueri sententiam suam, vt si iniqua &
 legibus aduersa fuerit, ipse pudeat,
 mulcteturque. Quod tamen iam ferme
 exoleuit. Vtrobique autem Regio vel
 colloquiorum iudicio iniustum decre-
 tum rescinditur, vel corrigitur, vnter-
 laque causa disceptatur ac dijudicatur,
 etiã si ab interlocutoria sententia pro-
 uocatum sit. Tametsi non temerè ad-
 mittitur eiusmodi prouocatio. Cog-
 nitionum quoque principis de prouo-
 cationibus nõ vna est ratio. Nam de ijs,
 quae fiunt à colloquijs, nõ nisi in comiti-
 is

Appella-
 tio.
 Motio.

De prouo-
 cationibus
 vbi cogno-
 scatur.

is cum frequenti senatu cognoscit. Ad eundem modum de ijs etiam, quæ fiunt à terrestribus iudicijs. Nam de ijs quoque rectè à rege cognoscitur in comitijs, si prius ea instituantur, quàm colloquia. Itaq; indiscriminatim prouocari solet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris verè prouocationibus, quæ fiunt ab alijs iudicijs, etiam extra comitia cognoscit is cum ijs consiliarijs, quos ad manum habet, quouis tempore & loco: sed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo equitè consistere se principi necesse habet vlla ex causa exceptis fiscalibus. Tam in comitijs autem, quàm extra ea in iudicijs regijs adhibentur in consilium etiam supplicum libellorum magistri siue Referendarij: Itemq; iudex, subiudex, & notarius eius satrapiaë siue territorij in quo iudicium exercetur: præter, cum de prouocatione ab ipsorum iudicio facta cognoscitur: Habentque ij postremi omnium dictionem sententiaë. Atque his ferè foris atq; rationib⁹ nobilitatis iudicia peraguntur. Nā barbaricus ille mos, & à religionis Christianæ insti-

Referenda
rij, iudex,
subiudex,
& notarius
terrestres
in iudicijs
regijs:
Duellum,
siue singu-
lare certa-
men.

tutis alienus, prouocandi aduersariū ad
 singulare certamen, & ferro vsque ad
 necem vel deditioem de iure & iniu-
 ria, veroque & falso decernendi, nihil
 habet commune cum iudicio. Quod
 tamen nostra memoria semel tantum
 à Sigismundo rege seniore admissum
 est. Cum autem liberrimus sit nobili-
 tati Polonæ armorum vsus, ad iudiciū
 tamen terrestre & castrense, & ad co-
 mitia nemini armato venire licuit an-
 tiquitus: Nunc ea lex propemodum
 obsoleuit. Iudicatur autem nobilitas
 suis legibus, quæ paucae sunt, & consti-
 tutiones vel statuta regni vocantur,
 (Tametsi Masouij peculiaria habent)
 vel moribus, vel ex æquo & bono, siue
 ad eò iudicum opinione. Magnam au-
 tem in ijs iudicijs vim habet exemplū,
 & res in simili causa à principe iudica-
 ta. Per magnam item, ne dicam nimiam,
 iusiurandum. Magnus est etiam vsus
 preconum, quos ministeriales terre-
 stres appellant, magnaque eis fides ha-
 betur, itidem ac tabellionibus in iure
 ciuili Romano & pontificio. Sed sunt
 1) ferè illiterati, plebei, & rusticani ho-
 mines,

Statuta
 regni, &
 Masouiorū

Res iudica-
 ta.

1) reco siue
 ministeria
 lis terrestres

mines, palatini vel delegati cuiuspiam
 Regij arbitrio, nec semper exquisito
 delectu, creati. Verum in omni ferè
 functione sua vnum aut alterum equi-
 tem testem adhibeant oportet. Actori
 nulla est poena, si causa cadat, vel eam
 non prosequatur: Ac ne litis quidem
 impensas reus soluit. Reus condemna-
 tus si iudicatum non soluat, multatur ^{Executio} rerum iu-
 & pigneratur. Condemnatur autem ^{d. catarum}
 actori in ciuili causa, quancumque is
 litem iureiurando interposito aestima-
 uerit. Licet tamè iudici ante iusuran-
 dum eius aestimationem moderari. Si
 nō paruerit rei iudicatæ reus condem-
 natur in duplum: quod per lucrum ap-
 pellant: Prior enim condemnatio lu-
 crum dicitur. Si duplum ad certam di-
 em non exoluerit, præfecti regij eius
 territorij, in quo reus bona vel domi-
 cilium habet, opem actor imploret. Ex
 decreto autem præfecti bona rei possi-
 denda ei traduntur, adiecta certa mul-
 ta, quod vadium vocāt, si is prohibue-
 rit. Sin iterum id fecerit, duplicatur
 multa: Sin tertium, triplicatur, quæ
 vadia duplicata & triplicata appellantur.

tur. Quæ tamen sublata iam sunt, Et post interpositum vnum vadum, reus si pergat esse contumax, proscribitur. Proscriptus verò, si vi sese nihilominus suaque tueatur, cuncta illius præfecturæ nobilitas contra eum armatur. Ac ipse quidemprehenditur, bona verò eius à præfecto possidentur, donec de redivibus eorum non modo iudicatum, sed multæ etiam & vadia solvantur. Indicta verò causa, hoc est, non citatum, neque convictum equitem, qui modo agri aliquid habeat, præhendere nulli magistratui, ac ne principi quidem licet, præter furem à servis pœnæ interconfcios & complices ter editum, aut in maleficio quovis deprehensum, aut qui satisfacere nolit, vel non possit. Præfecto remissiori in executione rei iudicatae pœna est, abrogatio præfecturæ: Nisi fortè eam oppigneratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipsi à principe irrogatur, detrahenda de summa eius capitali, quoties officium suum nõ fecerit. Oppidanis verò & plebeis magistratibus equitè etiam in scelere deprehensum sine præfecti authoritate iudicare

Nobilium
perhensio.

Capitanei
negligen-
tis pœna.

iudicare omninò fas non est. Sed suffi-
 ciant hæc nunc de iudicijs nobilitatis.
 Neque enim omnem indiciorum ra-
 tionem & formam persequi hic nobis Plebis iudicia.
 propositum est. Habet plebs peculiaria Rusticana.
 iudicia, in pagis quidem simplicissima,
 quæ vel ab aduocatis iudicarijs, & sca-
 binis, vel à scultetis, vel à præfectis siue
 dominis, eorumue procuratoribus &
 administris sine strepitu & figura iudi-
 cij exercentur. In vrbibus verò & oppi- Vrbana.
 dis exactiora sunt: Quibus equites quo-
 que, qui in ijs domicilia & ius ciuitatis
 habent, sunt obnoxij in causis ciuili-
 bus duntaxat. Ea verò partim penes ad-
 uocatum & scabinos, partim penes de-
 curiones siue cōsules & magistratū ci-
 uium sunt, partim etiã penes magistros
 cōtuberniorū Cōsules ac magistri cōtu- Magistro-
rum contu-
berniorum
iudicia.
 berniorū sine strepitu & figura iudicij
 iudicant, hi quidē singuli cū adiūctis si-
 bi primorib⁹ siue seniorib⁹ de leuiori-
 b⁹ causis sui quisq; generis opificū: Cō- Consulum
iurisdictio
 sules verò de quib⁹ uis, Proprietatis mo-
 do & possessionis rerū soli, & hæredita-
 tis, itemq; capitalibus atq; sanguinarijs Scabinorū
iudicia.
 exceptis: Quæ ad scabinorū & aduocati iudi-

iudicium peculiariter pertinent. Parui momenti causas etiam magister civium solus cognoscit. A quo itidem, atque à magistris contuberniorum, ad confessum consulum est prouocatio. Ab his porrò ad regem. Inoleuit tamen multis in locis mos, vt prius præfectus, vel qui præfecti loco est, appelleretur. Atque inde demum ad regem prouocetur: Idque de regijs modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alij cuiquam subsunt, in ijs prouocationes fiunt ad eorum dominos: Ab ijsque sine prouocatione iudicantur. Sed si quis aduersus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicauerit siue per se, siue per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius. Porrò episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pōtificis max.) contra viam & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini eum aduocato iurati præsent) accuratior seruatur processus iudiciarius. Exerce-
turq;

Nobilitatis & sacerdotum oppida non subsunt iurisdictioni regiae.

Iuratum iudicium.

turque id ferè inter conuices quinto-
 decimo quoque die, nisi is festus sit:
 Externis verò & hospitibus postulan-
 tibus, quoties opus est, exponitur. At-
 que hoc quidem emptum dicitur, illud
 expositum. Est & tertium genus iudicij
 huius, quod magnum vocant, ac ter-
 statis anni temporibus ob grauiores
 causas magistro ciuium præsidente ex-
 ercetur. A iurato autem iudicio legiti-
 ma est prouocatio ad aliud quoddam
 iudicium primariarum vrbiũ. Quod
 quidem duplex est, itidem ac leges, quibus
 oppidani & agrestes ferè vtuntur.
 Neque enim iisdem ij cum nobilitate
 legibus tenentur. Ac in Masouia qui-
 dem, vbi ius Culmense viget, ad Varša-
 uensem, vel Plocensem, hinc porrò
 olim quidem ad Culmensem, nunc
 autem ad Torunensem in Prussia ma-
 gistratum, atque inde demum ad regẽ
 prouocatur. In cæteris vero partibus
 Poloniae, vbi iuris Teuthonici Magde-
 burgensis vsus est, olim ad Magdebur-
 gensis ciuitatem prouocabatur. Sed
 Cazimirus magnus rex aliud quoddã
 iudicium in arce Cracouiensi instituit,

Prouocati-
 onum &
 legum ra-
 tio, quibus
 oppidani
 vtuntur.

Culmense
 ius.

Magdebur-
 gensis.

Iudicium
iuris supre-
mi Theu-
thonici.

quod iuris supremi Teuthonici siue
Magdeburgensis appellauit. In quo ad-
uocatus cum septem scabinis, magno
procuratore eiusdem arcis praesidente,
non tamen iudicante, iudicant de pro-
uocationibus, quae fiunt à iuratis qua-
rumuis ciuitatum & oppidorum iudi-
cijs. Inde verò prouocatio est ad aliud
iudicium, quod sex ciuitatum dicitur.

Sex ciuita-
tum iudi-
cium.

In quo eiusdem Cazimiri instituto bi-
ni certorum oppidorum decuriones
siue consules Cracouiã conuenientes
in arce ius dicunt sine prouocatione.

Hist. lib. 12

De prouo-
cationibus
ab urbanis
iudicijs v-
bi princeps
cognoscat

De quo in historia fusius persecuti su-
mus. Cognoscat autem princeps de pro-
uocationibus ijs, quae ab urbanis & ru-
sticis iudicijs veniunt, & omninò de
controuersijs plebeiorum suae ditionis
atque etiam de querimonijs aduersus
praefectos suos, vbi libet, etiã extra reg-
nũ, & cum quibus vult cõsiliarijs. Sapẽ
etiã cõsiliarijs & Referẽdarijs, aut Secre-
tarijs earũ cognitionẽ delegat, sed ita,
vt ipse tamẽ ad extremũ, ijs referẽtibz
statũ controuersiae, decernat: praertim

Cracouiẽ
sis ciuitatis
priuilegiũ,

si causa ad equitẽ pertineat. Soli Craco-
uiẽses ciues hoc praediti sunt priuilegio
quod

quod à Senatu vrmano non nisi ad prin-
 cipem est prouocatio, & quod eius, itē-
 que Cazimirien. & Cleparien. ciuitatū
 causæ ab eo nō nisi Cracouiæ iudican-
 tur. Habēt & sculteti siue aduocati hæ-
 reditarij pagorum & oppidorū nōnul-
 lis in locis inter se peculiaria iudicia. A
 quibus item ad ius supremum Teutho-
 nicū, & inde ad sex ciuitates, vel ad prin-
 cipem prouocatur. Iure autē suo quis-
 que iudicatur, præter, quod causæ cæ-
 dis & vulnerū Polonico tantū iure iu-
 dicātur: Quo reus actoris iureiurando
 peragitur. Ac in recenti quidē crimine
 cōrehēsus, eadē capitis luit supplicio.
 Post interpositā verò viginti quatuor
 horarū morā, ad certā & lege cōstitutā
 capitis æstimationē dānatur: quæ diuer-
 sa est equitis ac plebeij: Pro plebeio ca-
 pite partim domino eius, partim libe-
 ris & hæredibus cæsi cedit multa: Pro
 equestri verò, solis liberis & hæredibus
 exoluitur. Equiti tamen pro equitis cē-
 de vltra multam pœna est etiam carcer
 annuus. Sed Masouiorum legibus car-
 ceris pœna soluitur is, qui profugus
 annū totū exulauerit. Cæterū plebeio
 equitem

Scultetorū
iudicia.

Homicidij
iudicium
& pœna.

Executio
urbanorū
iudiciorū.

Comitio-
rum ratio.

equitem interfecisse', capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnerum certæ sunt æstimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capiendæ ex multa pecuniæ, vt crebescant magis indies iurgia cædesque. Executio rerum iudicatarum contra oppidanos & urbanos penes magistratum est in suam quemque ciuitate, aut si is negligat, domini, vel præfecti auxilium imploratur. Et hæc quidem de iudicijs. Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de republ. & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memorauimus, ea potissimum forma reipubl. placuisset, in qua penes vnum quidem esset iudiciorum, & rerum omnium in bello & in pace summa, sed vt rerum agendarum & iudicandarum consilia cum compluribus consiliarijs communicaret, hi porrò cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei suæ familiaris, ad latum principis assidui esse non possent, placuit, vt ij ad certum locum & diem conuoca-

conuocarentur à principe, ad exercenda cum ipso iudicia, consiliaque de republ. capienda. Hæc sunt comitia publica: Quæ etiam generales regni conuentus vocant. Qui olim simplicioribus & melioribus seculis bidui vel tridui spacio peragebantur. Augescentibus deinde iudicijs, & rebus agendis, extrahi cœpere in longius tempus comitia: Sic tamen, vt pro re noua & insolita annotarit Ioannes Dlugossus, in nonum diem ea extracta esse. Atque hæc fuit veterum comitorum ratio. Posteriori tempore, hoc est auorum ferè nostrorum memoria cum vniuersa nobilitate, & vna de omnibus ciuitate Cracouiensi communicata sunt comitia: cœperuntque adhiberi legati nobilitatis, siue, vt vulgò loquuntur, nuncios terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & ciuitatis Cracouis, principio quidem vnam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus: Nempe sciscendi in bellum tributæ causa. Deinde vero, cum sine incuria principum, siue consiliariorum conuiuentia, multa, quæ ad salutem

Comitia
vctusta.Nuncios
terres.

Hist. lib. 77.

tem

tem & amplitudinem reipubl. pertinebant, negligi, & nobilitatis prærogatiuæ minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republ. accedere cœperunt, non vt consiliarij, sed vt monitores principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & prærogatiuarū nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sanè & salutare in primis genti Polonæ (si eo rectè vtatur) institutum, & ad optimè constitutarum solim rerum publ. Romanæ & Lacedæmoniaæ mores accedens: Quarum in altera Ephori, in altera tribuni plebis principum & potentium libidini, inertique & inutili administrationi reipubl. obiecti erant. Nunc igitur sine nuncijs terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius à rege nobilitati conuentus, quos vocant particulares, ad certos dies certa que oppida: Maioribus quidem Polonis, hoc est Posnaniensis & Califfiensis satrapiarum equitibus Srodam: Cracouensi verò satrapia Prossouiam: Sendomiriensi Radomiam: Siradiensi

Conuentus
particula
res.

ensi Schacouiam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conuentum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiuuijs Radcouiam: Dobrineses tamen separatim Ripini conueniunt: Russis Visnam præter Chelmenes, qui & ipsi Chelmæ suum habent: Podolijs Cameneciam: Lublinensi satrapia Lublinum: Belsensi Belsum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masouijs Varsouiam, Rauensi nobilitati Rauam: Sochacouienfis Sochacouiam: Gostinensi Gambinum. His igitur locis (nisi iusta causa obstet) nobilitas cum consularijs & magistratibus terrestribus, siue, vt vulgò loquuntur, cum dignitarijs & officialibus eiusdem satrapia, vel tractus ad templum conuenit, & implorata sacro publico ope diuini numinis, legationem regiam audit, vbi, quando, & quibus de causis opus sit haberi comitia: Deinde præuicibus consularijs legatos suos siue nuncios deligit, eisq; vel peculiaria dat mandata ad comitia, vel vniuersè potestatem facit curandi ea, quæcunque in commune republ. fo-

re videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui priuatum habet negocium, & litem in comitijs. Finitur nunciorum potestas vnicis comitijs. Nec idem sanè est in omnibus satrapijs eorum numerus: Verù pro numero territoriorum esse debere existimatur. Nuncijs ita creatis in particularibus conuentibus, mox instituntur alij conuentus, quos generales vocant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quæ etiam Nouaciuitas nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracouiensis, Sendomiriensis, Rufficæ, Podolicæ, Belsensis, & Lublinensis Satrapiarum, Ad illum verò reliquarum proceres, & nuncij recens creati, ac de nobilitate qui volunt, constituta itidem à principe die conueniunt, auditisq; iterum mandatis regijs, mandata nobilitatis, & quæ postulat vsus reipubl. inter se conferunt. Atque inde itur ad maiora comitia. Quo vbi conuentum est, re sacra solenni itidem in templo publicè peracta, itur ad aulam. Ibi principe & consiliarijs in corona confidentibus, adstantibusq;

Conuentus
generales.

Comitia
regni.

busque ponè secretarijs & nuncijs, Cancellarius vel Procancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in commune consuli operæ precium sit. Deinde consiliarij, ab Archiepiscopis & Episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nunciij petita à rege venia secedunt in aliud conclaue, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reuersi quæ; siue eadem, siue alia die, per vnum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quid uerequirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, vt suum quisque edisserat. Non modo enim ijs de rebus, quæ principis nomine propositæ fuerant, sed etiam si quid aliud ipsis in mentem venit de republ. postulant, vel admonent. Id verò si est eiusmodi, vt consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ à senatoribus, exclusis nuncijs: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consilijs postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitalis

& legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque aut sacri ordinis prærogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refregari placito principis non solum senatui, sed etiam nuncijs fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit ferè sententiam suam rex, donec inter nuncios & senatores, maiorumue eorum partem conueniat. Sed hoc iam aliter modificatum est. Cætera autem consilia de republica quæ legibus disertè excepta non sunt, nec prærogatiuis nobilitatis præiudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum iudicia quoque cum eo solo exercet, minimum biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiorum. Sed interdum ea delectis aliquot è senatu delegat. Atque ij quotidie ferè, festis diebus exceptis, iudicant. Verum ab his quoque assessoribus. (Sic enim vocantur ij iudices) ad regem prouocatur. Atque ij statum controuersiae cuiusque, decretumque suum in confesso reliqui senatus exponunt.

Senten-

Iudicia co
mitialia.

Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter sacrum & militarem siue equestrem ordinem controuerſiarum arbitrium atque transactio penes Regem est, Comitiam quot annis, nisi quid fortè impedit, institui vsitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus vel rarius, vel crebrius instituantur. Crebrius quidem vt id fiat, requirit iudiciorum & prouocationum disceptandarum multitudo: Tametsi extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum, ac sextum ferè mensem. Locus certus comitijs habendis olim nullus erat. Sed vbi principi collibuerat, etiam sub dio & in territorijs, ea peragebantur. Postea lege in vnum conclusa sunt oppidum, in vmbilico ferè & medullio totius Poloniæ situm Petricouiam. Sed iam ea inde noua lege in gratiam Lituanorum Varſauiam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituere. Nec illud

Contro-
uerſiarum
inter eccle-
siasticum
& equestre
ordinem
arbitrè
Rex.

Comitiarum
locus.

prætermittendum est, Quòd in inicio comitorum nuncijs nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Cæterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: Sed ea vix vnquam à rege exigitur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quæ synodi græco, sed latinis non inusitato nomine appellantur. Quarum causas & vniuersam rationem è iure pontificio petat, qui volet. Hic illud modo annotandū est, quòd licet Archiepiscopus Leopoliensis suam habeat prouinciam à Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & socij, vel, vt vocant, suffraganci eius Episcopi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem agnoscant, cum in prouocationibus & iudicijs, tum in Synodis: Ad quas ab illo euocantur. Est autem ius, mosque, Petricouia, Lencicia, aut Louicia prouincialem synodum tertio quoque anno, nisi res maiorem celeritatem, aliumue locum episcoporum consensu postulet, institui: & adhiberi in consilium abbates & præpositos mona-

Synodi sacerdotalium.

Gnesnen. archiepiscopi prærogatiua

monasteriorum, & collegiorum sacro-
 rum primariorum (quæ capitula cat-
 hedralia vocantur) legatos binos, vel
 singulos duntaxat. Sed nos à synodis & ^{Belligerè}
 comitijs ad bellum transeamus. Id au- ^{diratio.}
 tem in hac gente à nobilitate geri vfi-
 tatum & legitimum est antiquitus:
 Quæ cuncta equestris militat, quemad-
 modum antea diximus, idque pro mo-
 do bonorum & reddituum facere debet.
 Sed cum nulla publicè instituta sit bo-
 norum æstimatio, modus hic fidei cu-
 iusque creditus, labente in deterius dis-
 ciplina & fide, arbitrarius factus est, nō
 sine reipubl. totius incommodo & in-
 iuria. Arbitrarium est & genus armo-
 rum. Tenuiores, & qui equum alere
 non possunt, pedestres militant. Scul-
 teti quoque siue aduocati hæreditarij,
 & quicumque fundos terrestres hære-
 ditarios habent, non sunt immunes à
 militia. Multatur autem agris & bonis ^{Pœna non}
 omnibus, si quis paterfamilias à bello ^{militanti}
 abfuerit, aut filium adultum, fratrem
 ue, qui ipse separata bona, & militandi
 necessitatem non habeat, pro se non
 miserit. Cæterum pupillis impuberi-
 bus,

Militiæ
imunitatem
qui
habcant.

bus, ægrotis, senio confectis, & viduis
per necessarios & famulos militiam
obire licet. Habent autem vacationem
militiæ tribuni terrestres, præfecti ar-
cium in finibus regni sitarum, vicarij
cæterorum præfectorum iurisdic-
tionem habentium, Vicecapitanei & Bur-
grabij: & qui reipubl. causa absunt. Ha-
bet item ordo cunctus ecclesiasticus,
præter eos sacerdotes, qui bona terre-
stria hereditario, seu alio quouis, quàm
sacerdotiorum iure & nomine obti-
nent. Euocatur ad bellum nobilitas an-
tiquo more, dimissis quoquouersus
per præfecturas literis signo regio con-
signatis: Quæ deinde in pertica resti al-
ligatæ (vnde restium nomē acceperūt)
à preconibus siue ministerialibus ter-
restribus ad dignitarios & officiales, si-
ue magistratus, primoresque nobilita-
tis cuiusque præfecturæ sublimes &
conspiciuæ circumferuntur, & in foris
urbium & oppidorum alta voce publi-
cantur. Ter autē id fieri oportet inter-
polatis quaternis septimanis: Nisi de-
binæq; restes cōiūgātur. Post tertias de-
mum

Restas seu
restium li-
tere.

mum restes domo se quisque mouet
 ad suæ satrapiaë conuentū ad certū locū
 certāque diem inductū. Inde porrò au-
 thore ac ductore palatino cum sui quis-
 que territorij Castellano ad constitu-
 tum à principe prope fines regni lo-
 cum pacati proficiscuntur. Verum hoc
 quoque, vt alia nonnulla rectè à ma-
 ioribus instituta, augescente indies e-
 quitum licentia, conniuentiaque ma-
 gistratum, in desuetudinem abiit, ma-
 gno non modo sacerdotalium, verum
 etiam regionum, & ipsius nobilitatis
 prædiorū, & adscriptitorū incōmodo ^{Bellicæ}
 dānoq;. Neesse autē habet princeps e. ^{leges.}
 questris ordinis homines ab hostib⁹ in
 bello captos redimere, ac dāna amisso-
 rū equorū, quæ ij extra fines regni acce-
 perint, exoluere. Captū verò hostē, no-
 bilē præsertim, is qui cepit, principi tra-
 dere debet, acceptis pro eo duob⁹ floren-
 nis. Vsu venit nonūquā, vt hæ copię di-
 uidātur à principe de sentētia amplissi-
 mi cōsilij, Ac cæteris quidem aduersus
 hostē proficiscētib⁹, vni⁹ aut alterius sa-
 trapienobilitas, vel pluriū, si opus sit, ad
 præsidium eius oræ, vnde itē belli aliqua

est suspicio, relinquatur. Hæc est apud
 Polonos belli gerendi ratio: Hoc ro-
 bur militiæ, in equitatu situm. Hæc sunt
 opes & vires gentis: hæc copiæ, externis
 penè incredibiles, & cum quibusvis
 maximarum gentium opibus ac diui-
 tijs comparandæ: Quibus olim princi-
 pes Poloni res magnas & præclaras gef-
 serunt, non domi modo illata bella
 propulsando, sed foris etiam hostes vl-
 ciscendo, fines imperij longè lateque
 proferendo, & amicis atque socijs suc-
 currendo. Sed cum abuterentur ij non-
 nunquam obsequio nobilitatis, eam-
 que creborem ac diuturnorum, mini-
 meque necessariorum bellorum in-
 commodis exercebant, lege cautum est,
 intra hos ducentos annos, vt ne liceat
 regi bellum facere sine comitijs & as-
 sensu amplissimi consilij: & vt nobili-
 tas fines quidem regni, quoties, & vbi
 opus est, absque vlllo stipendio tueri ne-
 cesse habeat, non sine principe tamen,
 præterquam in interregno. Cæterum
 extra fines ne ad vllam militiam educi
 possit inuita, nisi acceptis à rege in quæ-
 libet hastatum equitem quinque mar-
 cis,

Bellica ex
 peditio nõ
 indicitur
 sine comi-
 tijs.
 Nobilita-
 tis officiũ

cis, quod perinde est hoc tempore, ac
 quinque coronati Gallici vel Italici.
 Peditatus nullus est ferè apud Polonos
 præter mercenarium, si quem princeps
 conduxerit. Mittunt quidem ei oppi-
 dani currus commeatu onustos cum ^{Oppidano}
 peditibus: Verum is peditatus nõ mul- ^{in bello.}
 tus est, & sternendis muniendisque vi-
 js, quàm armis tractandis accommo-
 datior. In extrema tamen necessitate &
 grauiori bello, euocata ad expeditio-
 nem nobilitate, oppidani quoque & a-
 grestes decimum quenque peditem de-
 creto comitali armant & expediunt.
 Cum autem lentior sit expeditio hæc
 vniuersa, & nonnunquam ciuibus &
 amicis magis, quàm hostibus incom-
 modare soleat, excogitata est ratio con-
 ducendi militis mercenarij pedestris & ^{Mercenarij}
 equestris ad subitarias Tatarorum, & ^{militis.}
 aliorum hostium excursiones repri-
 mendas, expugnandas munitiones, &
 alios militares labores subeundos apti-
 or & promptior. Quæ copix pariter
 cum decanis, centurionibus, turma-
 rum & cohortium ductoribus, tribu-
 nisque militaribus ab alterutro duce

Stipendia
equitum &
peditum.

exercitius longe laxiori potestate, & se-
uere disciplina, quàm in expeditio-
ne publica reguntur. Est autem stipen-
dium trimestre in equitem quidem se-
num, in peditem verò quaternorum
florenorum antiquitus constitutum.
Perexiguum id sanè est, nisi in magna
alioqui rerum omnium ad victum pa-
stumque pertinentium copia & vrili-
tate, longè leuius etiam precium rebus
venalibus bellica lex imponeret, & cha-
ritas patriæ, studiūq; bellicæ virtutis &
gloriæ, & spes adipiscendorum publi-
corum honorum magis, quàm vlla
merces iuuentutē multitudine & ocio
abundantem ad facienda stipendia ex-
citaret. In hoc verò stipendium publi-
cè confertur pecunia, tributo, quam
exactionem vulgò vocant, agrestibus
ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati
subiectis, imperato. Quo illi nō inuiti
agrorū domorūque suarum vexationē
redimunt, si modo redimunt, merce-
nariorum etiam militum, non con-
tentorū stipendijs suis, licentia & rapa-
citate indies magis ac magis progredi-
ente, & nec sacerdotum nec nobilita-
tis,

Tributa si-
ue exactio.
mes.

tis, atque ad eò neque regis ipsius bonis
 abstinente. Id autem tributum ex agris
 quidem in lanecum seu mansum (cer-
 tus agri modus is est.) Ex oppidis verò
 ostiatim penditur. Quinetiam venalis
 cuiuslibet potus nomine in oppidis iu-
 xta ac in pagis pensatur. Pendunt &
 molitores de moletrinis quiddam: &
 sculteti siue aduocati de suis agris, itē-
 que equites ij, qui nullos habent adscri-
 ptitios, & plebei, qui neque domos, ne-
 que agros habent, & arte aliqua, vel o-
 pera sua victitant. Doctores, magistri,
 & scholastici, & qui literarum doctri-
 nęque studijs vacant, immunes sunt. Capitala.
 Est & aliud quoddam tributum, in
 magna necessitate aliquando plebi
 vniuersę, exceptis scholasticis impe-
 ratum: Quod quia de singulis capiti-
 bus pendeatur, capitale dictum
 est. Imponit nonnunquam & ipsa
 sibi nobilitas cum rege & proceri-
 bus tributum de agris, vel de censi-
 bus suis pensandum, si vsus & ne-
 cessitas postulet. Non nisi in co-
 mitijs autem hæc tributa sciscun-
 tur ac decernuntur, & quidem consen-
 tienti.

Ecclesiasti-
ci ordinis
immuni-
tas.

tientibus consiliarijs pariter & nuncijs terrestribus. Ceterum ecclesiasticus ordo vnà cum bonis & hominibus suis iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ non modo militiae perpetuam, sicuti superius attigimus, vacationem, sed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori tempore oppidanos & agrestes suos tributis, quæ cæteris imperantur, vltro reipubl. gratia subiecit. Nunc iam pro lege habetur, vt quoties regijs & equitum subditis tributum imperatur, nec hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam nonnunquã sacerdotes cum Episcopis rogati, vrgente necessitate, & charitate patriæ suadente, de suis sacerdotijs certam reddituum suorum portionem. Quam pensionem contributionem appellant. Eius verò decernendæ ius est penes synodũ prouincialem. Exigendæ verò penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque diœcesi mandauerit. Superiorum autem illorum tributorum, quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerunque regis

regis arbitrato, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia per satrapias compluribus imponitur: Nec diutius id munus durat, quàm ipsum tributum. Dispensatio penes regem ferè & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa alijs comitorum decreto mandatur. Dum hæc recognoscimus, excogitata est noua ratio comparandæ in defensionem regni militemque mercenarium pecuniæ. Rex enim benigniss. Sigismundus Augustus quartam partem reddituum regiorum in eum vsum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Rauensi constitutum, deponitur. Atquæ hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de vniuersa republ. Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur. Prussia Regia nobis reliqua est, quæ quamuis eodem cum Polonis regno contineatur, tamè quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia & comitia, arariumque, & belli gerendi rationem

Quarta regiorum reddituum.

De Prussia

nem à reliqua Polonia diuersam habet antiquitus. De his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortassè fuerit si de ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiae, quæ nunc ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo deictis barbaris populis sub iugum Christi missa est, simul cum episcopis suis Sambienfi & Pomesaniensi ad nostra vsque tempora ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui se de hospitali S. Mariae militiae Hierosolimitanae dixerunt, paruit. Cuius ordinis praeses Magister generalis, socij verò administrationis, & praefecti territoriorum praecipuos & commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis & socijs, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, vnà cum episcopis in verba regis Poloni iurarent, & aliquandiu maiestatem eius committere conseruarunt. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum nostra memoria Alberto Marchione Brandenburgensi Magistro, virò excelsi animi, & rei militaris perito, auctore detrectassent, Sigismundus rex senior,

Ducalis
Prussia.

Albertus
Marchio
Dux in
Prussia.

nior, vt se & posteros suos illa perpetua
 defectio**n**um bellorumq**ue** molestia
 liberaret, & Poloniae Lituaniaeque tran-
 quillitatem maiorem praestaret, fractis
 ijs bello, & ad necessitatem deditio**n**is
 redactis, & partim decedentibus e Prus-
 sia, partim habitu & religione abiecta
 manentibus, illum ipsum Albertum
 sororis suae filium singulari clementia ^{Prussia}
 pro Magistro Ducem in Prussia iussit ^{feudalis}
 esse, haereditariumque principatum ip- ^{facta,}
 si cum fratribus, & posteris eorum ma-
 ribus attribuit, ea lege, vt iij in verba re-
 gis Poloni ritu solenni iurarent: cum
 centum equitibus hastatis • quoties &
 vbi vsus postularer, ei militarent: & in
 senatu regni locum haberent itidem,
 ac Magister habuisset. Extant pacta con-
 uenta. Ex eo igitur tempore pars illa
 Prussiae ampla & copiosa, duarum-
 que episcoparum suppressione aucti-
 or, subduce esse coepit, summam
 omnium rerum potestatem, regi
 tamen Polono obnoxiam, habente,
 & arbitrato suo consiliarios sibi le-
 gente, & praefecturas, magistratus
 mandante. Vtinam quidem is sacra
 inta-

Regiæ Pru-
ssiæ respu-
blica.

intacta reliquisset. Nec plura nunc de
ducali Prussia. Regia verò, ex quo à
Crucigerorum imperio ad Polonum
nomen (vnde ferè detracta erat) ante
centum annos sese recepit, recepta ea
quidem est à Polonis in societatem iu-
ris, & reipubl. sed leges tamen suas &
instituta à Theuthonibus ferè hausta,
vel post subactos & fermè extirpatos
priscos & barbaros Prussos, deductione
coloniæ à Germania importata re-
tinuit. Consilium quoq; à senatu reg-
ni sciunctum obtinuit. Habuit etiam
initio suum gubernatorem, à rege da-
tum. Sed postea suppressus est hic ma-
gistratus. Vtitur autem omnis fermè
Prussia ducalis iuxta ac regia iure mu-
nicipali, quod Culmense vocatur. Quod
tamen non satis certum est in hanc vs-
que diem. Eruitur id quidè è tenebris,
& colligitur, sed nōdum in lucem pro-
dit. Solæ Elbingensis, Brunsbergensis,
& Fraumburgensis ciuitates Lubecen-
se amplexæ sunt, vel secum fortassis at-
tulere. Et quoniam vtrunque id paucis
capitibus continetur, in cæteris recur-
ritur ad Saxonicum & Magdeburgen-
se:

Hist lib. 27
Leges Pru-
ssorum.

Culmense
ius.

Lubecense

Magdebur-
gen. & Sax-
onicum.

se: indeq; etiam ad Romanum, quibus
 de rebus neque Culmensi aut Lubecē-
 si, neque Magdeburgensi & Saxonico
 iure, neque plebiscitis ciuitatum, aut
 constitutionibus regiis cautum est. De
 dit enim constitutiones & leges quas
 dam sapientissimus rex Sigismundus
 senior, partim toti Prussiae Regiae, par-
 tim Gdanensi ciuitati peculiariter. Eas-
 que auxit optimus eius filius Sigis-
 mundus Augustus, cum in ea vrbe esset
 ante annos duos & viginti. Quibus
 conscribendis nos adfuius. Non ita
 pridem etiam cum idem rex comitali
 decreto clarissimos & prudentiss. ali-
 quot senatores ad Elbingensem & Gda-
 nensem ciuitates corrigendorum quo-
 rundam erratorum & abusu causa
 cum summa potestate delegasset, con-
 dederunt ij leges nonnullas, rebus, lo-
 cis, atque temporibus accommodatas.
 Quas nuper is, qui fuit princeps eius le-
 gationis, vir amplissimus, Stanislaus
 Carnouius VVladislauensis Episco-
 pus in lucem edidit. Vectigalia Regia
 non ampla sunt in Prussia: Ea que pro-
 ueniunt potissimum è ciuitatum pen-
 sioni-

Regiae con-
stitutionesStanislaus
Carnouius
Episco-
pus VVla-
dislauen-
Vectigalia
Regia Pru-
ssica.

sionibus, agris, & prædijs insularis, &
 præfecturis: Quarum tamen pleræque
 donationibus, venditionibus, & hypo-
 thecis in impendia bellorum superio-
 ribus temporibus accisæ, aut prorsus
 alienatæ sunt. Quod itidem alijs quo-
 que vectigalibus in ciuitatum ius trās-
 latis factum est. Verum ea detrimenta
 crebris tributis, populariter in gratiam
 regis scitis vel decretis superiori tem-
 pore compensabantur. Metallorum ea
 regio ferax non est: Fruges non maligne
 profert, & linum, & lupulum: calq;
 merces trans mare mittit. Mittit & ma-
 teriam fabricandis nauibus & vasis, ex-
 ornandisque domibus aptam, & ceram,
 & cinerem, & bubula coria, imò &
 carnes. Sed hæc ei ferè suppeditat Rus-
 sia, Samogetia, & Lithuania: Quin &
 frugum, & aliarum rerum ad victum
 pertinentium maiorem copiam eadē
 regiones, & Masouia cæteraque Polo-
 nja ratibus & nauibus fluuiatilib⁹ sub-
 ministrant. Accipit autem ea vicissim
 transmarinis commercijs vina, oleum,
 aromata, saccharum, sal, & alia condi-
 menta mensarum, telam item & pan-
 nos

Nascencia
 in Prussia.
 Prussorum
 commercia

nos laneos iuxta ac sericeos, & quas pro-
 terea mittit Lusitania & India diues-
 cupedias. Ea que omnia Polonis & Lit-
 uanis Prussia transmittit. Hinc est vul-
 go simul & nobilitati res lautior, vesti-
 tusque, & habitatio cultior. In victu ^{Prufforum}
 quidem frugalitas prisca adhuc ferme ^{viuendi}
 retinetur. Utinam computationes es- ^{ratio,}
 sent moderatiores. Sed est id com-
 mune vitium Septentrionalium populo-
 rum. Ea tamen computationes Pruf-
 sis ordeacea cereuisia crassiore ferme
 peraguntur. Vini non magnus est
 vsus. Distinguuntur Prussi, itidem
 ac Poloni, sacro & profano ordine: no- ^{Nobilitas}
 bilitate ac plebe. Sed paulo meliore est ^{& plebs}
 conditione plebs in Prussia, quam in ^{Prussicar}
 reliqua Polonia. Eodem quidem cum
 nobilitate iure, & iisdem legibus utitur,
 prerogatiuis modo quibusdam inferi-
 or: per quas tamen plebeij neque a bo-
 nis terrestribus, neque ab honoribus
 & magistratibus, neq; a sacerdotijs, ne-
 que a consilio publico arcentur. Nec
 nobilitas modesta & frugalis eos dedig-
 natur. Quin decedit ea quoq; vna cum
 sacro ordine non nihil de immunitate
 sua

Ordo ec-
clesiasticus
in Prussia.

sua reipubl. & cōcordiæ gratia. Sacerdotibus iustus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monachæ, cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinosæ, aliquot exceptis: quæ sanè infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quàm alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis, totidem Succamerarijs, & tribus primarijs Ciuitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum verò bini consules legati siue Nunciij pro singulis habentur, & alternis dicunt sententias. Episcopi sunt, princeps, senatus, & moderator, Varmiensis. In qua episcopa me Pius eius nominis quintus pontifex max. ultro petente D. Sigismundo Augusto Rege, amplissimo Cardinali Stanislao Hosio (ipso libentissimè assentiente) ante sex annos, Coadiutorem, ut vocant, dedit, successoremque designauit, & collegium sacrum acceptauit. Sed reuertamur ad institutum. Est ergò princeps

Senatus si
ue consilij
Prussiae.

ceps senatus Prussicis Varmiensis Episcopus: Huic proximus Culmensis, qui olim cum anteibat: Quorum hic Teuthonum Crucigerorum opera quodã tempore de Gnesnensi prouincia detractus, Rigensi addictus fuit, vehementer accisis redditibus, & episcopae ecclesiaeque in ditionem ordinis ipsius redacta: Ille verò, Varmiensis inquam, initio quidem Rigensis Archiepiscopi metropolitanam auctoritatem agnouit. Nunc verò à permultis annis in nulla prouincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano pontifici: Magistri & ordinis dominatum nunquam agnouit, amicitiam & societatem, cum & ipse plerunque Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo, & ecclesiae suae. Ad regnum verò Poloniae antea centum annos certis pactis cum rege Cazimiro initis sese adiunxit. Vladislauiensis etiam Pomeraniae Episcopus.

Atque ea tota fermè in diocesi ipsius est, indeque Pomeraniae quoque Episcopi titulum is vsurpat, sed ad Prussicum

cum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Marieburgensis, qui ante hac Elbingensis dictus fuit, & Pomeranicus: Castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gdanensis: Succamerarij itidem atque Palatini: Ciuitates, Torunensis, Elbingensis, & Gdanensis, in singulis satrapijs siue palatinatibus singulae, eundem ordinem seruantes inter se in consilio, quem sui Palatini: Hoc est concilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prussiae vocant: Quos & ipsos more aliorum iuratos esse oportet. Varmiensis tamen Episcopus diuersam ab alijs iurandi rationem & formulam pacto praescriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso praesente: Sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis ad id delegatis in arce Marieburgensi, praecunte verba aliquo Episcopo, iurat. Ciuitatum delegati iniurati ad consilium admittuntur, aliquone priuilegio, an per abusum, nescio. Habent autem consiliarij Prussici sua loca, & ius dicendae sententiae in amplissimo totius Regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot

Varmien-
sis Episco-
pi iuramē-
tum.

Consilia.
rij Prussiae
ad Senatū
Regni per-
tinent.

quot annos post auctum Lituanorum
 accessione senatum aliqua ex parte va-
 riata sunt, ita tamen, ut nihilominus
 Episcopi inter Episcopos, Palatini inter
 Palatinos, Castellani inter Castellanos
 confideant. Ad calcem operis huius ea
 singula secundum nouam constitu-
 tionem Comitalem inter alios no-
 tata sunt. Palatinorum iurisdictio &
 authoritas in Prussia maior est, quam
 in cætera Polonia: Penes eos sunt mul-
 ta, & supplicia delinquentium, re-
 rumque iudicatarum executio. Tran-
 quillitatem quoque publicam in agris
 & extra vrbes ij præstant. Castellani &
 Succamerarij eodem sunt iure, quo in
 Polonia. De Episcopis paulò post dice-
 mus. Præter hos autem magistratus, ha-
 bent Prussi thesaurarium, præfectos ar-
 ciu, siue capitaneos, gladiferos, iudices,
 & scabinos: verù ij nõ pertinet ad cõsi-
 liu. Thesaurarius est, qui pecuniam qm
 nem & rationes à præfectis & admini-
 stris regionu bonorum & prouentu, atque etiã
 tributoru publicoru exigit, & vel ipse
 administrat vel thesaurario Regni tradit. Olim is
 Oeconomus fuit

Palatinoru
potestas.

Magistra-
tus Prusie
ci.

Thesaura-
rius

- Gladiiferi.** sen procurator Marieburgensis. Gladi-
feros singulos habet Culmenfis & Po-
meranicę satrapię. Iudices nouē sunt.
Iudices. In Culmenfi quidem & Marieburgenfi
satrapijs singuli : in Pomeranica verò
Pomera- septem, nempe totidem, quot territo-
nia terri- ria. Sunt autem ea, Slochouienfe, Tu-
toria. choliense, Suecense, Derfauienfe, Zu-
couienfe, Pufcense, & Mirachouienfe:
Præfecti, habentque singuli iudices in confilio
fcabinos iuratos aliquot. Præfecti, arci-
um & redituum regionum in fua quif-
que præfectura curam & adminiftrati-
onem habent: Iurisdictionem nullam
fermè habent, præfertim in nobilita-
tem, neque in oppidanos amplam: In a-
grestes ampliorem. Solus Mariebur-
Mariebur- genfis neque redituum regionum cu-
genfis præ- ram gerit, neque in agrestes iurisdictionem
fectus, habet: arci modo præft, eiusque
præfidio: quod perpetuum est. Cæterū
constitutione quadam, ampliores is
cæteris præfectis & magistratibus præ-
rogatiuas habet, velut generalis locum
tenens Regis in Pruffia. Reddituum
verò & fubditorum regionum, & fari-
torum tectorum eius ipfius arcifcura-
tionem

tionem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiae praefectura Marienburgensis est: Cui Polonus antiquitus praeficitur, Nunc primus de Prussia, e Polonia tamen oriundus, ei praest, vir vigilantissimus, & omni genere virtutum ornatissimus, mihi que amicissimus, Ioannes Costka, nuper, dum haec nos recognoscimus, Palatinus Sendomiriensis à nouo Rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem satrapia sunt haec praefecturae, Stumentis, Gneuenis, Nouenis, & Stargardenis siue Starigrodenis. In Culmensi, Brodniciensis, Grudentina, Radinensis, Golubensis, Rogoznensis, Bratheinensis, Coualiensis, Copriuvnensis: In Pomeranica, Slochouiensis, Succensis, Tucholiensis, Dersauiensis, & Pusnensis. Torunensem verò, Elbingensem, & Gdanensem praefecturas ciuitates ipsae sibi regia indulgentia, & ex pacto vendicarunt, & per magistratus urbanos administrant. Episcopi cum collegiis suis suos & ipsi habent arcium atque territoriorum praefectos, quos ferè burgrabios vocant, suosque iudices, & aduocatos

Ioannes
Costka pa-
latinus Se-
domirien.

Praefecturae
Prussicae.

Varmiē-
sis diocē-
scos ius &
prærogati-
ua.

uocatos, & oppidanos magistratus. Habent & Cancellarios, & officiales suos in causis ecclesiasticis vterque Episcopus. Habent enim vtrāque iurisdictionem & amplissimam potestatem in suos. Varmiēsis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: Vno autem, & nō interpolato ambitu in modum principatus bona certis finibus peculiariter circumscripta, & arcibus atque oppidis exulta habet: Eaque sic diuisa, vt duas partes Episcopus, tertiam collegium, siue ue capitulum obtineat. In his vtrique subiectam nobilitatem habent, & liberam iurisdictionem, ab omni Regiorum magistratuum iurisdictione exemptam. Præterea pertinet etiam Elbingensis ciuitas cum suo territorio ad Varmiensem diocēsim: Quamuis iam aliquamdiu hæreticæ labe infecta conuiuentibus regibus ab ecclesiastica Episcopi iurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoq; terra & Natāgia ante 200. annos eiusdē episcopi iurisdictioni subiectę fuisse, & supra sex millia mansorū tūc Episcopo Varmiēsi per fraudē & iniuriā Cruciferorū detracta esse memoratur. Subditi episcopi & col-
legij

legij Varmiensis eodē, quo cæteri Prus-
 si iure municipali vtuntur: Sed habent
 etiā peculiaria inter se autē communia
 instituta: Quæ Landtsordnung / hoc est,
 terræ cōstitutiones vocāt. Cōuentus e-
 tiā cōmunes habēt. Ad eos autē nobilitas,
 ciuitates, & sculteti cū liberis (de quib⁹
 postea dicem⁹) euocati, pro se quiq; bi-
 nos vel plures etiā è singulis territorijs
 procuratores siue legatos mittūt, ijs de
 rebus, quæ in cōsultationē veniūt, cū e-
 piscopo & legatis collegij cōstituturos.
 Ceterū ea nobilitas omnis, & aduocat⁹,
 & ciuitates, præter ius iurādū, quo par-
 tim in episcopi, partim in sacri collegij
 verba iurāt, nouo quoq; Regi, ac dein-
 de decimo quoq; anno ei ipsi ex pacto
 fidē suā obstringunt. Tametsi de deci-
 mo anno in desuetudinē abiit, sublata
 causa. hoc est, pacatis prorsus reb⁹ Prus-
 sicis, & extirpato ordine Teuthonicę
 militię. Iurāt etiā Sacerdotes, quādo cer-
 tū aliq; sacerdotiū adipiscūtur: Prima-
 rij tamē, qui prælati & Canonici cathedra
 appellātur, intra mēse, posteaq; in id
 collegiū cooptati sunt, sed hæc Regum
 forassis indulgētia pacatis prorsus re-
 bus Prussicis in desuetudinem abiit.

Canonico-
 rum & Prę-
 latorum
 Varmien-
 creatio.

Eos autem pontifex quidem max. creat, collegium verò vnà cum Episcopo eligit alternis mensibus: Excepto Præposito, qui à Rege editur, siue præsentatur, ab episcopo præficitur. Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, siue capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmenis ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli à cæteris vnà cum episcopo cooptantur. Ipse autem episcopus à solo rege designatur, à pontifice max. creatur. Cæterum Varmiensis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propositis, vnus ab eius ipsius ecclesiæ collegio deligitur: deinde hic quoque à pontifice renunciatur, & confirmatur. Actum demum sacris pontificalibus ad præscriptum ecclesiasticorum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque, itidem ac in Polonia, à rege creantur: Iudex tamen ex aliquot à Palatino cum dignitarijs & cætera nobilitate de confessu scabinorum delictis, ab eo editur: Scabini soli à palatino cum cæteris dignitarijs illius loci creantur.

Episcoporum Pruss. designatio

Magistratum Prussicorum conferendorum.

antur. Sunt autem & Prussici magistratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Ciuitates à decurionibus, seu consulibus, & quidem Germanicæ linguæ & sanguinis (Polonos enim pro externis habet, & neq; ad artes mechanicas perdiscēdas admittunt) reguntur: Ciuitatum Prussicarū magistratus & administratio.

Quorum non idem vbique, certus tamen est numerus. Et ipsi ius habent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus, eo quæ maiore sunt dignatione & authoritate, quando volunt, & obsequentiore habent plebem. His præsent magistri ciuium, à Magistri ciuium. decurionibus ac de numero ipsorum delecti, & ipsi, itidem atque decuriones perpetui, in primarijs quidem vrbibus quaterni, in cæteris verò oppidis bini, per vices annum gerentes magistratum. Habent item singulæ ciuitates iuratos iudices, siue scabinos, qui à decurionibus siue consulibus leguntur: Et Scabini. ipsi autem perpetui sunt, nisi fortè in numerum consulum cooptentur. Neque enim eundem consulem & scabinum

num esse licet, præter Elbingam & Brunsbergam: vbi pars consulum loco scabinorum iudicia exercet. Cæterum vnus è consulibus eis præficitur, quem *Scultetus.* scultetum vel iudicem vocant. Primariæ tres ciuitates etiam præfectos habent singulos, vt dudum memorauimus, quos vocant burgrabios, & eos quidem annuos ferè: Qui tranquillitatis vrbanae, ac totius territorij curam gerunt, causasque priuatarum iniuriarum & sanguinarias iudicant, & pro ijs multas irrogant. Hunc solum magistratum rex in ciuitatibus creat, sed non nisi vnum è sex vel octo è numero consulum eiusdem ciuitatis ab ipso collegio delectis. Idem autem consules ex omni ciuium numero, Gdani quidem centum viros, alibi verò pauciores deligunt, qui sint capita multitudinis, & quasi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam consilia de republica, & ex ijs cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in
seditio-

*Burgrabij
 ciuitatum*

*Capita
 multitu-
 dinis.*

feditionem erumpant , vt nonnunquam factum est. ^{Iudiciorū ratio} Iudicia nobilitatis iudices terrestres cum suis scabinis, presidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiae tamen causa , & status controuersia, itidem ac in Polonia , ad regis iudicium pertinet. A terrestribus iudicijs prouocatio est ad consiliarios Prussiae: inde verò ad Regem. In oppidis ^{Iudicia vrbana.} verò iudiciaria potestas ferè omnis est penes consules , exceptis paucis causis , quarum mentionem dudum fecimus , & si quæ sunt aliæ ad burgrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipsi consules , quod ad priuatorum hominum inter ipsos controuersias attinet , cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus ^{Prouocationum ratio,} communicarunt. Ab eo verò iudicio in primarijs quidem ciuitatibus ad consules ciuitatis cuiusque, in cæteris autem oppidis ad consilium totius Prussiae : inde porrò vtrinque ad regem prouocatur. Rex verò de quibusuis prouocationibus vbilibet, & cum quibus vult cognoscit, Plerun-

Plerunque etiam cognitionem delegat Cancellarijs & iureconsultis. Alioqui priuatum neminem è Prussia regi euocare licet, exceptis ijs causis, quæ sunt fiscali, & iudicij regij propriæ. Magistratus terrestres iuxta ac vrbanos euocat de ijs duntaxat, quæ in magistratu perperam & præter officiũ suum egerint: vel, si mauult, consiliarijs Prussicis eas delegat, in comitijs cognoscendas. De-

Commissa
ria iudicia.

legat etiam vel iisdem, vel quibus vult, causas fiscali sui, finium regundorum cum suis bonis, ac diuidendæ inter fratres & cognatos hæreditatis: Quasuis item alias ab alijs ordinarijs iudicibus per prouocationem ad se deuolutas.

Comitia
Prussica.

Comitia bis quotannis habentur in Prussia statis temporibus: Maio quidẽ mense Mariæburgi, Septembri autem extremo Grudenti. Sed Grudentina iam Toruniam, propter maiorem commoditatem vrbs, translata sunt. Ex iustis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In ijs comitijs à consiliarijs de republ. in commune consultatur, siue vltro, siue ex præscripto regio: de prouocationibus terrestrium & oppidano-

danorum iudiciorum cognoscitur: & omninò iudicia vel à rege delegata, vel si qua sunt, alia, exercentur. Cum ducibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam Elbingæ ex foedere, vel Marieburgi, constituta certa die conuentus habentur, & consultationes de legibus, & alijs rebus communibus, & controuersijs. Non ita pridem in Prussia quoque nuncij nobilitatis & minorum ciuitatum in comitijs adhiberi cœperunt, tributis sciscendi causa: cuius decernendi potestatem neque rex, neque consilarij soli vsurpant. Ad regni quoque comitia nuncij nuper addeò mitti cœperunt. Sciscitur autem Tributum apud Prussos accisa. cereuisiarum tributum plerunque in vsus publicos, vel in gratiam regis, & non modo à cauponibus, verum etiam ab ijs, qui eam in suos familiæque suæ priuatos vsus coquunt, penditur: vocaturque id vulgò cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domib⁹, bonis, & facultatibus, æstimatione facta, certa portio pensanda decernitur. Varmiensis episcopæ subditi nihil habent negocij cum comitijs. Varmiensium libertas.

ijs interest, & præst Episcopus, ac deinde de ijs, quæ ibi constituta sunt, ad peculiarem conuentum suorum refert, de tributo præsertim. Nec temerè ij dissentire solent ab episcopi sui & conuentus Prussici sententia. Nihil tamen vetat, ipsos quoque arbitrato suo, auctoritate episcopi & Capituli præcunte, peculiare leges, & vt vocant, ordinationes sibi condere, tributum quæ sciscere. Quinetiã magistratus primariarũ civitatum non rarò imperant ciuibus suis tributum peculiare, & operas, aliaque onera in vsus publicos vrbium suarũ, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia, Regia quidem Gdaniensem & Elbingensem, Quorum hic in Habum locum, ille rectà in mare procurrit: ducalis verò Regiomontanũ siue Kœnixbergensem, quã Prægola fluuius in Habum influit. Atque hic quidẽ cū portorijs & omni iurisdictione & impendijs in ducis, duo verò reliqui in ipsarũ civitatũ, quibus adiacent, & magistratus potestate sunt. Verum is tamẽ, magistratus inquã, sine permissu vel mādato regio claudendi & aperien-

Portus
Prussiz,

di portus potestatem non habet. Quod
 de tributo quoque decernendo itidem Belli ratio
apud. Prag
flos.
 nuper cōstitutū est. Quod ad bellū atti-
 net, si qua vis hostilis ingruat Prussiae,
 domesticis communibusque plebi cū
 nobilitate viribus depellitur. Ac nobi-
 litas quidem cum proceribus equestribus
 militat, Sculteti item & liberi: Liberi
 (Quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab o-
 peris & laboribus, quos rustici do-
 minis suis præstant, gratuitam immu-
 nitatem habent, medij quodam modo
 inter nobiles & rusticanos agricolas:
 Ferunt tamen nonnulla opera extra
 ordinem.) Ciuitates equitatu atque pe-
 ditatum suppeditant: Rustici pedita-
 tū tantū. Hæc ante institutam coadu-
 nationem (quæ necdum maturuisse vi-
 detur) de Prussia, & in vniuersum de
 Polonia nobis σαφέςρον, quod aiunt, καὶ
ἀμαθέσεων sunt exposita. Quæ cum ciui-
 bus nostris, tum externis non in-
 grata fore speramus. Sic e-
 nim fiet, vt minus pe-
 regrinentur in hi-
 storia nostra.

FINIS.

P 2

Opera

OPeræ precium nobis visum est,
 coronidis loco hic adijcere no-
 menclaturas & ordinem amplissimi
 Senatus Regij, quemadmodum in co-
 mitijs Lublinsibus ante quatuor an-
 nos constitutus est, & nonnihil ab
 antiquo (quem pridre libro recensui-
 mus) mutatus, posteaquàm Lithuani
 sese cum Polonis penitus coniunxe-
 re, & in vnum reipublicæ corpus co-
 aluere. Qui tamen ordo non tam ac-
 curatè in consessu, quàm in dicen-
 dis sententijs, & ferendis suffragijs
 seruatur. ●

SENATO-

*Senatorum Regni Poloniae cum
coniunctis ei ditionibus dignitates
& ordo, secundum constitutionem
Comitalem Lublinensem, anno 1569.
editam.*

Archiepiscopi duo	Palatini cum quibusdam alijs eximijs inter eos interfectis, 35.
Gnesnensis	
Leopoliensis	
Episcopi 12.	
Cracouiensis	Castellanus Cracouiensis
Vladislaviensis	
Vilnensis	} alter-natim
Posnaniensis	
Plocensis	} alterna-tim
Varmiensis	
Luceriensis	Palat. { Cracouiensis
Præmisliensis	Cast. Vilnensis
Samogitiæ siue	Palat. { Calisiensis
Mednicensis	{ Trocensis
Culmenensis	{ Siradiensis
Chelmenensis	Castel. Trocensis
Kiouiensis	Pal. Lenciciensis
Cameneccensis	Capitaneus Samogitię

gitæ	Posnaniensis
Brestensis	Sendomiriensis
Kiouiensis	Calisicensis
Iunivladislau-	VVoiniciensis
ensis	Siradiensis
Rusæ	Lenciciensis
Volynensis	Samogitiæ
Podoliæ	Brestensis
Smolenscensis	Kiouiensis
Lublinensis	Iunivladislauic̃sis
Polocensis	Leopolinensis
Belsensis	Volynensis
Nouogrodensis	Cameneensis
Palat. Plocensis	Smolenscensis
Vitepscensis	Lublinensis
Masouia	Polocensis
Polesensis siue	Belsensis
Podlascensis	Nouogrodensis
Rauensis	Plocensis
Bresciensis	Vitepscensis
Culmenensis	Czernensis
Miscislauiensis	Polescensis siue
Marieburgensis	Podlascensis
Braslauiensis	Rauensis
Pomeraniæ	Bresciensis
Miscensis.	Culmenensis

Castellani maiores 30. Miscislauiensis
Elbin-

Elbingensis
 Braslaviensis
 Gdanensis
 Minscensis.
 Castellani minores 49.
 Sandecensis
 Mederecensis
 Visliciensis
 Biaccensis
 Rogoznensis
 Radomiensis
 Zauichostensis
 Landensis
 Sremensis
 Zarnoviensis
 Malogostensis
 Velunensis
 Præmisliensis
 Calisiensis
 Sanocensis
 Chelmenensis
 Dobrinenensis
 Polanecensis
 Præmontensis
 Criuinenensis
 Czechoviensis
 Naclensis

Rospirensis
 Biechoviensis
 Bydgosciensis
 Brezinenensis
 Crusciensis
 Osuiencimensis
 Camiencensis
 Spicimiriensis
 Inovvlodensis
 Coualiensis
 Santocensis
 Sohaczoviensis
 Varsaviensis
 Gostinensis
 Visnensis
 Raciaznensis
 Sieprencensis
 Vissogrodensis
 Ripinensis
 Sakroczimensis
 Ciechanoviensis
 Linensis
 Slonensis
 Lubaczoviensis
 Conarien. in Sira-
 dien. Palatinatu
 Conariensis in Lē-
 P 4 ciciens

ciciensfi

Conarien. in Iunivladislaiensi.

Officiales Curiaē 10.

Marescalcus Regni Poloniaē

Marescalcus Lithuaniaē

Cancellarius Poloniaē

Cancellarius Lithuaniaē

Vicecancellarius Poloniaē

Vicecancellarius Lithuaniaē

Thesaurarius Poloniaē

Thesaurarius Lithuaniaē

Marescalcus Curiaē Poloniaē

Marescalcus Curiaē Lithuaniaē.